This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Geschiedenis en Begrip van Strafbare Godslastering.

J. P. CHARDON.

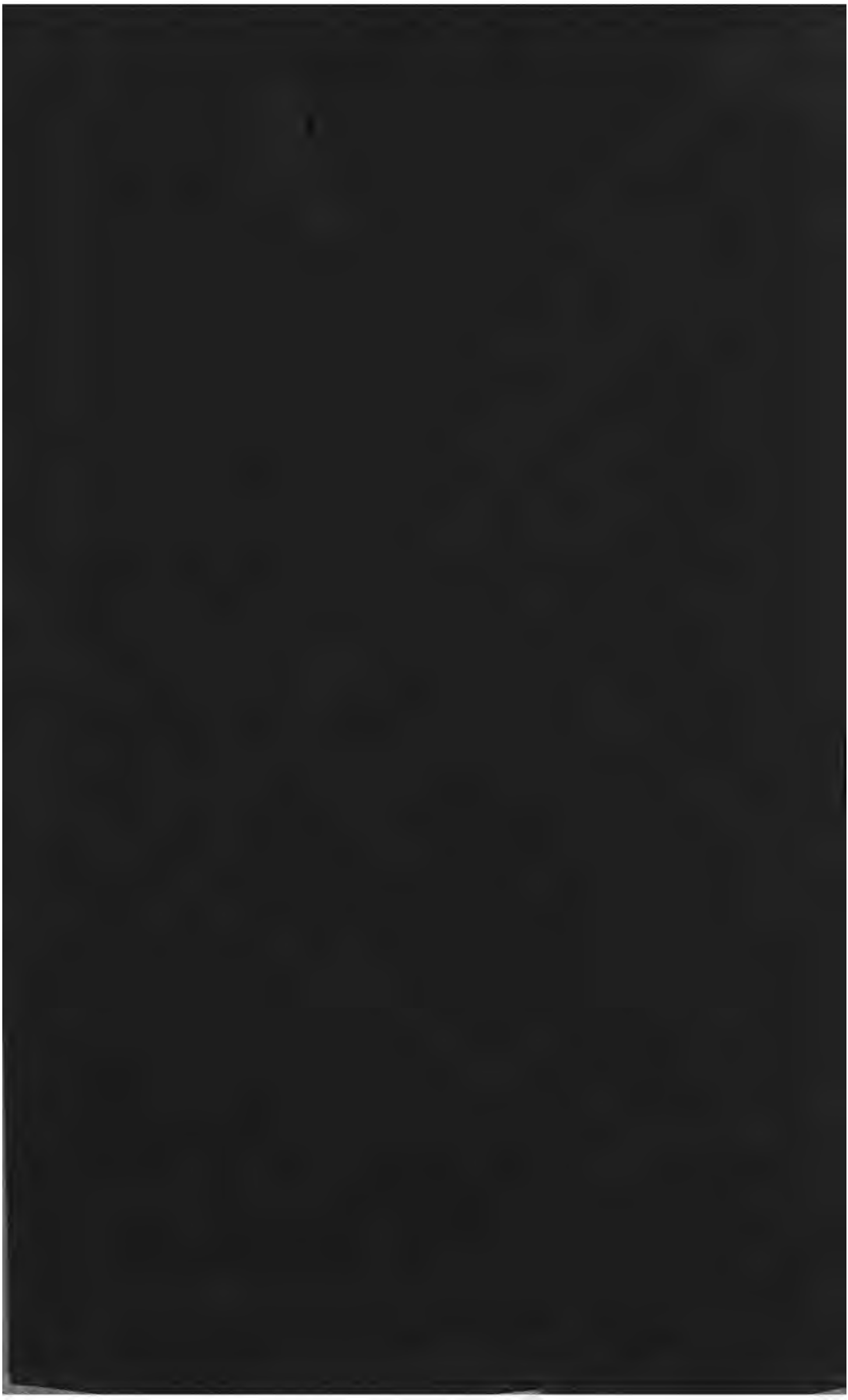

Netherlands

Geschiedenis en Begrip

VAN

STRAFBARE GODSLASTERING.

Stoomdrukkerij LOUIS H. BECHERER, LEIDEN.

Vrije Universiteit te Amsterdam.

Geschiedenis en Begrip

van

Strafbare Godslastering.

Academisch Proefschrift

ter verkrijging van den graad van

DOCTOR IN DE RECHTSWETENSCHAP,

op gezag van den Rector

Dr. J. WOLTJER,

Hoogleeraar in de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte,

IN HET OPENBAAR TE VERDEDIGEN

op DONDERDAG 19 DECEMBER 1907, des namiddags ten 2 ure,

in het gebouw der Maatschappij voor den Werkenden Stand,

door

Joseph Paulus Chardon,

geboren te Zegwaart.

OUDSHOORN,
J. G. BAART.
1907.

Cr tx
C1714g

7/23/29

AAN MIJNE OUDERS.

INLEIDING.

Het *gewicht* van het onderwerp, dat we ons ter behandeling kozen, behoeft zeker geen breed betoog. Immers het betreft hier eene materie, over wier begrip en strafbaarstelling de meest uiteenloopende meeningen hebben geheerscht en nog heerschen.

De geest van onzen tijd gaat in 't algemeen in de richting van straffeloosheid of althans zeer beperkte strafbaarstelling. Vandaar dat in die landen, in welker wetgeving de godslastering nog steeds voorkomt als strafbare handeling, met name in Duitschland, in de laatste jaren een stroom van literatuur over dit onderwerp is verschenen, terwijl omgekeerd daar, waar aan haar geen plaats meer wordt ingeruimd in de strafwet, de kwestie slechts zelden wordt aangeroerd; zoo hier te lande. Intusschen maakt alleen reeds de omstandigheid, dat vooral het godslasterlijke vloeken bij ons tot de z. g. „nationale zonden" moet worden gerekend, deze materie ook ten onzent eene nadere beschouwing ten volle waardig.

Ter aanduiding van de *beginselen*, die ons tot leiddraad hebben verstrekt, zoowel bij de kritiek op verleden en heden, als bij de uiteenzetting van wat in jure constituendo behoort te gelden, meenen we te kunnen volstaan met eene tweeledige verwijzing. Wat de strafrechtelijke zijde van het vraagstuk betreft, plaatsen we ons op het standpunt, ingenomen door Mr. Dr. B. Gewin, in diens pas verschenen uitnemende handleiding. [1]) En wat aangaat de staatsrechtelijke vraag, hoever de bemoeiïng der Overheid in geestelijke aangelegenheden zich heeft uit te strekken, waardoor ook de oplossing der onderhavige kwestie wordt beheerscht, gaan we uit van de theorie, op zoo voortreffelijke wijze ontwikkeld door Dr. A. Kuyper. [2])

---

[1]) Beginselen van Strafrecht (Leiden, 1907), inzonderheid p. 42 en 109.

[2]) O. a. in Het Calvinisme, Zes Stone-lezingen (Amsterdam, 1898), Hoofdstuk III.

De *orde* van behandeling is als volgt. In de eerste plaats zullen we een overzicht geven van de geschiedenis der verschillende meeningen, in theorie en praktijk gehuldigd door schrijvers en wetgevers (Hoofdstuk I), terwijl we onzen arbeid besluiten met eene korte schets van eigen opvatting aangaande begrip en strafbaarstelling (Hoofdstuk II).

Ten slotte merken we nog op, dat, met het oog op de omstandigheid, dat het *vloeken* en *ijdel zweren*, ofschoon o. i. ten onrechte, dikwijls onder godslastering zijn en nog worden begrepen, we ook deze in onze behandeling kortelijks zullen aanstippen.

HOOFDSTUK I.

Geschiedenis en Rechtsvergelijking. [1]

OVERZICHT.

We verdeelen dit hoofdstuk in vier afdeelingen, ieder een tijdvak omvattend, dat zich van voorgaande of volgende door min of meer scherp geteekende eigenaardigheden onderscheidt:

I. De **Oudheid** met haar absolute controvers van strenge strafbaarstelling (theocratie) eenerzijds en algeheele straffeloosheid (heidendom) anderzijds.

II. De **Middeleeuwen**, waarin de beginselen van het Christendom in de Roomsch-Kanoniekrechtelijke leer gebrekkig belichaamd worden, wat in theorie en praktijk tot te strenge, zelfs wreede opvattingen aanleiding geeft.

III. De **Nieuwe Tijd**, waarin de Reformatorische beginselen, ofschoon in de theorie zich aan de middeleeuwsche denkbeelden aansluitend, in de praktijk milder beschouwingen ingang doen vinden.

IV. De **Nieuwste Tijd**, ingeleid door de ideeën der Aufklärung, wier zegepraal in de wetgevingen der toonaangevende landen òf tot volstrekte straffeloosheid òf tot beperkte strafbaarstelling leidt.

Met uitzondering van het eerste tijdvak, dat zich hiertoe minder leent, zal de behandeling van iedere afdeeling geopend worden door een inleidend overzicht.

---

[1]) Algem. *Liter.* (vooral): Van Vredenburch, Diss. de Sacrilegio (Ultraj. 1832), passim; Bott, Zur Lehre von den Religionsvergehen (Diss. Tübingen, 1890); Blumensath, Die Religion und ihr strafrechtlicher Schutz (Diss. Erlangen, 1898); Gewin, Openlijke Godslastering (T. v. S., dl. XV, 1903, p. 247 vlg.); Kahl, Religionsvergehen (Vergleichende Darstellung des deutschen und ausländischen Strafrechts, Bd. III, 1906), § 3 en 4, p. 9 vlg.

Afdeeling I. De Oudheid.

§ 1. Israël. [1])

In elk opzicht bekleedt dit volk eene geheel eenige plaats in de geschiedenis der oudheid, ja in die van alle eeuwen. Onderscheidde het zich van de omringende volkeren door zijn *monotheïstisch* godsbegrip, de eigenaardigheid, die het van alle staten van vroeger of later tijd doet verschillen, was gelegen in zijn regeeringsvorm, de *theocratie.* [2])

Het godsdienstig en staatkundig leven des volks berustten op dezelfde grondslagen en vormden één harmonisch geheel. God zelf was in absoluten zin Koning, Wetgever en Rechter (Jes. 33 : 22). [3])

Dit speciaal karakter openbaart zich ook in het *strafrecht.* Elk misdrijf was overtreding van een onmiddellijk voorschrift Gods. [4]) In overeenstemming hiermee werden dan ook de vergrijpen tegen God en godsdienst (1e tafel der wet) geplaatst in het centrum der strafbare feiten. Daaronder behoorde naast afgoderij, beeldendienst, waarzeggerij, tooverij, sabbatschennis, ook de *godslastering.* [5])

Onder dit *begrip* valt, behalve het rechtstreeksche lasteren van den Verbondsnaam (Jehovah) [6]) en vloeken, d. i. vervloeken van God (Lev. 24 : 11, 15 en 16), ook het op ééne lijn stellen van Hem met de heidensche afgoden (2 Kron. 32 : 17 en 19), in het algemeen elke miskenning der goddelijke majesteit en heiligheid (Ex. 5 : 2, 2 Kon. 19 : 22,

---

[1]) *Liter.* (vooral): Michaëlis, Mosaïsches Recht (1775), V, § 251; Duschak, Das Mosaïsch-Talmudische Strafrecht (1869), p. 26 vlg.; Diestel, Die religiösen Delikte des israël. Strafrechts, Jahrb. für protest. Theologie, V (1879), p. 246 vlg.

[2]) Zie hiervoor Mr. D. P. D. Fabius, Mozaïsch en Romeinsch recht (1890), p. 26 vlg.

[3]) Cf. Stahl, Rechts- und Staatslehre, 5e dr. (1878), II, p. 692.

[4]) Fabius, t. a. p. bl. 38.

[5]) Gewin, Beginselen, p. 61.

[6]) Door de Rabbijnen uitgebreid tot het bloote uitspreken van het woord Jehovah. Cf. Michaëlis, t. a. p.

Mal. 2 : 17). Nauw hiermeê is dan ook verwant het vloeken en lasteren der Overheden, als plaatsvervangers Gods, daarom eveneens „goden" geheeten (Ex. 22 : 28, cf. Ps. 82 : 1 en 6); zelfs worden ze in één adem genoemd (1 Kon. 21 : 10 en 13, Jes. 8 : 21). Later vinden we elke vijandschap jegens God als godslastering betiteld (2 Maccab. 10 : 4 en 36). Tijdens het N. T. wordt als zoodanig aangezien meer in 't bijzonder de aanmatiging door het schepsel van wat Gode alleen toekwam. Vandaar de aanklacht van godslastering tegen Christus (Matth. 26 : 64 en 65, Markus 2 : 7, Joh. 10 : 33) en Stefanus (Hand. 6 : 11, 13 en 14).

Ten onrechte leiden Philo [1]) en Josephus [2]) uit Ex. 22 : 28 en Lev. 24 : 15 af, dat ook het vervloeken der heidensche afgoden aan Israël verboden zou zijn geweest. [3]) Wel was omgekeerd de strafwet toepasselijk ook op den vreemdeling (Lev. 24 : 16 en 22).

De *straf*, op de opzettelijke rechtstreeksche godslastering bedreigd in het Mozaïsche Recht en in de praktijk ook tot de andere bovengenoemde vormen uitgebreid, was steeniging buiten de legerplaats, resp. de bewoonde plaatsen. (Lev. 24 : 14 en 23.; cf. 1 Kon. 21 : 13, Hand. 7 : 58). Zoowel de procedure (1 Kon. 21 : 9 vlg., Matth. 26 : 65) als de executie (Lev. 24 : 14, Hand. 7 : 57 en 58) gingen met talrijke ceremoniën gepaard.

In later tijd volvoerden de Zeloten zelfs de executie op heeterdaad, zonder vorm van proces (Joh. 8 : 59 en 10 : 31).

Zij, die buiten bereik der strafwet stonden, werden rechtstreeks door God gestraft (2 Kon. 19 : 35, Hand. 12 : 23).

In de praktijk zien we een enkele maal verminkende straffen toegepast, bestaande in het afhouwen der ledematen, speciaal der tong (2 Maccab. 15 : 30 vlg; cf. Dan. 3 : 29), een voorbeeld van analogische vergelding, dat terugkeert in de rechtspleging der Middeleeuwen.

Wat betreft het gewone *vloeken en ijdel zweren*, [4]) op deze wordt nergens uitdrukkelijk eene bepaalde straf gesteld. Alleen het vloeken zijner ouders is strafbaar met den dood (Ex. 21 : 17,

---

[1]) De vita Mosis II, 3, bl. 166; de Monarchia I, bl. 219.

[2]) Antiq. VIII, 4, § 10; in Apionem II, cap. 33.

[3]) Cf. Michaëlis, t. a. p.

[4]) Michaëlis, t. a. p. VI, § 293.

Lev. 20 : 29). Overigens wordt nog bepaald, dat hij, die als getuige verzuimde van een gehoorden vloek aangifte te doen, „zijne ongerechtigheid dragen" moest (Lev. 5 : 1), [1]) terwijl hij, die onbedachtelijk zwoer, zijne zonde door belijdenis en schuldoffer had te verzoenen. (Lev. 5 : 4).

§ 2. Heidensche Staten.

Behoudens ééne gewichtige uitzondering, Israël — zie de vorige § —, is in het strafrecht van de volkeren der Oudheid de godslastering als zelfstandig delikt onbekend.

Uit het *polytheïstisch* karakter hunner religies vloeide voort eene geringschatting van de personen der goden. [2])

De religie werd beschouwd als eene instelling. ondergeschikt aan het staatsbelang. Bescherming was haar slechts verzekerd, inzoover als, door haar te krenken, de Staat zelf in gevaar werd gebracht. Overigens mocht ieder over de goden denken en spreken, wat hij verkoos. [3])

Dit geldt met name voor de *Grieken.* Hunne dichters, van Homerus af, schetsten de goden als wezens, ruim begiftigd met menschelijke zwakheden en gebreken en gaven ze zoo straffeloos prijs aan de bespotting der volksmenigte. [4]) Zelfs Socrates werd veroordeeld, niet wegens smaad den goden aangedaan, maar omdat hij geacht werd de jeugd te verleiden. [5])

Ook bij de *Romeinen* stonden de goden allerminst in hoog aanzien. Soms gingen zelfs de magistraten voor in het beleedigen der godheden door hun tempels of altaren te verwoesten. [6]) Van strafbare godslastering ook hier geen sprake. [7]) „Der Begriff der

---

[1]) Anders Michaëlis, t. a. p. V, § 256, die daarin een geval van meineed ziet.

[2]) Kahl, t. a. p. bl. 9.

[3]) Rein, Das Criminalrecht der Römer (1844), p. 887 vlg.

[4]) Blumensath, t. a. p. bl. 5.

[5]) Kahl, t. a. p. bl. 9. Anders de oudere opvatting, b.v. Mayer, Geschichte des Strafrechts (1876), p. 418, die de blasphemie rangschikt onder het begrip asebie. Cf. ook v. Rotteck en Welcker, Staats-Lexikon, 3e dr. (1862), dl. VI, p. 688 vlg.

[6]) v. Vredenburch, t. a. p. bl. 30.

[7]) v. Bar, Handbuch des Deutschen Strafrechts, I (1882), p. 6.

privatrechtlichen injuria ist auf die Götter so wenig bezogen worden wie auf den Staat." [1]) Men liet het aan de goden over, hen, die ze beleedigden, te straffen.

Eenigszins anders werd de toestand onder de Keizers, toen zij zichzelf als God lieten huldigen en vereeren. Te hunnen opzichte verloor het adagium: Beleediging der goden op aarde straffeloos! aan beteekenis, daar zij immers tegelijk ook mensch waren. De bloedige vervolgingen tegen de Christenen moeten stellig ook voor een deel verklaard worden uit hunne weigering om de goddelijkheid van den Divus Caesar te erkennen. [2])

Overigens echter gold in het heidensche Rome onverzwakt de regel: „Deorum injuriae diis curae". [3])

---

[1]) Mommsen, Römisches Strafrecht (1899), p. 579.

[2]) Mommsen, t. a. p. bl. 584; Du Boys, Histoire du droit criminel des peuples anciens (1845), p. 569 vlg.

[3]) Tacitus, Annales I, 73.

Afdeeling II. De Middeleeuwen.

§ 3. Inleiding. Het Christendom.

Naarmate het Christendom met zijne universeel-monotheïstische levensbeschouwing veld won, moest ook zijn invloed op het strafrecht steeds meer merkbaar worden. Het kende aan de religie de haar toekomende plaats toe als fundament der samenleving en stempelde daarmede de „misdaden tegen God en godsdienst" tot eene afzonderlijke kategorie, aan het hoofd der andere delikten geplaatst. [1])

In de *theorie* openbaart zich echter al spoedig eene verwarring van denkbeelden, die op de ontwikkeling van het begrip godslastering verderfelijk heeft gewerkt. Reeds in de eerste Christengemeenten worden de afvalligen van het geloof als „blasphematici" gebrandmerkt. Later verstaat men daaronder allen, die kettersche leerstellingen verkondigen. [2]) Alleen Augustinus vat het begrip in engeren zin op: „Jam vero blasphemia non accipitur nisi mala verba de Deo dicere." [3])

Toen eindelijk de kerstening der volken haar beslag had gekregen, moest ook de *praktijk* der wetgeving daarvan den terugslag ondervinden. Daar evenwel eene eigen ontwikkeling van den Staat in Christelijken geest achterwege bleef, bepaalt men zich in hoofdzaak tot een meer of min getrouwe navolging van het Mozaïsch-theokratisch recht, met algeheele miskenning van zijn immers eenige beteekenis. [4])

De geheele Middeleeuwen door, zelfs nog diep in den Nieuwen Tijd, weet deze opvatting zich staande te houden, totdat ze op het eind der 18de eeuw door de ideëen der Aufklärung wordt verdrongen.

Treedt aanvankelijk de overheid zelfstandig op als beschermster der religie, weldra geraakt zij onder kerkelijke voogdij.

---

[1]) Gewin, Beginselen, bl. 70; v. Bar. t. a. p. bl. 47.

[2]) Herzog, Real-Encyklopädie, 2e dr. (1879), V, bl. 320 vlg.

[3]) De moribus Manich., lib. II, cap. XI.

[4]) v. Bar, t. a. p. bl. 49 en 101.

„Universalis erat opinio . . . . ecclesiam et civitatem arcte conjunctas se invicem suffulcire. Hanc ob causam civitas auxilium praestiterat ad tuendas leges ritusque ecclesiasticos . . ." [1])

Het Kanonieke recht slaagt er in zijne beschouwingen aan de wetgevingen der gekerstende Staten ten grondslag te leggen. Wat de Kerk als instituut tot verwezenlijking van het Godsrijk op aarde aanrandt, wordt religiedelikt. Voor de bestraffing roept het „Kirchenstaatstum" de hulp van den wereldlijken arm in. De strafrechtelijke bescherming van het geloof in den door de Kerk bepaalden omvang is voortaan plicht van den Staat. [2])

Zoo zien we dan ook de godslastering, beurtelings beschouwd als „injuria in Deum" en als „crimen laesae majestatis divinae", evenals onder Israël met de zwaarste straffen bedreigd. Hier komt nog bij, dat het begrip steeds verder buiten zijne natuurlijke beteekenis wordt uitgebreid. Tengevolge daarvan zijn de grenzen tusschen de begrippen blasphemie en haeresie niet altijd even duidelijk te onderscheiden en gaat de laatste meermalen in de eerste op. [3])

Tegen deze excessen der theorie biedt in de praktijk reeds het Kanonieke Recht eenig tegenwicht, door aan het delikt een gemengd karakter toe te kennen (zie § 6), terwijl bovenal de beginselen der Reformatie, althans indirect, aan milder opvattingen bevorderlijk zijn geweest (zie § 7).

§ 4. Het Byzantijnsche Rijk.

De verheffing van het Christendom tot staatsgodsdienst in het Romeinsche Rijk (379 na Chr.) werd gevolgd door eene geleidelijke omzetting van het strafrecht overeenkomstig de Christelijke opvatting. Elke afwijking van de keizerlijk vastgestelde orthodoxie gold voortaan als religieus staatsmisdrijf. [4])

Inmiddels duurde het nog anderhalve eeuw, eer ook de

---

[1]) Rutgers van Rozenburg, Diss. de Paroemio: Ecclesia non sitit Sanguinem (Lugd. Bat. 1854), bl. 83.

[2]) Kahl, t. a. p. bl. 11.

[3]) Jarcke, Handbuch des gemeinen Deutschen Strafrechts (1828), II, bl. 19.

[4]) Kahl, t. a. p. bl. 10.

godslastering uitdrukkelijk strafbaar werd gesteld en wel, na de splitsing van den staat, in het Oostromeinsche rijk.

Terwijl nog in het oudere gedeelte van het Corpus Juris Civilis van een verwant delikt, den meineed, wordt gezegd: „Juris jurandi contempta religio satis deum ultorem habet," [1]) bedreigt Justinianus (A° 538) in *Novelle 77* [2]) met den dood (ultimis suppliciïs) hen, die zich aan godslastering schuldig maken, terwijl hij den nalatigen rechter het oordeel Gods en 's Keizers verontwaardiging toezegt. Als grond voor de strafbaarheid verschijnt bovenal de gedachte aan de wrake Gods, zich openbarend in allerlei bezoekingen over de menschheid, slechts af te wenden door de aardsche straf, [3]) voorafgegaan door de overweging, dat 't niet aangaat de beleediging der Godheid ongestraft te laten, waar de smaad, den menschen aangedaan, strafbaar is. [4])

Naast de eigenlijke „blasphema verba" worden genoemd de „sacramenta de deo," bestaande in het „jurare per capillos et caput (Dei) et his proxima verba."

Verschil van meening bestaat over de vraag, of de strafbepaling gansch in het algemeen is gesteld, dan wel of ze slechts geldt voor hen, die, ondanks de (in de Novelle voorafgaande) keizerlijke waarschuwing, bleken te volharden in hun kwaad. Voor de laatste opvatting pleit de letter der wet. [5])

§ 5. De Westeuropeesche Rijken.

Zoolang de Germanen nog heidenen waren, kon, evenmin als bij de volken der oudheid, bij hen sprake zijn van een strafbaarstelling der „Religionsverbrechen" in 't algemeen en van de godslastering in 't bijzonder. Trouwens, van den invloed hunner

---

[1]) Codex 4, 1, 2, j° 9, 8, 2.

[2]) § 1 en 2. Cf. Rein, t. a. p. bl. 896; Mommsen, t. a. p. bl. 598.

[3]) „Et quoniam quidam blasphema verba et juramenta de deo jurant, deum ad iracundiam provocantes.... Propter talia enim delicta et fames et terrae motus et pestilentiae fiunt."

[4]) „Si enim contra homines factae blasphemiae impunitae non relinquuntur, multo magis qui ipsum deum blasphemat dignus est supplicia sustinere."

[5]) „.... permanentes praedictis illicitis et impiïs actibus et post hanc nostram admonitionem." Cf. v. Vredenburch, t. a. p. bl. 30.

religieuse voorstellingen op het publieke leven der germaansche stammen is weinig met zekerheid bekend. [1])

Ook hier bracht intusschen de kentering der volkeren een gewichtigen ommekeer in het strafrecht te weeg, in later tijd vooral onder invloed van Romeinsch en Kanoniek recht (zie volgende §).

De Karolingische vorsten sloten zich in hunne Capitularia bijna letterlijk bij Novelle 77 aan, door de godslastering met den dood te bedreigen. [2])

In de periode der Stad- en Landrechten werd de godslastering ook algemeen strafbaar gesteld; wat de motiveering betreft, in overeenstemming met Novelle 77; t. a. v. de strafbedreiging echter eene merkwaardige afwijking vertoonende, waarvan we reeds een voorloopster ontmoetten in het strafrecht van Israël.

Met de vergeldingsgedachte verbond zich n. l. allengs het denkbeeld der z. g. *talio analogica*, zich uitend in een speciale bestraffing van het lichaamsdeel, dat als instrument tot het delikt was gebezigd. [3]) Terwijl Novelle 77 de godslastering kortweg met den dood bedreigde, treedt in de Germaansche wetgevingen hiervoor in de plaats het uitrukken, afsnijden, splijten of doorboren der *tong*. [4]) En dat deze wet geen doode letter bleef, bewijzen de talrijke gevallen, door de kroniekschrijvers uit de rechtspraktijk dier dagen ons meegedeeld. [5])

Tevens werden naast de Godheid ook Maria en de heiligen onder bescherming der strafwet geplaatst.

Een enkele maal worden onder kerkelijken invloed gematigder opvattingen gehuldigd, met name in *Frankrijk*. Zoo bestrafte Philips August (1223) de godslastering met onderdompeling in het water, zonder doodgevaar. Lodewijk de Heilige verving in 1264 op aandrang van Paus Clemens IV de aanvankelijk door hem bedreigde straffen van brandmerk en doorboring der tong door geldboete voor de rijken, en voor de armen door tentoonstelling

---

[1]) Cf. Wilda, Das Strafrecht der Germanen (1842), bl. 961 vlg.

[2]) Hertz, Voltaire und die französische Strafrechtspflege im achtzehnten Jahrhundert (1887), bl. 22.

[3]) Cf. Günther, Die Idee der Wiedervergeltung, I (1889), bl. 19, noot 34[b]; Loiseleur, Les Crimes et les Peines (1863), bl. 157.

[4]) Günther, t. a. p. I, bl. 258 vlg. Zie de aldaar vermelde voorbeelden en aangehaalde literatuur.

[5]) Cf. Günther, t. a. p. I, bl. 260, noot 217.

aan de kaak benevens acht dagen gevangenis op water en brood. Kinderen van 10—14 jaar kregen lichamelijke kastijding. In 1415 bepaalde Karel VI als boete het schenken van 2 pond maagdenwas aan de Kerk of de waarde in geld.

Gewoonlijk treffen we echter ook hier strenger maatregelen aan. De Ordonnantie van 1347 bedreigt als straffen op het zweren van den „vilain serment" achtereenvolgens: de kaak, het splijten der bovenlip, het afsnijden der onderlip, idem der tong. Laatstgemelde straf keert weer in de Ordonnanties van 1460, 1487 en 1510, ook hier voor récidive. [1])

In de overige landen van Europa ontmoeten we gelijksoortige bepalingen. [2])

§ 6. Het Kanonieke Recht. [3])

De eenstemmigheid, waarmee gedurende de latere Middeleeuwen en zelfs tot diep in den Nieuwen Tijd door wetgevers en auteurs de strafbaarheid der godslastering werd gehandhaafd, is te verklaren uit den invloed van het Kanonieke Recht, welks nauwsluitend stelsel eenheid en orde schiep in den chaos der particuliere wetgevingen.

„In sein Kirchenstaatstum hat es den Ideenkreis der Theokratie aufgenommen." [4]) Dit komt ook uit in zijn beschouwingen over wezen en bestraffing der godslastering.

Volgens het Kanonieke recht was dit de zwaarste zonde en dus het gruwelijkst misdrijf. Met haeresie en sortilegium behoorde zij tot de crimina laesae majestatis divinae. Zij viel onder de competentie van geestelijke en wereldlijke overheid beide (delictum mixtum). Blasphemie werd geacht gericht te zijn tegen

---

[1]) Voltaire, Commentaire sur le livre des délits et des peines (1767), bl. 12 vlg.; Loiseleur, t. a. p. bl. 142; Tissot, Le droit pénal, 3e ed. (1888), II, 396 vlg.; Hertz, t. a. p. bl. 22.

[2]) Cf. Günther, t. a. p. I, bl. 258; Tissot, t. a. p. bl. 402 vlg.; Kohler, Das Strafrecht der Italianische Statuten vom 12 bis 16 Jahrhundert (Studien aus dem Strafrecht, 1890, V), bl. 606 vlg.

[3]) *Liter.* (vooral): Katz, Ein Grundrisz des Kanonischen Strafrechts (1881), bl. 67 vlg.

[4]) Kahl, t. a. p. bl. 11.

de Kerk, als draagster der ware religie en vertegenwoordigster van God op aarde. [1])

Het Corpus Juris Canonici gaf aan het *begrip* een belangrijke uitbreiding. Daaronder werd gerekend te behooren:

1°. de versmading van God door ongeoorloofd *zweren* en wel:

a) door den eed bij vreemde, niet-goddelijke wezens;

b) door in den eed God als lichamelijk wezen op te vatten, en bij Zijne ledematen te zweren;

c) door zonder ernstigen grond God in den eed aan te roepen. [2])

2°. de openlijke *beschimping*:

a) van God: Blasphemus est, qui Deo contribuit, quod Dei non est, et qui a Deo negat, quod Dei est.

b) van de kerkelijke instellingen, vooral Maria en de heiligen (middellijke Gl.) [3]).

Wat de laatstgenoemde kategorie betreft, valt vooral de nadruk op de bijvoeging: *openlijk*. Geschiedt de beschimping ten aanhoore van slechts weinige personen, dan blijft ze, in strijd met de gewone opvatting van het Kanonieke Recht (voluntas est peccatum), straffeloos. [4]) Strafbaar is slechts de beleediging, „multis coram astantibus publice" uitgesproken, omdat deze anderen tot afval dreigt te verleiden. [5])

Opgewonden geestestoestand geldt als verzachtende omstandigheid. [6])

De kerkelijke *straffen* bestaan in het anathema voor de geestelijken en de excommunicatio voor de leeken, beide gepaard met geldboete. [7])

---

[1]) Katz, t. a. p. bl. 67; Gewin, Beginselen, bl. 76.

[2]) C. 9 en 10, C. 22, qu. 1.

[3]) C. 2, X de maledicis, 5, 26.

[4]) Gewin, Beginselen, bl. 77.

[5]) C. 13, C. 24, qu. 3. Cf. Katz, t. a. p. bl. 68.

[6]) C. 9, C. 22, qu. 1.

[7]) C. 10, C. 22, qu. 1; C. 35, C. 23, qu. 5 en C. 2, X de maledicis, 5, 26. Cf. Katz, t. a. p. bl. 195 en 208.

In later tijd worden op gelijke wijze (voor geestelijken) *wereldlijke* straffen vastgesteld, o. a. door het Lateraansche Concilie (1514) en de Pausen Julius III (1554) en Pius V (1566), in ernstige gevallen en na meervoudige herhaling bestaande in het doorsteken der tong en de galeien. [1])

Na de invoering der Inquisitie viel onder haar jurisdictie ook de bestraffing der openlijke godslastering. [2])

---

[1]) Mayer, t. a. p. bl. 418.

[2]) Loiseleur, t. a. p. bl. 189.

Afdeeling III. De Nieuwe Tijd.

§ 7. Inleiding. De Reformatie.

Indirect heeft de Reformatie belangrijken invloed geoefend, zoowel op het strafrecht in 't algemeen, als op de behandeling der „religiedelikten" in 't bijzonder. [1])

Weinig is intusschen nog van dezen invloed merkbaar, wat de *theorie* betreft, in welk opzicht de Hervormers in hoofdzaak aan de heerschende denkbeelden getrouw bleven. „Non simul (post Reformationem) evanuerunt cuncta vestigia antiquae conjunctionis ecclesiam inter et civitatem." [2]) Ook de Gereformeerde theologen bleken in dit opzicht kinderen huns tijds te zijn; met de anderen handhaven zij de doodstraf op de opzettelijke godslastering, als vorm van ketterij.

Calvijn behandelt dit punt in zijn bekend traktaat over Servet.[3])

Sprekend „de convictis haereticis," noemt hij het den plicht van den magistraat, „gladio et poenis coërcere, qui, quum ipsi sint apostatae a recta fide, alios ad defectionem sollicitant, et in Deum contumeliosi miseras animas illaqueant suis fallaciïs, pacem conturbant ecclesiae, et pietatis consensum scindunt ac lacerant." [4]) Speciaal over de godslastering heet het: „Quid enim absurdius est,... quum suum cuique honorem salvum tueatur, lacerandam impiïs exponere Dei gloriam?" [5]) Navolgenswaardig voor de christelijke overheden is het voorbeeld van den heidenschen Nebukadnezar, die de godslastering met den dood bedreigde (Dan. 3: 29). „Et certe quid magis praeposterum quam in ecclesiae sinu impune foveri scelestas in Deum contumelias, quae in Babylone poena capitali sancitae fuerunt? Quam si tribunal in quo viget Dei cognitio, sacrum eius nomen, cuius custos et assertor fuit rex Babylonius, praesidio tutelaque sua non

---

[1]) Onbillijk in dezen is de kritiek van Von Bar, t. a. p. bl. 130 vlg.

[2]) Rutgers van Rozenburg, t. a. p. bl. 84.

[3]) Defensio orthodoxae Fidei de sacra Trinitate (1554); Opera, ed. Baum, Cunitz en Reuss, Vol. VIII (1870), bl. 453 vlg.

[4]) t. a. p. bl. 467.

[5]) t. a. p. bl. 474.

dignatur? Non quod hominum auxiliïs ipse indigeat, sed quia nihil minus consentaneum est, quam reges et magistratus, quos sibi in terris constituit ministros, sua studia ad tuendum eius cultum non referre. Hoc tantum interest quod si illum zeli ardorem in saevo tyranno accendit exigua scintilla, principes ecclesiae domesticos, quibus certo comperta est, et clare illuxit Dei veritas, nisi pro ea longe animosius pugnent, constat turpis ignaviae bis reos esse." [1])

Uit deze opwekking blijkt, hoe Calvijn de godslastering nog beschouwt als misdrijf tegen den waren godsdienst, welks bescherming aan de Overheid tot taak is gesteld. Hoe ruim hij het begrip opvat, bewijst het verwijt, tot zijne bestrijders gericht: „Nunc vero quisquis haereticis ac blasphemis injuste poenam infligi contendet sciens et volens eodem se obstringet blasphemiae reatu."[2])

Niet aanstonds moet echter het *zwaard* gehanteerd worden tot verdediging der religie. „Scimus enim tres esse errorum gradus: et quibusdam fatemur dandam esse veniam, aliïs modicam castigationem sufficere, ut tantum manifesta impietas capitali supplicio plectatur". Tot de laatste rubriek nu behoort de godslastering. „Sed ubi a suis fundamentis convellitur religio, detestandae in Deum blasphemiae proferuntur, impiïs et pestiferis dogmatibus in exitium rapiuntur animae, denique ubi palam defectio ab unico Deo puraque eius doctrina tentatur, ad extremum illud remedium descendere necesse est, ne mortale venenum longius serpat." [3])

Tegen de bewering, dat de ketterij enz. door geestelijke middelen moeten bestreden worden, verdedigt hij zich met eene verwijzing naar Paulus, die Hymeneüs en Alexander aan den satan overgaf, opdat zij zouden leeren niet te lasteren (1 Tim. 1 : 20). „Si tunc Paulo ad manum fuisset pius magistratus et strenuus gloriae Christi vindex: ego quidem non dubito quin illis (?) puniendos libenter daturus fuerit, quos permissa sibi divinitus castigatione in ordinem cogebat." [4])

In 't vervolg der verhandeling worden dan o.m. ook de

---

[1]) t. a. p. bl. 475.
[2]) t. a. p. bl. 476.
[3]) t. a. p. bl. 477.
[4]) t. a. p, bl. 480.

godslasterlijke meeningen van Servet aangewezen en weerlegd. [1])

Eene meer uitgewerkte beschouwing over wezen en bestraffing der godslastering vinden we bij *Beza*, in diens ten zelfden jare (1554) verschenen geschrift, [2]) mede naar aanleiding van Servet.

Godslasteraar in theologischen zin is hij, „qui vel proprio honore Deum spoliat, vel quippiam illi affingit ipsius natura indignum et alienum, is denique, qui majestatem Dei laedet et contumelia afficit. [3])"

Deze blasphemie valt in verschillende soorten uiteen. Nu eens gaat ze gepaard met ketterij, zooals bij Servet, de loochenaars der Drieënheid, de voorstanders van den vrijen wil, hen, die de H. Schrift duister en raadselachtig noemen; dezen zijn de zwaarste straffen waardig. Dan weer ontstaat ze uit onwetendheid, zooals tegen Christus bij vele Joden, Turken, Papisten en onontwikkelde Christenen; dezen hebben noodig voorbede en onderwijs. Straf is slechts noodzakelijk, als ze verharden in hun kwaad. Eindelijk kan de zonde voorkomen „ab ira et inconsiderato animi impetu." Hierbij is geen algemeene regel te trekken, maar valt te rekenen met de omstandigheden [4]).

Elders [5]) beschouwt Beza de godslastering in den eersten zin, dus als onderdeel der ketterij en verdedigt dan de doodstraf, op het delikt bedreigd. Hij plaatst het op ééne lijn met de „impietas sive publice receptae religionis violatio." Vaststaat, „blasphemiam et impietatem, quibus scilicet Dei majestas proprie laeditur, tanto majora esse scelera, quanto Dei gloria dignitati hominum antecellit."

Wegens de verblinding van het menschdom, vooral in zaken van den godsdienst, wordt echter slechts straf bepaald tegen hen, „qui scientes ac prudentes peccarint." Om dit intusschen uit te maken, is een vaste regel noodig. Daar het waarschijnlijk is, dat allen den godsdienst behouden, waarin zij geboren en opgevoed zijn, moet hij, die iets doet of zegt, waardoor die religie wordt aangerand, geacht worden willens en wetens te hebben overtreden.

---

[1]) t. a. p. bl. 482 vlg., passim. Zie over het proces-Servet beneden § 11.

[2]) De haereticis a civili magistratu puniendis, bl. 164 vlg.

[3]) t. a. p. bl. 164.

[4]) t. a. p. bl. 165 vlg.

[5]) t. a. p. bl. 183 vlg.

Zulks geldt althans voor de landen, waar de christelijke kerken een gevestigd bestaan hebben, niet daar, waar ze nog in opkomst zijn. Wat aangaat hem, die verkeert buiten de Kerk, „extraneus scilicet et infidelis," blijve het oordeel overgelaten aan God [1]).

Voegt zich evenwel bij blasphemie en impietas nog ketterij, dan is geen grooter misdrijf meer denkbaar. „Quamobrem, sive gloriam Dei vindicandam, sive societatem humanam conservandam suscepit Magistratus, in nullos usquam homines severius quam in haereticos blasphemos et impios debet animadvertere." [2]) „Quicunque per improbitatem in Deum blasphemant, severe sunt a Magistratu coërcendi." [3]) [4])

In gelijken trant laten ook de andere Hervormers zich uit. *Luther* zegt: „Custodit magistratus non solum secundam, verum omnium maxime primam Tabulam. Idololatrias, blasphemias, execrationes, perjuria ulciscitur. Oblatos haereticos, ut in verum numen contumeliosos, atque alios eos blasphemias docentes coërcet." [5]) En *Melanchton:* „Potestas civilis debet constituere poena et supplicia in haereticos, sicut in blasphemos constituit supplicia. Nam manifestae haereses sunt blasphemiae. . . . . Discernet (magistratus) inter manifestas blasphemias, quae tollunt dogmata et inter abusus, qui non tollunt dogmata, sed ad abusum conferunt." [6])

Op gelijke wijze werd in de geloofsbelijdenissen de roeping der Overheden omschreven. [7])

Slaagden alzoo de Protestantsche denkers er niet in een eigen theorie te ontwikkelen, onafhankelijk van de middeleeuwsch-roomsche opvatting, de *praktijk* van het strafrecht werd onder inwerking van andere, echt reformatorische beginselen aanmerkelijk verzacht. In de eerste plaats was het de idee der vrijheid

---

[1]) t. a. p. bl. 213 vlg.

[2]) t. a. p. bl. 215 vlg.

[3]) t. a. p. bl. 233.

[4]) Cf. voor 't gevoelen van latere theologen, hiermee in hoofdzaak homogeen: B. de Moor, Commentarius Perpetuus in Joh. Marckii Compendium etc., Pars VI (1771), bl. 493 vlg.

[5]) cit. bij Beza, t. a. p. bl. 201; uitspraken van anderen aldaar, bl. 202 vlg., 265 vlg.

[6]) Opera, uitg. Bretschneider (1844), XII, bl. 696 vlg.

[7]) Cf. Advies in zake het gravamen tegen Artikel 36 der Belijdenis (Synode der Geref. Kerken te Utrecht, 1905), p. 13 vlg.

van geweten, die onderscheid deed maken tusschen eerlijke overtuiging en opzettelijke aanranding der goddelijke majesteit. Daarbij kwam als tweede beginsel de gedachte, dat Staat en Kerk een eigen, afgescheiden terrein bezitten, waardoor ook de begrippen misdrijf en zonde op den duur beter werden uiteengehouden. „Per totam igitur hunc periodum distinguenda sunt ea quae ratione religionis, quaeque ecclesiae alicujus specialis fiebant." [1]) „Terwijl de Roomsche Kerk alle ketters des doods schuldig verklaarde, wilden zij (de Gereformeerden), dat er onderscheid zou worden gemaakt tusschen dwalenden, verleiders en openbare godslasteraars." [2]) En al bleef de strafbaarheid der laatsten (terecht) gehandhaafd ook in de Protestantsche landen, toch treft ons hier, in de engere begripsbegrenzing eenerzijds en in het geleidelijke afschaffen of in onbruikraken der verminkende en doodstraffen anderzijds, de doorwerking der reformatorische denkbeelden.

In deze afdeeling zullen we eerst behandelen de meeningen der gezaghebbende rechtsgeleerde auteurs; dan de Roomsche landen, waarin de middeleeuwsche tradities zich weten te handhaven; en daarna de Protestantsche in hun verschillende schakeeringen (Luthersch, Anglikaansch, Calvinistisch), waar de wreedheid van het oudere strafrecht aanmerkelijk getemperd is.

§ 8. Voornaamste auteurs.

In het tijdvak, dat ons nu bezighoudt, neemt de praktijk meermalen haar toevlucht tot de gezaghebbende rechtsgeleerde schrijvers. Aangezien de autoriteit van sommigen dezer, vooral: *Damhouder*, [3]) *Matthaeus*, [4]) *Carpzovius* [5]) en *Böhmer*, [6]) de nationale grenzen verre overschreed, laten we een kort overzicht

---

[1]) Rutgers van Rozenburg, t. a. p. bl. 86.

[2]) Advies, bl. 32 vlg.

[3]) Praxis rerum criminalium (1601), Cap. 61, bl. 109 vlg.

[4]) De criminibus, 4e ed. (1679), ad Lib. 48 Dig. Tit. X, Cap. VI, No. 6, bl. 585 en 586.

[5]) Practica nova etc. (1739), Quaestio 45, bl. 247 vlg.

[6]) Meditationes in C. C. C. (1774), ad art. 106, bl. 330 vlg.

hunner beschouwingen aan de behandeling van de wetgeving en literatuur der afzonderlijke landen voorafgaan. [1])

De godslastering heeft God zelf tot object en is dus de zwaarste zonde (crimen laesae majestatis divinae). [2]) Zij is beleediging van God, „injuria doloso Deo illata." Binnen dit begrip vallen als zoodanig niet vervloekingen en verwenschingen, waarin we over anderen of onszelf het verderf inroepen; zij behooren er slechts toe, zoodra daarin melding wordt gemaakt van God of eene goddelijke zaak. Men moet dus niet verwarren godslastering en vloeken, dat niet noodwendig godslasterlijk behoeft te zijn. [3])

Behalve de verdeeling in Bl. verbalis et realis [4]) is vooral van belang de onderscheiding in onmiddelijke en middellijke godslastering. [5])

Tot de Bl. *immediata* vel directa, gedefiniëerd als „injuria sine re vel persona intermedia dolose in Deum directa," behoort:

a) het toeschrijven aan God van hoedanigheden en eigenschappen, die aan het schepsel eigen zijn, als: boosaardigheid, onmacht, menschelijke ledematen etc. (Bl. attributiva);

b) het ontzeggen van goddelijke eigenschappen aan de Godheid, als: voorzienigheid, almacht, liefde (Bl. derogativa);

c) het toekennen aan het schepsel van wat Gode alleen toekomt. [6])

De Bl. *mediata* vel indirecta, ook realis, symbolica genoemd, bestaat in de beleediging der Godheid door eene tusschengestelde persoon of zaak, en in 't algemeen bij gevoltrekking.

Hieronder valt het vloeken en zweren bij de Sacramenten, de wonden en het lijden van Christus, het beschimpen der H. Schrift en van de Sacramenten etc. [7])

Verschil van meening openbaart zich onder de schrijvers,

---

[1]) Cf. v. Vredenburch, t. a. p., bl. 47 vlg. en bl. 64 vlg.; Rutgers van Rozenburg, t. a. p. bl. 90 vlg. en bl. 106.

[2]) Damhouder, t. a. p. No. 10; Carpzovius, t. a. p. No. 1.

[3]) Böhmer, t. a. p. § I.

[4]) Böhmer, t. a. p. § II.

[5]) Bott, t. a. p., bl. 12.

[6]) Böhmer, t. a. p. § III; afwijkend Damhouder en Carpzovius (zie beneden).

[7]) Böhmer, t. a. p. § IV; Carpzovius, t. a. p. No. 79.

als gevolg kunner onderscheiden religieuse denkwijze, met betrekking tot de strafbaarstelling der beleediging van *Maria en de heiligen.* Terwijl Damhouder [1]) en Carpzovius [2]) ze opnemen onder de onmiddellijke Gl., rangschikt Böhmer [3]) ze (met eene restrictie tot de Bijbelheiligen) onder de Bl. mediata, en verwerpt eindelijk Matthaeus [4]) de strafbaarheid geheel.

In 't algemeen wordt voor strafbare godslastering vereischt:

1°. *openlijkheid* (Bl. publica = vulgatissima et per quam multi conspicientes scandaligati sunt). [5])

2°. *opzet;* „cessante dolo cessat crimen blasphemiae." Joden etc. zijn niet strafbaar wegens loochening van Christus' goddelijkheid. [6]) Toorn, dronkenschap, berouw zijn verzachtende omstandigheden. [7])

Ook de niet-aanbrenger is strafbaar. [8])

De *straf* op de onmiddellijke godslastering is de dood of afsnijding der tong, op de middellijke: arbitraire correctie.[9]) Herhaling als bewijs van verdorven gewoonte is grond voor strafverzwaring. [10])

Bij de oudere schrijvers vloeien de begrippen godslastering en *ketterij* nog ineen. Zoo rangschikt Damhouder onder de blasphemie het „negare Dei filium non esse verum hominem." [11]) En Carpzovius beweert: „Haereticis blasphematoribus vel seditiosis ultimum supplicium decerni nullam prohibere religionem." [12])

---

[1]) t. a. p. No. 25.

[2]) t. a. p. No. 71.

[3]) t. a. p. § IV.

[4]) t. a. p. bl. 586: „Blasphemia enim in sanctos proprie committi nequit, cum nec numen eis insit, nec quid mortales dicant agantve, ad ipsos referatur."

[5]) Damhouder, t. a. p. No. 29.

[6]) Böhmer, t. a. p. § V.

[7]) Damhouder, t. a. p. No. 22 en 23; Carpzovius, t. a. p. No. 56 vlg.; Böhmer, t. a. p. § IX. Cf. Rutgers van Rozenburg, t. a. p. bl. 93.

[8]) Damhouder, t. a. p. No. 21; Böhmer, t. a. p. § X.

[9]) Böhmer, t. a. p. § VII en VIII; strenger Damhouder, t. a. p. No. 15 vlg. en Carpzovius, t. a. p. No. 24; milder Matthaeus, t. a. p. bl. 586.

[10]) Damhouder, t. a. p. No. 27; Carpzovius, t. a. p. No. 36 vlg.; Matthaeus, t. a. p., bl. 586.

[11]) t. a. p. No. 11.

[12]) t. a. p. I, bl. 356. Cf. Rutgers van Rozenburg, t. a. p. bl. 90.

§ 9. Frankrijk, Oostenrijk.

Ook in dit tijdperk evenals in het vorige (zie § 5 op het eind) treft ons in **Frankrijk** [1]) het heterogeen karakter der strafbepalingen tegen de godslastering door de opvolgende koningen uitgevaardigd.

Terwijl Frans I „le blasphème exécrable" nog met den vuurdood bedreigt, schaffen zijne opvolgers de verminkende straffen af, zij 't al, dat ze in de praktijk door de Parlementen gehandhaafd werden.

't Meest bekend is de Ordonnance van *Lodewijk XIV* in 1666, [2]) verbiedende te „blasphémer, jurer et détester le saint nom de Dieu, ni proferer aucune parole contre l'honneur de la tres-sainte Vierge, sa mère et les saints," op straffe van opklimmende boete voor de vier eerste malen, de vijfde maal de kaak, de zesde maal doorboring der bovenlip met een gloeiend ijzer, de zevende maal hetzelfde t. o. v. de onderlip, en eerst bij de achtste veroordeeling uitsnijding der tong. Dit alles geldt echter slechts de blasphèmes simples (vloeken en verwenschingen). Maar de eigenlijke godslastering („blasphèmes énormes qui selon la théologie appartiennent au genre d'infidelité") zal worden gestraft „à l'arbitraire des juges selon leur énormité." [3]) Hier hebben dus de Parlementen weer vrij spel; in de praktijk zien we dan ook de straffen van: doorsteking der tong, geeseling, galeien, ja zelfs galg en brandstapel, soms nog met eerstgenoemde gecumuleerd, op ruime schaal toegepast. [4])

Met nog meer gestrengheid trad de wetgever op tegenover

---

[1]) Cf. Rutgers van Rozenburg, t. a. p. bl. 98.

[2]) Zie den tekst bij Muyart de Vouglans, Les lois criminelles de France dans leur ordre naturel (1780), bl. 95. Cf. Hertz, t. a. p. bl. 22 vlg.; Loiseleur, t. a. p. bl. 143 en 246; Tissot, t. a. p. bl. 401; Voltaire, Commentaire, t. a. p. bl. 15, die deze wet, „sage et humaine" noemt; Rutgers van Rozenburg, t. a. p. bl. 101.

[3]) Dit overlaten aan de rechtspraak ziet alleen op de wijze van executie; de doodstraf werd stilzwijgend verondersteld.

[4]) Voorb.: Proces — Gilles de Retz (Loiseleur, t. a. p. bl. 228); Proces — de la Barre (ibid. bl. 232; Voltaire, Relation de la mort du chevalier de la Barre; Muyart de Vouglans, t. a. p. bl. 96 vlg.; Hertz, t. a. p. bl. 243 vlg.) Zie andere voorb. bij laatstgenoemde, t. a. p. bl. 23.

de *militairen*. Frans I straft nog eerst bij tweede herhaling godslastering met doorboring ter tong; maar de meer fanatieke Lodewijk XIV en XV bedreigen dezelfde straf reeds voor de eerste maal, dat het misdrijf wordt gepleegd (Ordonnances van 1681 en 1727). [1])

In dit verband verdient nog vermelding de Déclaration van Lodewijk XV (1757), de doodstraf voorschrijvend voor de auteurs van *geschriften*, „tendants à attaquer la religion." [2]) De handhaving dezer voorschriften in de praktijk liet echter veel te wenschen over; men trof veelmeer de verbreiders dan de auteurs, die, gesteund door de politieke opinie, meestal vrij uitgingen. [3])

Tot op de Aufklärung zijn de beschouwingen der *rechtsgeleerde schrijvers* over 't geheel in volmaakte overeenstemming met wetgeving en praktijk. Zelfs aan den vooravond der Revolutie worden we getroffen door de taaiheid, waarmee de toonaangevende juristen aan hunne conservatieve denkbeelden vasthouden. [4])

Muyart de Vouglans stelt nog in 1780 godslastering, atheïsme, tooverij en hekserij op ééne lijn. [5]) Nog grooter begripsverwarring openbaart zich bij Jousse, die b. v. de ketterij behandelt als onderdeel der blasphème énorme. [6])

Zelfs verdedigt *Servin*, overigens een aanhanger der nieuwere richting (formeele noodweertheorie), [7]) uitdrukkelijk de toepassing van verminkende straffen. Daar hij het betwijfelt den delinquent te verbeteren, wil hij hem straffen met afsnijding van het schuldige lid en brandmerk op het voorhoofd, om zoo althans herhaling te voorkomen. [8])

---

[1]) Loiseleur, t. a. p. bl. 246; Tissot, t. a. p. bl. 401; Hertz, t. a. p. bl. 22.

[2]) Hertz, t. a. p. bl. 28; Simons, De Vrijheid van Drukpers (1883), bl. 7.

[3]) Hertz, t. a. p. bl. 101 vlg. Zie het aldaar (bl. 102, noot 1) vermelde voorbeeld van Montesquieu's „Lettres Persanes," waarin talrijke „blasphèmes énormes" voorkwamen.

[4]) Hertz, t. a. p. bl. 112.

[5]) t. a. p. bl. 91 vlg.; cf. Hertz, t. a. p. bl. 21.

[6]) Jousse, Traîté de la justice criminelle de France (1771) III, bl. 265. Cf. Hertz, t. a. p. bl. 22, noot 1. Zie ook Laverdy, Code pénal ou Recueil etc. (1752), bl. LV vlg.

[7]) v. Bar, t. a. p. bl. 237.

[8]) De la législation criminelle (1782), Duitsche vert. van Grunen, bl. 221. Cf. Günther t. a. p. II (1891), bl. 202.

In tegenstelling met het protestantsche Noord-Duitschland bleef ook in de roomsche erflanden der **Oostenrijksche** monarchie de praktijk der wetgeving tot in de 18de eeuw aan de Kanoniekrechtelijke theorie getrouw. Hier werd de straf van het uitsnijden der *tong* in haar volle gestrengheid toegepast, in ernstige gevallen gepaard met andere lijfstraffen, in 't algemeen echter als verscherping der doodstraf.

Zoo verordende de *Ferdinandea* (1652) als straf voor den zwaarsten graad der godslastering, dat de dader „mit glühenden Zangen gerissen, Riemen aus seinem Leib geschnitten, zur Richtstatt geschleipfft, die Hand, welche er etwa hierzu gebraucht, abgehauen, die Gottes lästerliche Zunge, soweit sie auss dem Mundt zu bringen, abgeschnitten und der Leib lebendig zu Staub and Aschen verbrennt werden" zou. Voor lichtere gevallen werd zelfs nog bedreigd onthoofding met het zwaard, voorafgegaan door afsnijden of uitrukken der tong, resp. hand (Ferdin. deel II art. 59).[1])

Gelijksoortige bepalingen zijn vervat in de *Leopoldina* (1675) en de *Josephina* (I, 1707), de laatste o.a. met de motiveering, dat de godslastering als de „ärgste" onder alle soorten van laster is te beschouwen (art. XIX, § 1) [2]). Deze beschouwing, die telkens weerkeert, verklaart in verband met 't afschrikkend karakter, dat het geheele strafrecht dier dagen kenmerkte, de verregaande wreedheid dezer straffen, welke zelfs die der Middeleeuwen in barbaarschheid overtroffen.

De *Theresiana* (1768) is nog op dezelfde leest geschoeid. Op middellijke godslastering bedreigt zij onthoofding met het zwaard, naar omstandigheden gecumuleerd met voorafgaand uitsnijden of afhouwen van het tot het delikt gebezigde lid; de onmiddellijke wordt gestraft met den vuurdood, op gelijke wijze verscherpt. Joden en dgl. krijgen nog zwaarder straffen (II, art. 56) [3]).

Eigenaardig is, dat deze codificatie ook den *meineed* als een soort godslastering beschouwt, evenals de Josephina van 1707. Ook hierbij kan de regelmatige straf (onthoofding) naar omstandigheden

---

[1]) Wahlberg, Ges. kl. Schriften, I (1875), bl. 80 vlg; Günther t. a. p. II, bl. 64 vlg.

[2]) Günther, t. a. p. bl. 63 en 65.

[3]) Jarcke, t. a. p. bl. 45, noot 36.

voorafgegaan worden door uitrukking der tong, afhouwing der „Schwörfinger" of beide tegelijk (II, art. 59). [1])

Milder opvattingen huldigde een ander Zuidduitsch wetboek uit dien tijd, de *Codex juris Bavarici criminalis* van 1751. Deze straft godslastering „mit Werken" aanstonds met onthoofding, mondelinge daarentegen eerst bij de tweede herhaling; alleen op aanranding der hostie staat de vuurdood; alles zonder verscherping [2]).

Op geheel ander standpunt plaatst zich de *Josephina* (II, 1787); deze behoort echter reeds tot het volgende tijdvak.

§ 10. **Duitschland.** [3]).

Op het voetspoor van en met beroep op Justinianus, „unser Vorfahr am Reiche," vaardigde Maximiliaan in 1495 de „Königliche Satzung von den Gotteslästerern" uit (een uitvloeisel van de „Wormser Abschied und Befehl" van hetzelfde jaar, § 26). Deze onderscheidde nog niet middellijke en onmiddellijke godslastering, maar bedreigde tegen aanzienlijken, in geval van herhaling, lijfstraffen, tegen geringeren den dood. Toorn, dronkenschap etc. waren verzachtende omstandigheden [4]). In gelijken trant de Reichsabschied van 1500.

Daarentegen staan de Bamberger (1507) en de Brandenburger (1516) H. G. O. geheel op den bodem van het Kanonieke Recht. Naast de onmiddellijke wordt hier ook de middellijke godslastering gesanctionneerd, beide met straffen „am leyb, leben oder glidern". Dezelfde onderscheiding kent nog de R. A. van 1512, die de onmiddellijke godslastering met den dood, de middellijke met geldboete straft.

Een engere begrenzing van het *begrip* bevat de latere wetgeving, stellig onder invloed der Kerkhervorming. Nadat reeds het 1e ontwerp der C. C. C. van 1521 (art. 112) het ongeoorloofde zweren uit de deliktsomschrijving had verwijderd, beperken het 2de ontwerp van 1529 (art. 112), benevens de R. A. van 1530

---

[1]) Günther, t. a. p. III, I (1895), bl. 59 vlg; von Bar, t. a. p. bl. 156.

[2]) Jarcke, t. a. p. bl. 46, noot 37.

[3]) *Liter.* (vooral): Rutgers van Rozenburg, t. a. p. bl. 88 vlg.

[4]) Katz, t. a. p. bl. 69.

en eindelijk de *Constitutio Criminalis Carolina* van 1532 (art. 106) de godslastering uitsluitend tot de beschimping van God en Maria. [1] [2])

Ook t.o.v. de *strafbedreiging* wordt een veel milder standpunt ingenomen. Zoo in de R. A. van 1530, die de straf afmeet naar de herhaling, en eerst de derde récidive met doodstraf of verminking der ledematen (vooral afsnijding der tong) bedreigt.

Veel minder bepaald drukken zich de codificaties dier dagen uit. Voor de strafoplegging verwijzen zij den rechter zoowel naar het gemeene keizerlijke (= Romeinsche) recht, als naar de Reichsabschiede bovenvermeld. In deze wetgevingen zelve is slechts sprake van straf „an leib, leben oder glidern, nach gelegenheyt und gestalt der person und lesterung." Eveneens de R. P. O. van 1548 en 1577: „am Leben oder mit Benehmung etlicher Glieder." Intusschen werden door de particuliere wetgevingen deze uitdrukkingen geïnterpreteerd als te beteekenen het verlies der *tong*. Zoo in de Saksische Constituties van het jaar 1572. [3]) Dit strafmiddel raakte echter weldra in onbruik en werd in 1661 wettelijk afgeschaft en vervangen door geeseling met verbanning. [4])

Eenigszins komisch steken hierbij af de bepalingen, voorkomende in de Frankenhaüser Statuten van 't jaar 1558. Na o.a. vier weken op water en brood hebben gezeten, moest de delinquent „jm Rath sein maull strafen undt sagen: er habe gesündigt und unrecht gethan," eene wijze van zelfexecutie, ook voor gewone beleediging soms gebruikelijk. [5]) De regel echter was anders. [6])

Intusschen wordt in de latere *praktijk* ook de doodstraf slechts bij uitzondering toegepast. [7])

Steeds gematigder opvattingen huldigt eveneens de nationale *rechtsliteratuur*. Zelfs gaat *von Quistorp*, ofschoon in 't algemeen

---

[1]) Katz, t. a. p. bl. 70.

[2]) Van belang was ook de niet-opname der ketterij als strafbaar feit in de C. C. C. (Cf. boven § 6 en 7.) Indirect echter bleef ze voortleven in de „injuria Dei Matris." Cf. Rutgers van Rozenburg, t. a. p. bl. 91 vlg.

[3]) Hiertegen: Böhmer, t. a p. bl. 337.

[4]) Carpzovius, t. a. p, n°. 21, Günther, t. a. p. II, bl. 62 vlg.

[5]) Günther, t. a. p. II, bl. 66.

[6]) Cf. Günther, t. a. p. III, I, bl. 39, noot 53, v. Bar, t. a. p. bl. 136.

[7]) Zie voorb. bij v. Rotteck en Welcker, t. a. p. bl. 691 vlg. Cf. Jarcke, t. a. p. bl. 37.

vasthoudend aan de rijkswetten, zoover, dat hij straffeloosheid aanneemt, indien de godslastering haar grond vindt in onkunde of verkeerde voorstellingen van God en zijne eigenschappen. [1])

Daarentegen wordt nog in de tweede helft der 18e eeuw de toepassing van verminkende straffen door enkele schrijvers verdedigd. Zoo *Engelhard* [2]) en *Claproth* [3]). Laatstgenoemde eischt in zijn ontwerp als straf voor de godslastering in den hoogsten graad en zonder aanzien des persoons achtereenvolgens: het uitsnijden der tong (resp. het afhouwen der hand etc.), verbranding van het schuldige lid voor de oogen van den delinquent, afhouwing van het hoofd, verbranding van het lichaam tot asch en uitstrooiïng van deze in de lucht. [4]).

§ 11. Engeland. [5])

Hier droeg de Reformatie een overwegend staatkundig karakter. In plaats van de R.-K. kerk trad voortaan de Anglikaansche als staatskerk op; ja meer, zij werd staatsinrichting.

Vandaar dat alleen de lastering van God volgens haar kerkbegrip als misdrijf werd aangemerkt, en wel als misdrijf tegen den Staat. [6]) Als zoodanig werd zij langen tijd berecht door de „ecclesiastical courts." De „writ de haeritico comburendo" (afgeschaft eind 17 eeuw) was hier mede van toepassing. [7])

Godslastering was strafbaar volgens Statute Law en Common Law beide. Talrijke *wetten* werden tegen haar uitgevaardigd, waarvan sommige bepalingen, althans formeel, tegenwoordig nog

---

[1]) Grundsätze des deutschen peinlichen Rechts (1794), I, § 121, bl. 176; cf. Jarcke, t. a. p. bl. 38 vlg.

[2]) Versuch eines allgemeinen peinliches Rechts etc. (1756), V, § 222, bl. 286; cf. Günther, t. a. p. II, bl. 148.

[3]) Ohnmasgeblicher Entwurf eines Gesetzbuchs, etc. (1774), II, I, 1 § 1, bl. 17.

[4]) Cf. Günther, t. a. p. II, bl. 217.

[5]) *Liter.* (vooral): Stephen, A History of the Criminal Law of England (1883), vol. II, bl. 454 vlg.

[6]) Kahl, t. a. p. bl. 22.

[7]) Loiseleur, t. a. p. bl. 195; Stephen, t. a. p. bl. 464.

als rechtsgeldig moeten worden aangenomen. [1]) Ook hier stuiten we op groote begripsverwarring.

Elizabeth verbiedt in 1558 alle ongunstige kritiek op het Anglikaansche gebedenboek (herhaald door Karel II in 1663). Tijdens de Republiek vinden we een wet tegen „Blasphemy and Heresy" (1648). De straf is bij niet-afzwering: ophanging, anders gevangenis, totdat men zekerheid zal hebben van niet-herhaling. Een jaar later (1649) komt onder Independentistischen invloed een mildere ordinantie tot stand tegen „blasphemy and execrable opinions," op straffe van 6 maanden gevangenis en bij herhaling: verbanning. [2]) Daar de geestelijke rechtbanken waren opgeheven, vonniste het Parlement ook in deze materie zelf en vaak met grooter gestrengheid, dan laatstgenoemde wet zou doen verwachten. [3])

Na de Restauratie, die de kerkelijke rechtsspraak weer invoerde, bedreigt Karel II (1678) met 6 maanden gevangenisstraf atheïsme, godslastering, ketterij, schisma en in 't algemeen elke verfoeielijke leer of meening, die niet reeds naar Common Law strafbaar is. [4])

Minder vaag luidt een Act of Parliament onder Willem III in 1697 uitgevaardigd tegen hen, die „deny any one of the three Persons in the Holy Trinity to be God, (or) assert or maintain that there are more Gods than one, or deny the Christian religion to be true, or the holy scripture of the old and the new Testament to be of divine autorithy." Bij eerste veroordeeling wordt ontzegd het recht om ambten te bekleeden, bij de tweede wordt uitgesproken 3 jaren gevangenisstraf benevens onbevoegdverklaring om aanklager, execututeur, voogd, legataris of begiftigde te zijn. Herroept de afvallige binnen 4 maanden na de eerste veroordeeling, dan erlangt hij weer de mogelijkheid tot herstel in den vorigen toestand. [5])

Common Law huldigde gelijksoortige opvattingen. [6])

---

[1]) Kahl, t. a. p., bl. 22. Zie beneden § 21.

[2]) Stephen, t. a. p. bl. 464 vlg.

[3]) Zoo in het geval van Naylor den Quaker, veroordeeld tot doorboring der tong, brandmerk en eeuwigen dwangarbeid. Cf. Stephen, t. a. p. bl. 466.

[4]) Schuster in „Die Strafgesetzgebung der Gegenwart etc." I, bl. 646.

[5]) Stephen, t. a. p. bl. 469 vlg.; Wertheim, Wörterbuch des Englischen Rechts (1899), bl. 86.

[6]) Cf. cases-blasphemy bij Stephen, t. a. p. bl. 470 vlg.; cases-blasphemous libel: ibid. bl. 473 vlg.

§ 12. Génève. [1])

Behalve in ons vaderland (zie volgende §) heeft het Calvinistisch beginsel zich slechts kunnen belichamen en dan nog op gebrekkige wijze in de wetgeving der republiek Génève tijdens het leven en onder invloed van *Calvijn* zelve.

Hoewel de Ordonnances ecclésiastiques van 1541 het misdrijf der openlijke godslastering hadden toegewezen aan de competentie der wereldlijke overheid, waardoor gebroken werd met de leer van het Kanonieke Recht (zie boven § 6), werden tot het jaar 1551 geen speciale wetten op dit gebied uitgevaardigd. Uit laatstgenoemd jaar zijn ons echter *drie stukken* bewaard gebleven, op deze materie betrekking hebbend, nl.

A. „Advys sus les serments et blasphemes veu le 18 auguste 1551, een ontwerp, klaarblijkelijk door Calvijn opgemaakt.

B. „Des blasphemes," met de bijvoeging: „Le 23 novembre 1551, en Petit Conseil," eene omwerking van A door een commissie uit den Raad. Voorts vinden we nog vermeld:

C. „Edictz et cries a cause des blasphemes, passé le 25 de decembre 1552 (= 1551 nieuwe stijl)." [2])

Over de rechtsgeldigheid der beide laatstgenoemde edikten, naast of met uitsluiting van elkander, valt niets zekers te zeggen. We geven daarom hier een kort vergelijkend overzicht van beide, zoo mede van eerstgenoemd ontwerp, dat uiteraard Calvijn's denkbeelden 't zuiverst weergeeft. [3])

Eene *motiveering* der strafbaarheid vinden we alleen in C, waar het heet: „Pource que non seullement par vains jurements mays aussy par grans, detestables et damnables blasfemes, despitementz et renoncementz de Dieu lhonneur de Dieu est

---

[1]) *Liter.*: Joannis Calvini Opera Omnia, ed. Baum, Cunitz en Reuss, vol. X, pars I (1871), Ordonnances sur les Jurements et les Blasphèmes, bl. 59—64; Vol. VII (1870), Defensio orthodoxae Fidei de sacra Trinitate etc., bl. 453 vlg., passim.

[2]) Zie voor de geschiedenis dezer stukken en van verdere vruchtelooze pogingen, door Calvijn aangewend: Ordonnances, t. a. p. bl. 59 en 60, noot 1.

[3]) Ter onderscheiding en bekorting zullen we de stukken resp. aanduiden als A, B en C.

grandement offencé, qu'est tresfort scandaleux, singulierement en la religion crestienne, surquoy le magistrat doibt estre de grand zele esmeu a y pourvoir sus et devant toutes choses humaines, pour reprimer tieulx iurementz, blasfemes, despitementz et renoncementz de Dieu, affin que l'exclamation de Isaie contre les dominateurs de la terre ne soit estendue sur ledict magistrat a deffaulte de non avoir de tout pouvoir reprimé tieulx blasfemes detestables: Donc sur cela veuillians pourveoir de deffences et cries publicques en l'honneur de Dieu comme sensuit." [1])

Evenals deze motiveering, herinneren ook de overigens milde strafbepalingen nog veelszins aan middeleeuwsche opvattingen; met name in Calvijns ontwerp is dit het geval.

In de eerste plaats wordt verboden het *ijdel zweren* (jurer le nom de Dieu en vain). De eerste maal (de tweede maal ook bij B. en C.), bestaat de „straf" in het kussen der aarde en daarbij God om vergiffenis smeeken; bij herhaling, verzet enz. ook in gevangenisstraf op water en brood en geldboete (bij B ook verbanning voor 3 maanden).

Vervolgens wordt uitdrukkelijk verboden aan ieder, zonder onderscheid des persoons, den *naam Gods te lasteren.* Hier gaan kerkelijke en wereldlijke straffen gepaard. Tegelijk met gevangenis en geldboete, in cas van récidive verzwaard, wordt voorgeschreven boetedoening als boven, geknield, en blootshoofds (bij A. voor de deur der kerk, het dichtst bij den locus delicti gelegen). In het uiterste geval is de straf bij A.: verbanning voor $^1/_2$ jaar, benevens ontzetting voor 1 jaar van 't recht om openbare ambten te bekleeden; bij B. alleen verbanning; terwijl 't bij C. heet: „sur la poyenne de l'indignation de Messeigneurs et estre chastié par la seigneurie iouxte le demerite du cas."

Voorts wordt nog in hetzelfde verband straf bedreigd op het *ergeren* en *loochenen van God* (despiter et renoncer Dieu). Hier komt de verkleefdheid aan middeleeuwsche opvattingen het sterkst uit, mede door de strenge strafbedreigingen, vooral in Calvijns ontwerp. Terwijl C dezelfde straffen vaststelt als op blasphemie, hebben A. en B. beide openlijke boetedoening als

---

[1]) Ordonnances t. a. p. bl 63.

boven (bij A. met de toorts in de hand[1]), voorafgegaan door het dragen van den halsketting („mis au colier"), benevens verbanning, en bedreigt A. daarenboven nog met brandmerking op het voorhoofd.

Zij, die *getuigen* zijn bij deze handelingen, zijn verplicht de daders te vermanen tot berouw en boetedoening, en verder tot aangifte aan de Overheid, volgens A. altijd, volgens B. en C. slechts „en ce que Dieu sera grandement blasphemé"; anders wacht hen gelijke straf. Ook *herbergiers* (hostes), die dergelijke gruwelen in hun woningen dulden of verhelen, worden gestraft met gevangenis en geldboete.

In 't algemeen laten deze Ordonnances bij ons een onbevredigenden indruk achten. Ze zijn alleen verklaarbaar, als we bedenken, dat ook in Génève de Staat in nauwe verbinding stond met de Kerk, dat Calvijn een kind was van zijn tijd en dus de consequentie van de door hem beleden beginselen niet volledig doorzag.

Uit dit oogpunt bezien, wordt ook begrijpelijk de houding, door hem ingenomen [1]), en op zijn voetspoor en aandrang ook door de wereldlijke Overheid, in het proces gevoerd tegen *Servet*, dat juist in dezen tijd valt (1553). [2]) Hierover ten slotte nog een enkel woord.

Dat Servet o. m. zich ook aan godslastering heeft schuldig gemaakt, is onbetwistbaar. In zijn vonnis [3]) wordt hem naast andere meeningen, bestempeld als kettersch of ook, voorzoover ze op de godheid betrekking hebben, als godslasterlijk, [4]) ten laste gelegd, te hebben beweerd: „que pour ung Dieu nous avons ung Cerbere a troys testes", [5]) stellig ook naar enger opvatting eene godslasterlijke uitdrukking [6]).

---

[1]) Cf. Refutatio Errorum Michaëlis Serveti, t. a. p., bl. 501 vlg., passim.

[2]) Cf. Actes du procès de Michel Servet; Calvini Opera, ed. als boven, VIII, bl. 721 vlg.

[3]) Actes, t. a. p. bl. 827 vlg. Cf. ook Refutatio etc. (t. a. p. bl. 453 vlg.), passim.

[4]) Cf. Actes, t. a. p. bl. 725, 728, 732, 738, 746 etc. Servet beschuldigde van zijn kant Calvijn van blasphemie; cf. Refutatio etc., bl. 625 en 671.

[5]) t. a. p. bl. 828; cf. bl. 746, 810, 821, 838, en Refutatio, bl. 556.

[6]) Cf. Hoedemaker, Art. XXXVI onzer Nederd. Geloofsbel. (1901), bl. 152 vlg.

Echter wordt de veroordeeling niet gebaseerd op godslastering, zelfs niet nevens ketterij, maar op deze laatste alleen: „doctrine faulse et pleinement hereticale — cas et crime dheresie griefz et detestable et meritant grieve punition corporelle" [1]). Vandaar dan ook, dat Servet als ketter naar den brandstapel werd verwezen, en dat van toepassing van bovengenoemde Ordonnances, met haar vergelijkenderwijs mildere bepalingen, te zijnen aanzien geen sprake kon zijn.

§ 13. Nederland [2]).

Ook hier ten lande werden strenge straffen vastgesteld tegen de godslastering, zoowel vóór als na de vestiging der Republiek.

In de *eerste* periode ontmoeten we naast de C. C. C., wier rechtskracht ten onzent zeer betwist was, het *Groot-Plakkaat*, door Karel V in 1531 als heer der Nederlanden uitgevaardigd. Terwijl art. 43 [3]) de blasphemie in 't algemeen bedreigt met gevangenisstraf op water en brood gedurende een maand, worden zij, die God, Maria of de Heiligen „loochenen, afgaen of versmaden met eenen quaden en fellen moede en herte," daarenboven gestraft met het doorsteken der tong, „sonder gratie, respijt ofte verdrach". De nalatige rechter wordt ontzet uit zijn ambt. Veel milder was nog het Plakkaat van 1518 (hoogste straf bij de derde herhaling: de kaak) [4]).

Als voorbeeld eener *plaatselijke* verordening uit dien tijd zij vermeld art. 45 der Costumen etc. der stad Utrecht, A°. 1550, dat als straffen stelt voor de eerste maal: gevangenis en boete, voor de tweede maal: kaak en geeseling, en voor de derde maal: schavotteering, geeseling, steken door de tong en verbanning, „al tot discretie van den Gerechte." [5])

---

[1]) Actes, t. a. p. bl. 829.

[2]) *Liter.* (vooral): v. Vredenburch, t. a. p. bl. 80 vlg.

[3]) Gr. Pl. B. II, bl. 2971; Gr. Utr. Pl. B. I, bl. 420; Statuten enz. van Fr. (1637), bl. 109 vlg. De straf op lichtvaardig zweren is arbitraire correctie; het vloeken wordt niet vermeld.

[4]) Gr. Pl. B. II, bl. 2967.

[5]) Gr. Utr. Pl. B. III, bl. 363.

Nagenoeg gelijkluidend is een Plakkaat voor de *Provincie* Utrecht, uitgevaardigd door de Staten, A°. 1592. [1]) Tengevolge der verandering in denkwijze wordt hier in plaats van de Moedermaagd en de Heiligen naast God Almachtig genoemd de Heilige Schrift. [2])

Merkwaardig is 't overigens op te merken, dat, terwijl tijdens de *Republiek* tal van plakkaten werden uitgevaardigd tegen het vloeken en ijdel zweren [3]), tegen de godslastering in engeren zin geen speciale maatregelen schijnen genomen te zijn.

T. o. v. deze materie bleef het bovengenoemde Edikt van 1531 ten volle van kracht. Dit „moet bij ons als nog werden gevolgt, met dat dienaangaande geen andere wet is gemaakt" [4]).

Eene uitzondering op dezen regel vormt het *militaire* strafrecht dien dagen, belichaamd in talrijke plakkaten, meestal onder den naam van Artikelbrieven. [5])

In de „Krijghs-Ordonnantien ende Rechten" van den graaf van Leycester (1586) ontmoeten we nog opvallend lichte straffen; achtereenvolgens na herhaling: boete, 5 dagen gevangenis, ontslag uit den dienst. [6]) Strenger bepalingen echter worden in later tijd vastgesteld. Zoo bedreigt de Artikelbrief van 1590 reeds bij de eerste herhaling als straf: het doorsteken der tong met een gloeiend ijzer, gevolgd door verbanning. [7]) Het Plakkaat van 1642 en de Legerorder van 1673 bepalen dezelfde straf voor de minderen, terwijl de officieren in 't uiterste geval slechts ontslagen kunnen worden. [8]) In den Artikelbrief van 1705 is deze bevoorrechte stelling opgeheven [9]). Ter zee was de zwaarste straf het laarzen aan de mast. [10])

---

[1]) Gr. Utr. Pl. B. I, bl. 727.

[2]) Matthaeus, t. a. p. bl. 586; Rutgers van Rozenburg, t. a. p. bl. 106.

[3]) Cf. o. a. Gr. Pl. B. IV, bl. 340; V, bl. 595; VII, bl. 614 en 615; IX, bl. 203. De gewone straf was geldboete, bij herhaling ook arbitraire correctie.

[4]) S. van Leeuwen, Het Roomsch-Hollands Regt, Boek IV, deel 33, § 5.

[5]) v. Vredenburch, t. a. p. bl. 80.

[6]) Gr. Pl. B. II, bl. 161.

[7]) Gr. Pl. B. II, bl. 171.

[8]) Gr. Pl. B. II, bl. 462, en III, bl. 178.

[9]) Gr. Pl. B. V, bl. 153.

[10]) Gr. Pl. B. II, bl. 187, 199, 205; V, bl. 275; VII, bl. 1540.

Een voorbeeld van de bestraffing van Gl. *bij geschrifte* leveren ons twee Plakkaten der Staten van Zeeland, „tegen Godslasterlijcke Boecken, door Sociniaensche en andere Geesten geschreven" (1651 en 1660); straffen: geldboete, arbitraire correctie en verbanning [1]). Het is intusschen duidelijk, dat in deze Zeeuwsche plakkaten het begrip in anderen en ruimeren (theologischen) zin werd opgevat dan gewoonlijk het geval was, ongeveer in den zin van ketterij.

Ook de *auteurs* [2]), die zich overigens in 't algemeen aansluiten bij de boven in § 8 genoemde schrijvers, zijn er niet altijd in geslaagd, een juiste begrenzing van het begrip te geven.

Zoo definieërt b.v. Van Leeuwen de „Blasphemie van meerder opzigt" (= onmiddellijke Gl.) als „opentlijke en voorbedagtelijke verloochning en schending van Gods Hoogheyt en magt, en misbruyk van sijn' heiligen naam en woord, gelijk als sijn alle Godverzakers, alle Duivelskonstenaers, dewelke in God's naam menschen en vee vloeken en zegenen, alle waarzeggers en goochelaers, enz."

De *praktijk* hield zich intusschen aan de engere opvatting der godslastering als „godlijke Majesteit-schenderij". Vanaf de achttiende eeuw blijft lijfstraffelijke executie geheel achterwege [3]). Zoo wordt dan ook in het lofgedicht, voorafgaande aan de Hollandsche vertaling van Beccaria's werk, o. m. deze jubeltoon vernomen:

„En wordt bij ons wel ooit Godslast'ren, heiligschennis,
. . . . . ter dood, gelijk wel êer, gestraft?" [4])

---

[1]) Gr. Pl. B. IV, bl 1040 en 1043.

[2]) S. van Leeuwen, t. a. p.; Huber, Heedendaegse Rechts-Geleertheyt, Boek VI, Kap. 20, § 2—6; Voet, Commentarius ad Pandectas, Lib. XLVIII Tit. IV, ad legem Juliam majestatis, § 1; Bort, Tractaat Crimineel, Practica nova, qu. 45; Moorman, Verhandelinge over de Misdaden en der selver straffen, Boek I, Hoofdst. I, § 12 en 13.

[3]) Zie voorb. bij: van Zurck, Codex Batavus, 2e dr. (1727), bl. 535 vlg; Hamerster, Verklaring over de Statuten etc. van Friesland, 3e dr. (1760), II, bl. 304 vlg; Jac. Koning, Geschiedk. Aantt. etc. (1828), bl. 79.

[4]) Verhandeling over de misdaden en straffen, etc. (1768), bl. IV.

Afdeeling IV. De Nieuwste Tijd.

§ 14. Overzicht. Aufklärung.

Vanaf het midden der achttiende eeuw vertoont zich een totale kentering in de beschouwingen der toonaangevende strafrechtelijke auteurs, die zich weldra in de wetgevingen der Midden-Europeesche landen zou belichamen. Deze ommekeer, bekend als de *Aufklärung* [1]), vormde eene althans gedeeltelijk verklaarbare reactie tegen de tot dusver heerschende „theocratische" begrippen.

Inderdaad was de Christelijke idee er niet ten volle in geslaagd, eenerzijds een juiste en bevredigende theorie te geven van wezen en doel van den Staat, met name wat zijn verhouding tot de religie aangaat, anderzijds een eigen ontwikkeling van het strafrecht te scheppen, los van theocratische basis. [2])

Het was de school van het *Natuurrecht*, die in de eerste leemte trachtte te voorzien door de constructie van den Staat als maatschappelijk verdrag, als uitvloeisel van den menschelijken wil. Onder invloed der rationalistisch-deïstische philosofie snijdt zij den band door, die tot nog toe den Staat met God had verbonden. Om het individu wordt voortaan de sfeer van het recht geconcentreerd. Men zoekt het doel van den Staat in de handhaving en bescherming der „rechten van den mensch en den burger." [3])

De nieuwe richting in het *strafrecht* bouwde op deze grondslagen voort. Men begon tamelijk onschuldig, door de voorschriften van het Mozaïsche Recht te verdeelen in algemeen geldende en speciaal Israëlietische bepalingen. Steeds meer wordt dan echter de laatste rubriek ingekrompen, totdat eindelijk „die Theorie auf die Bibel überhaupt keine Rücksicht mehr nimmt und das Strafrecht einfach auf den Nützen und die Nothwendigkeit einer Ahndung der Rechtsverletzung gegründet wird." [4])

---

[1]) Zie voor deze in 't alg.: Hertz, t. a. p., 3e kap., bl. 122 vlg.

[2]) Thiersch, Ueber den Christlichen Staat (1875), bl. 153.

[3]) Cf. Stahl, Geschichte der Rechtsphilosofie, 5e dr. (1878), bl. 123 vlg.; Hertz, t. a. p. bl. 124 vlg.

[4]) Von Bar, t. a. p. bl. 151.

Niet slechts de excessen der heerschende theorie, maar het wezen der Christelijke levensbeschouwing werd hiermee aangetast. Met het badwater werd ook het kind weggeworpen. De Staat gold voortaan slechts als verzekeringsmaatschappij voor de subjectieve rechten van het individu. Wel trachtte men de moraal, afgesneden van den levenswortel, te behouden als middel tot instandhouding der openbare orde, doch maakte tevens strenge scheiding tusschen immoraliteit en rechtskrenking; de laatste alleen behoorde tot de competentie van den strafrechter. [1])

Uitvloeisel dezer beginselen was ook het aandringen op mildere behandeling, ja zelfs afschaffing der z.g. *religiedelikten.* [2])

Op dit gebied was verzet goeddeels gerechtvaardigd, voorzoover het betrof zuiver godsdienstige vergrijpen, als ketterij en tooverij, waarin het oude strafrecht ongetwijfeld per excessum had gedwaald. Op haar beurt zondigde echter de Aufklärung per defectum, door niet alleen den godsdienst als zaak van vrije overtuiging, maar God zelf, als verstoken van rechten, buiten het strafrecht te plaatsen, evenals de deïstische rechtsphilosofie in 't algemeen Hem buiten de sfeer van het recht gesloten had.

Zoo wordt het pad geëffend, waarop in later tijd ook de school van het *pantheïsme* zich zou bewegen. Deze, die het zelfstandig bestaan Gods loochende, door Hem met de schepping te vereenzelvigen, moest, zij 't al op andere gronden, tot dezelfde gevolgtrekkingen komen als het oorspronkelijke natuurrecht. Ook zij ontkende het bestaan van een rechtsverhouding tusschen God en mensch.

Treffend juist wordt dit aan beide geestesrichtingen gemeenschappelijk dogma uiteengezet door *Bierling:* „Zweck alles Rechts ist ein bestimmtes äusseres Verhalten von Menschen zu Menschen. Hiernach gehört zuvörderst nicht zum Zwecke des Rechts als solchem ein bestimmtes Verhalten

a) des Menschen zu Gott,
b) des einzelnen Menschen zu sich selbst,
c) zwischen Menschen und Wesen niederer Gattung.

So gewiss wir auch Normen kennen, die uns zu einem

---

[1]) Thiersch, t. a. p. bl. 154; von Bar, t, a. p. bl. 152.

[2]) Zie voor den invloed van het determinisme in dezen: Hertz, t. a. p. bl. 132 vlg.

bestimmten Verhalten in der letzterwähnten dreifachen Richtung verpflichten, so gewiss sind diese Normen an sich keine Rechtsnormen; zu solchen werden sie vielmehr immer nur dann, wenn sie im Dienste einer menschlichen Gemeinschaftsordnung, also eben zum Zwecke eines Verhaltens von Menschen zu Menschen aufgestellt oder anerkannt werden." [1])

Als gevolg van laatstgenoemde misvatting, moest de Aufklärung zich dan ook verzetten tegen de strafbaarstelling der *godslastering*, zooals de oudere school die had gemotiveerd, n.l. als beleediging van God zelf of van Zijne majesteit. [2]) Positief bleek echter minder eenstemmigheid te heerschen.

De beginselen der Hervorming hadden in de Protestantsche landen, althans in de praktijk, doorgewerkt. Zoo had zich de beschouwing baangebroken, dat bedoeld delikt niet op één lijn stond met de andere „misdrijven tegen den godsdienst," al wist men zich van dit verschil niet altijd behoorlijk rekenschap te geven. In die landen, met name in Duitschland, konden dan ook de schrijvers der nieuwere richting zich niet ten volle aan de heerschappij der publieke opinie ontworstelen. Daar ze echter, getrouw aan hun algemeen uitgangspunt, de godslastering construeerden als krenking van subjectieve rechten, als beleediging van kerkgenootschap of aanranding van het religieus gevoel, kon in lateren tijd verzet tegen deze gewrongen formuleeringen niet uitblijven.

Het is intusschen opmerkelijk, dat de moderne wetgevingen in hoofdzaak nog op deze privaatrechtelijke theorieën de strafbaarstelling der godslastering baseeren. Reeds daarom verdienen deze een eenigszins breedvoeriger bespreking.

In deze afdeeling wenschen we achtereenvolgens de twee bovengenoemde stroomingen in de Aufklärung: de Fransch-Italiaansche, die de godslastering geheel buiten het bereik der strafwet stelt, en de Duitsche, die aan de strafbaarheid vasthoudt, te behandelen.

---

[1]) Juristische Prinzipienlehre (1894), bl. 21; cf. Fabius, Zonde en Recht (1895), bl. 13 en 65.

[2]) Cf. Bierling, t. a. p.: „Gotteslästerung, . . . , u. dergl. m. erscheinen uns zwar als Sünde und Immoralität, aber nicht ummittelbar oder allgemeinhin als Unrecht im juristischen Sinne, d. h. als Uebertretung von Rechtsgeboten."

Dan volgt een overzicht van de wetgevingen der verschillende landen, in groepen gerangschikt, waarbij tevens de jongste theorieën ter sprake zullen komen.

§ 15. Fransch-Italiaansche Auteurs.

Als baanbreker voor de nieuwe richting in het strafrecht moet genoemd worden *Montesquieu.* [1])

Bij hem ontmoeten we voor het eerst als axioma, door latere schrijvers herhaald, den stelregel, dat de straffen aan de natuur der delikten moeten ontleend worden of althans in den geest derzelve liggen. „C'est la triomphe de la liberté, lorsque les lois criminelles tirent chaque peine de la nature particulière du crime. Toute l'arbitraire cesse, la peine ne descend point du caprice du législateur, mais de la nature de la chose, et ce n'est pas l'homme qui fait violence à l'homme." [2])

Hij verdeelt de misdrijven in vier klassen, naargelang ze gericht zijn tegen den godsdienst, de goede zeden, de rust en de veiligheid der burgers. Tot de eerste rubriek, de „crimes, qui intéressent la Religion," rekent hij slechts „ceux, qui l'attaquent directement, comme sont tous les sacrilèges simples." Daarbuiten acht hij alleen strafbaar de verstoring van den openbaren eeredienst, wijl hierdoor de rust en de veiligheid der burgers (3e en 4e rubriek) in gevaar worden gebracht. Op grond van bovengenoemd beginsel moet de „straf" bestaan in de berooving van alle voordeelen, die de religie verschaft.

Overigens evenwel wil hij straffeloosheid voor alle handelingen, die de Godheid beleedigen, daar deze vallen buiten de menschelijke justitie. „Tout s'y passe entre l'homme et Dieu, qui sçait la mesure et le tems de ses vengeances." Wil men ook deze vervolgen, dan tast men de vrijheid der burgers aan. „Le mal est venu de cette idée, qu'il faut venger la divinité. Mais

---

[1]) De l'Esprit des Lois, XII, 4; ed. Amsterdam, (1749), bl. 297 vlg. Cf. van Vredenburch, t. a. p. bl. 88 vlg; Günther, t. a. p. II, bl. 168 vlg; Desjardins, Les Cahiers des Etats-Généraux en 1789 etc. (1883), bl. 79 vlg; Hertz, t. a. p. bl. 137 vlg.

[2]) Esprit des Lois, t. a. p. bl. 297.

il faut faire honorer la divinité et ne pas la venger jamais. . . . Si les loix de hommes ont à venger un être infini, elles se règleront sur son infinité et non pas sur les faiblesses, sur les ignorances, sur les caprices de la nature humaine." [1])

In navolging van Montesquieu laat ook *Beccaria* [2]), die in het algemeen tegenover de religiedelikten eene gereserveerde houding aanneemt, zich over de godslastering slechts zijdelings uit, voldoende echter, om de geringe beteekenis, die hij aan dit delikt toekent, te doen uitkomen.

Als misdrijf beschouwt hij slechts de schending van het maatschappelijk verdrag. [3]) De zwaarte van een delikt wordt bepaald door de schade, die het toebrengt aan de gemeenschap. [4]) Zij mag niet worden afgemeten naar de waardigheid van de persoon. die er door getroffen wordt; anders zou de geringste oneerbiedigheid jegens „l'Etre des Etres" veel zwaarder straf verdienen dan koningsmoord.

Ook verzet hij zich tegen hen, die de belangrijkheid van het misdrijf willen bepaald zien door de grootte der zonde, der beleediging van God. Immers de mensch staat tot God slechts in een verhouding van afhankelijkheid. Deze valt buiten het begrip van het algemeen welzijn, de basis der menschelijke gerechtigheid, geboren uit de betrekkingen van gelijkheid tusschen de menschen onderling. „S'il (Dieu) a établi des peines éternelles contre ceux qui résistent à ses volontés, quel sera l'insecte assez hardi pour venir au secours de la justice divine, et pour entreprendre d'aider dans ses vengeances l'Etre infini, qui se suffit à lui-même, qui ne peut recevoir des objets aucune impression de plaisir ou de douleur, et qui seul dans la nature agit sans éprouver de réaction." [5]) [6])

---

[1]) t. a. p. bl. 298 vlg.

[2]) Dei delitti et delle pene (1764), Fr. vert: Traîté des délits et des peines (1766). Cf. Günther, t. a. p. II, bl. 180; Hertz, t. a. p. bl. 310.

[3]) Traîté, § 37, bl. 126.

[4]) t. a. p. § 24, bl. 89.

[5]) t. a. p. bl. 91.

[6]) Zie een bestrijding van B.'s denkbeelden bij Muyart de Vouglans, Réfutation du Traîté der Délits et des Peines (Utrecht, 1768), bl. 106 vlg. Cf. Hertz, t. a. p. bl. 312.

Met de denkbeelden, door Beccaria ontwikkeld, gaat *Voltaire* geheel akkoord. [1])

Sprekend over de doodstraf, door de arbitraire rechtspraak toegepast op hem, die de heiligdommen ontwijdt, gaat hij aldus voort: „Il a offensé Dieu! Oui, sans doute et très gravement. Usez - en avec lui comme Dieu même. S'il fait pénitence, Dieu lui pardonne. Imposez-lui une pénitence forte et pardonnez-lui. Votre illustre Montesquieu a dit: Il faut honorer la Divinité et non le venger; pesons ses paroles; elles ne signifient pas qu'on doive abandonner le maintien de l'ordre public; elles signifient, comme le dit le justicieux Auteur des Délits et des Peines, qu'il est absurde qu'un insecte croye venger l'Etre suprême: ni un Juge de village, ni un Juge de ville ne sont des Moïse et des Josué." [2])

Elders zegt hij: „Dieu la (l'impiété) punira; c'est aux hommes à punir ce qu'il y a de criminel dans le désordre public, que cette impiété a causé." [3]) [4])

Een meer weifelend standpunt wordt ingenomen door *Filangieri* [5]).

Volgens hem heeft ieder individu plichten te vervullen jegens de Godheid, als mensch en als burger; alleen in de laatste kwaliteit valt hij onder de strafwet. Ook hier wordt de eerste klasse der misdrijven gevormd door de „délits contre la Divinité," d. w. z. de handelingen, strijdig met den eerbied door den burger verschuldigd aan „le culte national". [6])

De Godheid heeft ons niet noodig, om zijn beleedigingen te wreken. „Lui attribuer ce besoin, cette impuissance, ce serait

---

[1]) Commentaire sur le livre des délits et des peines (Génève, 1767). Cf. Hertz, t. a. p. bl. 430 vlg; Desjardins, t. a. p. bl. 80.

[2]) Commentaire, bl. 16 vlg.

[3]) t. a. p. bl. 19.

[4]) In zijn Dictionnaire Philosophique (1771), sub voce: Blasphème, geeft hij een objectieve, in hoofdzaak historische beschouwing over de godslastering.

[5]) La scienza della legislazione (1780), in 't Fransch vertaald als: La science de la législation, 2e ed. (An Septième), Tome IV, Chap. XIX et XX, bl. 216 vlg. Cf. v. Vredenburch, t. a. p. bl. 90 vlg; Hertz, t. a. p. bl. 191.

[6]) t. a. p. bl. 216.

l'outrager . . . ." Onder de sanctie der strafwet vallen deze handelingen slechts, voorzoover ze zijn „des délits civils." [1])

Tot de minder belangrijke delikten dezer rubriek behoort de godslastering, gedefiniëerd als „imprécations contre la Divinité ou les autres objets du culte public". [2]) Hiertegenover kan de wetgever zich niet onverschillig betoonen; maar hij volsta met eene matige kastijding, „une simple peine de correction". Met de strafoplegging moet niet de rechter belast worden, maar de magistraat, in Filangieri's stelsel belast met de handhaving der openbare orde en rust. [3])

Uitdrukkelijk wordt straffeloosheid voor de godslastering bepleit door *Brissot de Warville.* [4]) Vooraf geeft hij een uiterst onsystematische indeeling der „crimes religieux", waarin hij de „blasphème simple" naast „jurements et pêchés" rangschikt onder de „crimes contre la discipline intérieure", en de „blasphème médité, public" onder de „crimes contre la discipline extérieure." Beide wil hij uitsluitend bestreden zien met de kerkelijke tucht, de eerste door „peines religieuses secrètes," de laatste door „réparation publique". [5]) „Dans l'Etat policé, lorsque le blasphème ne trouble pas notoirement l'ordre (social), on doît en lasser le châtiment à Dieu". [6])

Soortgelijke opvattingen huldigen de meeste Fransche schrijvers in dit tijdvak, [7]) zij 't al, dat dezen zich nu meer op andere onderwerpen richtten, daar de kwestie der religiedelikten als afgedaan werd beschouwd. [8])

§ 16. Duitsche Auteurs.

Aanvankelijk volgen de schrijvers in Duitschland nog het spoor, door de Franschen en Italianen afgebakend.

---

[1]) t. a. p. bl. 216.

[2]) In ruimeren zin omschrijft hij de blasphemie als: „mépris injurieux du culte public et de la croyance nationale," te onderscheiden van „l'incrédulité publique" (t. a. p. bl. 225).

[3]) t. a. p. bl. 236.

[4]) Théorie des Lois Criminelles (1781, 2e dr. 1836).

[5]) t. a. p. 2e dr., II, bl. 1 vlg.

[6]) t. a. p. bl. 18.

[7]) Cf. Günther, t. a. p. II, bl. 206, noot 548.

[8]) Hertz, t. a. p. bl. 447.

Von Globig en Huster [1]) leveren ook in dit opzicht eene inconsequente verwerking van Beccaria's ideeën. [2])

Iedere staat heeft zijn religie. Krenking van deze is strafbaar, niet als zonde, maar als ondermijning van een der „Stütze der bürgerlichen Gesellschaft." Dit geldt ook, waar de voorwerpen harer vereering worden aangerand [3]). Edoch, straffeloos blijve „die Blasphemie oder Beleidigung des göttlichen Wesens überhaupt ohne Beziehung auf den besonderen Gottesdienst des Staates."

Op gelijke wijze als Beccaria onderscheiden zij voorts tusschen de verhoudingen der individuen onderling en die van den mensch tot God.

Meestal is de godslastering eene uiting van dronkenschap of vertwijfeling; de eerste verdient slechts tuchtiging, de tweede medelijden. Bovendien is het gewoonlijk een verbaaldelikt, waarbij veel afhangt van toon of gebaren, zoodat de getuigen den rechter licht op een dwaalspoor kunnen brengen. „Findet sich aber ein solcher Bösewicht, der nicht aus Trunkenheit oder Verzweiflung, sondern aus wahrem Muthwille das göttliche Wesen öffentlich beschimpft, und dadurch ein allgemeines Aergernisz erregt, [4]) so wird er schon von selbst durch sein höchst schändliches Vergehen die allgemeine Verachtung auf sich ziehen, und man kann überdiesz ein so unnützliges Mitglied des Staats, das die Mittel zu dessen Erhaltung verachtet, aus der bürgerlichen Gesellschaft stossen." Onverschillig is 't hierbij, of de dader zelf belijder der religie is of niet. Competent in dezen zij het politiegerecht, belast met de bewaking der steunpilaren van den Staat [5]).

Later vormt zich intusschen in Duitschland een zelfstandige richting, die de godslastering beschouwt als beleediging der kerkgenootschappen en op dien grond de strafbaarheid staande houdt.

't Eerst wordt dit denkbeeld voorgestaan door *Stübel* [6]).

---

[1]) Abhandlung von der Kriminalgesetzgebung (1783), bl. 252 vlg.

[2]) Cf. v. Bar, t. a. p. bl. 236.

[3]) t. a. p. bl. 23, 252 vlg.

[4]) Hier dus reeds de opvatting der godslastering als krenking van het relig. gevoel.

[5]) t. a. p. bl. 255 vlg.

[6]) Quatenus actiones religioni non convenienter ex principiis juris publice universaliter poenis criminalibus coërceri possint (1791), bl. 25 vlg.

Hij definiëert de blasphemie als „injuria ratione cultus divini alicui illata." Godslasteraar is hij, „qui conviciïs in numen ab aliïs adoratum sparsis eos ipsos injuria afficit."

Volgens *Grolman* [1]) behoort de godslastering tot de gemeengevaarlijke delikten. Zij is een „Injurie gegen die Bekenner eines bestimmten religiösen Glaubens durch Verachtung oder Herabwürdigung der Gegenstände ihrer Anbetung und religiösen Verehrung." Vereischt is „die Absicht, um die Bekenner der herabgewürdigten Religion herabzuwürdigen." De straf moet zijn een verscherping der straffen, op de gewone beleediging bedreigd. Dikwijls is de middellijke blasphemie nog gevaarlijker en dies strafwaardiger dan de onmiddellijke, daar zij meer opzettelijk geschiedt en meer ergernis verwekt. [2])

Onnoodig zweren en zelfvervloeking, mits gepaard met openlijke ergernis, zijn slechts „Polizeiverbrechen"; vervloeking van anderen staat gelijk met beleediging. [3])

Hare voltooiïng vindt deze leer bij *Feuerbach*, [4]) in verband met zijn theorie, die eene handeling slechts strafwaardig acht, voorzoover ze eens anders (subjectieve) rechten schendt. Hij deelt de godslastering in bij de z.g. „kwalifizierte Injurie," en wel gekwalificeerd door het object. Als zoodanig verschijnt bij hem niet de Godheid, die geen menschelijke rechten bezit, maar de *Kerk* (mittelbare Injurie).

„Dass die Gottheit injuriïrt werde, ist unmöglich; dass sie wegen Ehrenbeleidigungen sich an Menschen räche, undenkbar; dass sie durch Strafe ihrer Beleidiger versöhnt werden müsse, Thorheit. Aber die Kirche hat, als moralische Person, ein Recht auf Ehre. Wer ihren Zweck entwürdigt, entwürdigt die Gesellschaft; wer die Gegenstände religiöser Verehrung schmäht, die ihrer Vereinigung zum Grunde liegen, schmäht sie selbst. Hierdurch allein wird der rechtliche Begriff der Gotteslästerung (Blasphemie) bestimmt, als einer an der kirchlichen Gesellschaft

---

[1]) Grundsätze der Criminalwissenschaft (1799).

[2]) t. a. p. 2e dr. (1805), § 308, bl. 440 vlg.

[3]) t. a. p. § 375, bl. 524.

[4]) Lehrbuch des . . . . Peinlichen Rechts (1801).

begangenen Injurie, durch eine dem Gegenstand ihrer Verehrung aüsserlich bewiesene positieve Verachtung." [1])

Vloeken en zweren behooren bij de „Vergehen gegen Gesetze der Sittenpolizei." Zij bestaan in een „Betheuerung durch Missbrauch der Vorstellung heiliger Gegenstände. . . . . Ausser der Herabwürdigung ehrwürdiger Gegenstände ist Rohheit und Verwilderung des Charakters, welche aus der Duldung dieser Handlung fliesst, der Grund ihrer gesetztlichen Bestrafung." [2])

Wat aangaat de *strafbedreiging*, sluit Feuerbach zich weer aan bij de apostelen der Aufklärung. Sprekend over de religiedelikten, zegt hij: „Nichts scheint mir passender und abschreckender, als wenn auch in der Bestrafung die religiöse Beziehung dieser Verbrechen herausgehoben und der Verbrecher in demselben Geiste bestraft wird, in welchen er die Uebertretung begangen hat." Bij de godslastering raadt hij aan, „feierliche Kirchenbüsze anzuwenden." „In Ansehung der Gotteslästerung hat die Kirchenbüsze denselben Zweck, wie die Abbitte bei den Injurien — Demüthigung vor| demjenigen der herabgewürdigt wurde und Abschreckung durch diese." Deze vernedering zal meer afschrikkenden invloed hebben op den delinquent dan gevangenisstraf. [3])

Ofschoon de latere theorie zich op geheel ander standpunt plaatst dan Feuerbach, blijkt de Duitsche wetgeving der 19e eeuw steeds meer onder zijn invloed te staan. Niet zoozeer zijne leer als zoodanig, als wel het privaatrechtelijk begrip der godslastering, waarvan hij uitgaat, wordt daarin belichaamd. [4])

§ 17. Frankrijk, Italië.

Frankrijk brengt de ideëen der Aufklärung het eerst consequent in praktijk.

In de *cahiers* der Staten-Generaal (1789) wordt natuurlijk ook aangedrongen op „abolition des délits contre la religion et

---

[1]) t. a. p. 14e dr. (1847), § 303, bl. 488 vlg.

[2]) t. a. p. § 447, bl. 717.

[3]) Kritik des Kleinschrodischen Entwurfs (1804), III, bl. 134 vlg.

[4]) Zie beneden § 18.

les mœurs." [1]) Handhaving van de bestaande wetgeving wordt slechts geëischt door de geestelijkheid, nu en dan gesteund door de andere standen. [2])

Met name wijst men op de losbandigheid der „blasphémateurs." Ook hier volgt de derde stand soms de geestelijken. Zoo verlangt „la petite communauté" van St.-Germain-lès-Arpajon (Mœurs, art. 5): „Que tous blasphémateurs de tout sexe et ceux qui jurent le saint nom de Dieu soient punis corporellement et que les ordonnances de nos anciens rois et notamment de St. Louis soient remises en vigueur et exécution à ce sujet." [3])

Vermelding verdient nog het voorstel van Lodewijk XVI aan de Staten-Generaal, om een onderzoek in te stellen naar „le moyen le plus convenable de concilier la liberté de presse avec le respect dû à la religion, aux mœurs et à l'honneur des citoyens." [4])

Maar de *Revolutie* met haar onbepaalden afkeer van al het bestaande maakt ook op dit terrein schoon schip. Theoretisch, door in de „Déclaration des droits de l'homme et du citoyen" van 26 Aug. 1789 als stelling neer te schrijven: „La loi n'a le droit de défendre que les actions nuisibles à la société. . . ." (art. 5), consequentie van het beginsel: „Le but de toute association est la conservation des droits naturels et imprescriptibles de l'homme" (art. 2). „Avec ce principe sacré de la liberté de conscience disparaissent toutes les incriminations, que nos anciens praticiens appelaient „crimes de lèse-majesté divine," tels que le blasphème, l'hérésie, la sorcellerie, etc." [5])

Praktisch ontbreekt dan ook in de strafwetgeving van het Revolutietijdperk de godslastering geheel. Slechts wordt als „entraves au libre exercice des cultes" in den C. P. van 1810 gestraft de beschimping der voorwerpen van religieuse vereering en der geestelijken in hunne bediening (art. 262).

---

[1]) Desjardins, Les Cahiers des Etats-Généraux en 1789 etc. (1883), bl. 79 vlg; Garraud, Traîté theorétique et pratique du droit pénal français, I, 2e dr. (1898), bl. 126.

[2]) Desjardins, t. a. p., Introduction, bl. XXXVI vlg., bl. 53, 81 vlg.

[3]) Desjardins, t. a. p. bl. 83.

[4]) Simons, De Vrijheid van Drukpers (1883), bl. 10.

[5]) Garraud, t. a. p. bl. 89.

Gedurende de *Restauratie* komen twee wetten de leemte eenigszins aanvullen. De wet van 1819 straft met geldboete (16—500 francs) „tout outrage à la morale publique et religieuse ou aux bonnes mœurs." Belangrijker is de *wet van 20 April 1825*, „pour la répression des crimes et délits commis dans les Edifices ou sur les objets consacrés à la Religion Catholique ou aux autres Cultes légalement établis en France". Zij bepaalt o.a.: „La profanation des hosties consacrées, commise publiquement, sera punie de la mort; l'exécution sera précedée de l'amende honorable, devant la principale église du lieu où le crime aura été commis, ou du lieu où aura siégé la cour d'assises." (art. 2).

Nog verder was het ontwerp gegaan, door op de handeling dezelfde verminkende straf (afkappen der hand) te bedreigen als op vadermoord. [1])

Intusschen deed de Juli-Revolutie van 1830, mede door deze wet veroorzaakt, haar weer vervallen en keerde de C. P. in dezen tot zijn oorspronkelijken vorm terug, dien hij tot heden behield.

De moderne Fransche *auteurs* staan geheel op het standpunt van het wetboek.

Zoo zegt *Ortolan:* Faire intervenir l'idée de Dieu, c'est-à-dire l'idée de l'infini comme sujet passif du délit, ce serait porter à l'infini la mesure de la culpabilité, sortir de la sphère et de la puissance humaine, s'immercer dans l'exercice d'une justice supérieure et absolue, qui n'est pas de ce monde . . . . La personne lesée à considérer, c'est la société". [2])

En *Garraud:* „J'ai à peine de faire remarquer, qu'il n'existe pas de délits contre Dieu. La notion du droit et du délit ne se conçoit que dans les rapports des hommes entr'eux, et la loi sociale n'est édictée que pour réglementer ces rapports." [3])

Op het voetspoor van Frankrijk ontbreekt de godslastering als strafbare handeling voorts in de wetboeken dier landen, die

---

[1]) Cf. v. Vredenburch, t. a. p. bl. 94 vlg; Jarcke, t. a. p. bl. 47, noot 39; Rutgers van Rozenburg, t. a. p. bl. 119, die deze wet kwalificeert als: „turpis lex aetati nostrae non conveniens, culturae jam efflorescenti controversa."

[2]) Eléments de droit pénal, 3e dr. (1863), I, bl. 215.

[3]) t. a. p. bl. 320.

den C. P., al dan niet gewijzigd, hebben overgenomen. Zoo in: Nederland, [1]) België etc.

Ook in **Italië** is de strafwetgeving, wat onze materie betreft, thans in overeenstemming met de ideeën, verkondigd door de nationale aanhangers der Aufklärung. Hier is deze toestand echter eerst sinds korten tijd ingetreden. Immers ook na de vestiging der staatkundige eenheid (1859) bleven aldaar van kracht: voor Toskane het eigen wetboek van 1853, en voor de andere provinciën het Sardinische van 1839. Terwijl eerstgenoemde codificatie de godslastering bedreigde met kerkerstraf van 5—10 jaar (§ 131), huldigde het *Sardinische* wetboek nog strenger opvattingen. Ziehier den tekst in Fransche vertaling:

Art. 161. Si l'impiété était porté au point de fouler aux pieds les hosties consacrées, ou d'exercer sur elles des actes de mépris de même nature, le coupable sera puni de mort.

Art. 162. Celui qui de propos déliberé aura proféré quelque blasphème ou injure contre le saint nom de Dieu, contre la bienheureuse vierge, ou contre les Saints, sera puni d'emprisonnement ou de la réclusion, et la peine pourra même s'étendre aux travaux forcés à temps, selon la gravité des blasphèmes ou des injures, et en égard au lieu et à l'epoque où le coupable les aura proférés, ainsi qu'au scandale qu'il aura donné. [2])

Het nieuwe Italiaansche wetboek van 1890 heeft met deze opvattingen totaal gebroken en volgt in hoofdzaak den Franschen C. Penal.

§ 18. **Duitschland.**

Hier doet zich de invloed der nieuwe begrippen (zie § 16) voor 't eerst duidelijk gevoelen in het strafrechtelijk deel van het „*Allgemein Landrecht für die Preussischen Staaten*" van 5 Febr. 1794. „An Stelle der absoluten Kirchenbeherrschung des Staatskirchen-

---

[1]) Cf. beneden § 22.

[2]) Cf. Rutgers van Rozenburg, t. a. p. bl. 116 vlg.

tums ist eine aufsehende und schützende Kirchenhoheit getreten." [1])

In zake de godslastering, gerangschikt onder „Beleidigungen der Religionsgesellschaften" wordt aldus bepaald: „Wer durch öffentlich ausgestoszenen groben Gotteslästerungen zu einem gemeinen Aergernisze Anlasz giebt, söll auf 2—6 Monate ins Gefängnisz gebracht und daselbst über seine Pflichte und die Grösze seines Verbrechens belehrt werden." Na 't eindigen der straf zal een leeraar zijner religie, in tegenwoordigheid der opzieners, hem de grootte zijner misdaad nogmaals voorhouden en vervolgens hijzelf de gemeente, vertegenwoordigd in haar voorgangers, wegens de gegeven ergernis „Abbitte" doen. [2]) In het laatste voorschrift ontmoeten we een toepassing van het streven om de straffen aan den „geest" der delikten aan te passen: hier gericht op verootmoediging van den dader. [3]) Een dergelijke bepaling bevat ook het Badensch Strafedikt van 1804 (§ 39). [4])

Van de *particuliere wetgevingen* der 19e eeuw [5]) erkennen sommige de godslastering niet meer als strafbare handeling. Zij ontbreekt reeds in het Beiersche Swb. van 1813, hoewel door Feuerbach geredigeerd, [6]) en in navolging daarvan in het Oldenburgsche van 1814; voorts in de strafwetboeken van: Wurtemberg, Hessen, Baden, Nassau, Oldenburg (1858) en Hamburg. Voorzoover ze strafbaar wordt gesteld, geschiedt dit op drieërlei wijze:

1°. De godslastering is delictum sui generis, afgescheiden van de beleediging der „Religionsgesellschaften" (Saksen, Brunswijk);

2°. Zij wordt omvat onder het algemeen begrip der „Religionsverletzung" (Hannover, Beieren 1861).

3°. Meestal echter wordt zij beschouwd als onderdeel en wel het belangrijkste van de „Beleidigung der Religionsgesellschaften."

Wat het *formeele* deliktsbegrip [7]) betreft, valt op te merken,

---

[1]) Kahl, t. a. p. bl. 14.

[2]) II, 20, § 217—219. Zie een toelichting dezer bepp. bij Jarcke, t. a. p. bl. 42 vlg; cf. Meves in Gerichtssaal 1875, bl. 329; Günther, t. a. p. III, I, bl. 76.

[3]) Günther, t. a. p. bl. 74.

[4]) Günther, t. a. p. bl. 104.

[5]) Cf. Kahl, t. a. p. bl. 15 vlg, 33 vlg; Wahlberg in Allgem. Deutsche Strafrechtszeitung 1861, bl. 277 vlg; literatuuropgave bij Kahl, t. a. p. bl. 1 en 2.

[6]) Günther, t. a. p. bl. 149; Kahl, t. a. p. bl. 15.

[7]) Kahl, t. a. p. bl. 35 vlg.

dat de godslastering steeds door andere objectieve „Tatbestandsmerkmale" wordt vergezeld.

Soms wordt het delikt nader begrensd door het vereischte van:

a) bepaalde *middelen:* Een enkele maal wordt alleen de mondelinge godslastering strafbaar gesteld (Ontwerp-Pruisen 1843); dan weer noemt de wet als middelen: „Wort oder Schrift' (Brunswijk, Thüringen, Saksen); vanaf Ontwerp-Pruisen 1846 wordt de sfeer der strafbaarheid uitgebreid door de toevoeging: „oder andere Darstellungen" (Swb. Pruisen 1851, Waldeck, Lübeck); de andere Pruisische ontwerpen spreken alleen van „Aeuszerungen' = woord of geschrift.

b) een bepaalden *vorm.* Meestal wordt hierover gezwegen; bij uitzondering worden vereischt „verhöhnende oder verächtliche" (Saksen) of „schmahende oder verspottende" (eerste Pr. ontwerp 1828) uitingen.

c) Algemeen wordt „Oeffentlichkeit" gevorderd.

d) Daarentegen ontbreekt in den regel het vereischte, dat door de handeling „*Aergernis*" moet gegegen zijn (uitz. Saksen, Ontw.-Pruisen 1836). Stilzwijgend wordt echter deze eisch gesteld in § 135 van het Pruisisch Swb. van 1851, met deze motiveering: . . . . „Nicht sowohl die durch sie (die Handlung) begangene Sünde, als vielmehr die Art ihrer Begehung und der durch sie gegebene Aergernisz sollte getroffen werden." [1])

We zijn thans genaderd tot het tegenwoordige *Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich* (1871), dat in § 166 aldus luidt: „Wer dadurch, dasz er öffentlich in beschimpfenden Aeuszerungen Gott lästert, ein Aergernisz giebt, ... wird mit Gefängnisz bis zu drei Jahren bestraft." [2]) [3])

In de „Motive" leest men dienaangaande: „Wie unwider-

---

[1]) Meves, t. a. p. bl. 329.

[2]) Rubriek: „Vergehen, welche sich auf die Religion beziehen", waartoe verder behooren: beschimping der godsd. genootschappen en der gewijde vergaderplaatsen (§ 166), verhindering van persoonlijke godsdienstoefening, verstoring der gemeenschappelijke godsvereering (§ 167), en lijk- en grafdelikten (§ 168).

[3]) Literatuuropgave bij Kahl, t. a. p. bl. 2; cf. voorts noot 2 op de volgende bladzijde.

legbar es auch ist, dasz Gott nicht als durch eine menschliche Handlung verletzbar gedacht werden könne und darum auch nicht der Sicherung durch menschliche Strafen wie eine beleidigte irdische Person bedarf, so bleibt doch die nicht wegzuleugnende Thatsache stehen, dasz jede Gotteslästerung eine *Verletzung des religiösen Gefühls Anderer* enthält und dasz dieses Gefühl schon darum auf den Schutz des Gesetzes Anspruch machen darf, um nicht die Meinung aufkommen zu lassen, dasz der Staat an der Erhaltung dieses Gefühls im Volke keinen Antheil nehme, dasselbe vielmehr als etwas Gleichgültiges betrachte." [1])

Strafbare handeling is derhalve niet de godslastering als zoodanig, maar de *verwekking van ergernis* door openlijk, in beschimpende uitingen, God te lasteren.

Wat de *interpretatie* van het artikel betreft, meenen wij te kunnen volstaan met een kort overzicht der beschouwingen van, speciaal der voornaamste controversen tusschen de schrijvers over deze materie. [2])

Groot verschil van opvatting openbaart zich, met name over de beteekenis te hechten aan het woord:

1°. „*Gott.*" Eenerzijds vat men het Godsbegrip op in abstracten zin, afgescheiden van eene bepaalde belijdenis, doch binnen den kring van het monotheïsme. [3]) Anderzijds neemt men als maatstaf het Godsbegrip der godsdienstige genootschappen, hetzij van deze algemeen zonder uitzondering, [4]) hetzij met beperking tot de door den Staat erkende „Religionsgesellschaften," dit met beroep op

---

[1]) Gewin, Openl. Godsl., t. a. p. bl. 253, beschouwt dit ten onrechte als een persoonlijke opvatting van Van Hamel.

[2]) Cf. behalve de bekende commentaren en leerboeken (ad § 166) vooral: Bott, t. a. p. bl. 19 vlg; Blumensath, t. a. p. bl. 10 vlg; Meves, t. a. p. bl. 330 vlg; Villnow in Gerichtssaal 1879, bl. 527 vlg; Wahlberg in Holtzend. Hb. (1874), III, bl. 266 vlg; Kohler, Studien aus dem Strafrecht, I (1890), bl. 165 vlg; Fuld in Archiv für Strafrecht 1891, bl. 143 vlg., en in Magazin für das Deutsche Recht III, 1893, bl. 94 vlg; Gewin, t. a. p. bl. 253 vlg; Kahl, t. a. p. bl. 34 vlg; Jauck in Z. f. d. g. Sw. XXIV (1904), bl. 349 vlg; Rothe, Gegen den Gotteslästerungsparagraphen (1906), bl. 12 vlg.

[3]) Bott, Hälschner, Meyer, Wahlberg, Villnow, von Schwarze, Binding, Merkel, Kohler, Kahl (t. a. p. bl. 86).

[4]) Meves, von Liszt.

het vervolg van het artikel; [1]) in dezen zin ook de constante jurisprudentie. [2])

Praktisch uit dit meeningsverschil zich in de beantwoording der vraag, of de lastering van Christus, den H. Geest of Jehovah onder bereik der strafwet valt. Naar den abstracten maatstaf zijn deze niet strafbaar, tenzij dan als beschimping der „Religionsgesellschaften," naar den concreten zijn ze steeds strafbaar als godslastering.

2°. „*Lästern*," d.i. „objektiv der Heiligkeit und Ehre Gottes Abbruch tun." [3])

Hoewel algemeen als eisch wordt gesteld, dat de dader persoonlijk aan het bestaan der Godheid (resp. aan de goddelijkheid van Jezus of den H. Geest) moet gelooven, [4]) ligt ongetwijfeld in de strafbaarstelling der godslastering als zoodanig de beschouwing van deze als religiedelikt opgesloten. Ter bezwering der gevaren aan deze qualificatie verbonden, heeft men, zij 't ook o.i. op onvoldoende en tevens verkeerde wijze, de deliktssfeer trachten te begrenzen, met name door de twee volgende elementen in de omschrijving van het misdrijf op te nemen:

3°. „*Aergernis.*" [5]) Volgens de meesten is het objectief ergerlijk karakter niet voldoende, maar moet de ergernis daadwerkelijk door iemand genomen zijn. [6]) In de praktijk heeft dit subjectief vereischte meermalen tot moeilijkheden geleid, waar aan dezelfde uiting de ééne getuige wel, de andere niet zich geërgerd verklaarde. [7])

4°. „*Beschimpfende*," [8]) d. i. „Herabwürdiging in besonders roher, verletzender Form." [9]) Door dit element wordt dus het zwaar-

---

[1]) Blumensath, Berner, Fuld, Olshausen, Frank, Jauck, Wach.

[2]) Aangehaald bij Bott (bl. 21), Blumensath (bl. 11) en Kahl (bl. 35).

[3]) Kahl, t. a. p. bl. 35.

[4]) Anders: Fuld en oudere rechtspraak; cf. Blumensath, t. a. p. bl. 15 vlg.

[5]) Tegen dit vereischte: Bott, Blumensath, Kahl (bl. 86).

[6]) Anders: Rüdorff, Oppenhoff, Meyer, Wahlberg, von Schwarze en oudere rechtspraak.

[7]) Cf. Rothe, t. a. p. bl. 14.

[8]) Tegen dit vereischte: Blumensath, Meves, Kohler.

[9]) Bott, t. a. p. bl. 25.

tepunt uit den inhoud verlegd naar den vorm der uiting. Intusschen heeft door extensieve interpretatie de jurisprudentie zich gevestigd in dezen zin, dat „aus der Gesamtheit der Aeuszerung, sei es von Inhalt und Form, sei es von Inhalt oder Form, die Stimmung der Verachtung oder Verächtlichkeit gegen Gott hervorgehen (musz)." [1])

Met dit al heeft deze redactie tengevolge, dat slechts grove, brute uitingen worden getroffen, terwijl de meest gepolijste en dies gevaarlijkste zinswendingen aan de straffende gerechtigheid ontsnappen. Aan den anderen kant wordt de vrijheid van religieuse overtuiging door de hier gegeven restricties in geenen deele gewaarborgd. [2])

5°. *„Aeuszerungen,"* waaronder begrepen zijn woord of geschrift, niet symbolische handelingen. Betwist is, of ook afbeeldingen onder dit begrip vallen; de meerderheid ontkent zulks. [3])

6° *„Oeffentlich,"* d.i. „nicht für die ausschlieszliche Wahrnemung individuell bestimmter Personen berechnet." Ook dit is quaestio factio. De rechtspraak zoekt het criterium in de omstandigheid, dat de omgeving van den dader niet, verbonden met dezen, als eenheid kan worden gedacht. Vandaar vallen onder bereik der strafwet uitingen in openbare verkeersmiddelen, fabrieken etc. [4])

7°. *Subjectief* element. Algemeen wordt aangenomen, dat tot het plegen van het delikt *opzet* is vereischt, waartoe dolus eventuale voldoende is; dat dit opzet ook de wetenschap van de openlijkheid en het beschimpend karakter der uiting [5]) moet omvatten. De meerderheid wil ook het element der ergernisverwekking door het opzet zien beheerscht. [6])

Ten slotte nog een enkel woord over de *theoretische*

---

[1]) Kahl, t. a. p. bl. 36. Als voorbeeld diene het woord „Grobian," gebezigd van den H. Geest. (Olshausen, t. a. p.).

[2]) Cf. Gewin, t. a. p. bl. 255.

[3]) Contra: Schütze, Kohler, Villnow, Oppenhoff.

[4]) Kahl, t. a. p. bl. 37.

[5]) Anders: Kohler.

[6]) Anders: Binding.

beschouwingen van rechtsgeleerde en andere schrijvers, over wezen en strafbaarheid der godslastering ontwikkeld. [1])

Na Feuerbach (zie boven § 16) wordt het *privaatrechtelijk* standpunt slechts door enkelen meer ingenomen, in tegenstelling met de wetgevingen, die juist wel daarop zich baseeren, zooals we gezien hebben.

Als kwetsing van het religieus *gevoel* van den enkele wordt de godslastering geconstrueerd door Mittermaier [2]), H. Meyer, Binding, Jauck, [3]) tevens als aanleiding tot verstoring der openbare orde door Von Wächter, Hälschner, Meves, terwijl Von Liszt het delikt bovenal gericht acht tegen de vrijheid van religie.

De meerderheid verdedigt evenwel de strafbaarheid op zuiver *publiekrechtelijke* gronden. [4]) Zij ziet in de godslastering eene aanranding van het „Culturinteresse," dat de Staat heeft bij de instandhouding der religie, niet te verwarren met de oudere opvatting van het delikt als inbreuk op de religie als zoodanig. [5])

Juist op dien grond echter wordt door deze richting algemeen aangedrongen op *saecularisatie* der godslastering, m.a.w. op schrapping als z.g. „Religiedelikt." Positief wil men dan haar òf rangschikken onder de beschimping der „Religionsgesellschaften," [6]) òf met deze opnemen, hetzij onder de bespotting van voorwerpen van religieuse vereering, [7]) hetzij onder de rubriek: schending der *openbare orde.* [8])

Bij laatstgenoemde opvatting, als in onzen tijd de meest gezaghebbende, wenschen we wat breeder stil te staan, aan de hand der uiteenzetting, door *Kahl* van dit standpunt gegeven. [9])

---

[1]) Cf. Gewin, t. a. p. bl. 251 vlg; literatuuropgave bij Kahl. t. a. p. bl. 4 en 5.

[2]) Noot I bij Feuerbach's Lehrbuch, 14e dr. (1847), bl. 489.

[3]) Met dezen in jure constituendo ook Beling in Festgabe für Felix Dahn, III, bl. 32 vlg. Hiertegen Kahl, t. a. p. bl. 83 vlg.

[4]) Van Hamel, t. a. p. bl. 35.

[5]) Zoo nog in mindere of meerdere mate de ouderen: Abegg, Roszhirt, Martin, Dabelow, Werner, Jarcke.

[6]) Bott, Blumensath, Fuld in Archiv, t. a. p. bl. 142 vlg. (in Magazin, t. a. p. verlangt hij daarentegen absolute straffeloosheid).

[7]) John, Hälschner. Hiertegen Kahl, t. a. p. bl. 83.

[8]) Von Schwarze, Schütze, Wahlberg, Kohler, Kahl.

[9]) Cf. Kahl, t. a. p. 3er Abschnitt: Legislative Erwägungen, bl. 81 vlg.

Na eene bestrijding van hen, die de z.g. religiedelikten radicaal afgeschaft willen hebben, stelt hij den wetgever tot taak: „die Strafrechtsnormen über Religionsvergehen in wahrhafte Uebereinstimmung mit den Folgerungen des herrschenden kirchenpolitischen Systems zu bringen. Das ist nicht leicht, aber auch nicht unmöglich. Der Strafschutz ist an die Grundpfeiler der heutigen Verhältnisordnung von Staat und Kirche, an die in der Gesetzgebung ausgedrückte ethische Wertschätzung der Religion im öffentlichen Leben einerseits, an Gewissensfreiheit und Parität anderseits anzugliedern." [1]) En verder: „Es handelt sich bei diesen Religionsdelikten ihrem innersten Wesen nach überhaupt nicht um den Schutz von Individualrechten, sondern um den Schutz von Rechtsgütern der Gesammtheit." Deze rechtsbelangen zijn de godsdienst en de godsdienstvrede. [2]) Wat de eerstgenoemde betreft: „Die Religion (ist) ein Kulturgut, an dessen Bestand und Pflege der Staat in Gesetzgebung und Verwaltung ein vitales Interesse bezeugt."

Hierin nu ligt ook de rechtvaardiging van de strafbaarstelling der *godslastering*. Immers „auch im Gesamtbestand der geltenten Bestimmungen über Religionswesen (wird) nicht der Schutz einer eigend welchen, sondern der monotheistischen Religion als Staatsinteresse behandelt, die Gesamtheit der im Reiche bestehenden monotheistischen Religionen in dem gemeinschaftlichen Zentralpunkte einer persönlichen Gottesidee. Mit ihrem strafrechtlichen Schutz gegen Lästerung ist daher auch das Staatsinteresse an der Religion als solcher ausgedrückt und gedeckt." Vandaar zijn af te keuren de beperking tot de van Staatswege erkende kerkgenootschappen en het vereischte van ergernisverwekking. „Ist die Gotteslästerung strafbar als rechtswidriger Angriff auf das vom Staat für wertvoll gehaltene Kulturinteresse der Religion, dann ist sie an sich ein objektives Aergernis. Empfindsamkeit oder Indifferenz der Hörer und Leser kann die Strafbarheit weder begründen noch ausschlieszen." [3])

Daarbij is echter „andererseits eine Fassung der Gesetzesbestimmung zu wählen, welche die Gewissensfreiheit in allen

---

[1]) t. a. p. bl. 82.

[2]) t. a. p. bl. 84.

[3]) t. a. p. bl. 86.

Erscheinungsformen ausdrücklich und vollkommen schützt und überhaupt eine nicht in bestimmt gotteslästerlicher Absicht geschehene Handlung von der Rechtswidrigkeit ausschlieszt." [1]) In elk geval is wenschelijk verlaging van het strafmaximum tot b.v. 2 jaar. [2])

Moeilijk valt te loochenen, dat de hier uiteengezette theorie lijdt aan innerlijke tegenstrijdigheid, door ondanks haar saecularistisch grondbeginsel toch de religie, zij 't dan ook gemaskeerd onder de constructie als kultuurbelang, tot voorwerp van bescherming door de strafwet te stellen. Opgelost kan deze tweeslachtigheid slechts, òf door consequenten terugkeer tot het oude standpunt van de bescherming der religie qua talis, òf wat waarschijnlijker is, door het begrip religie juist van het religieus element te ontledigen, wat praktisch uitloopt op buiteneffectstelling der strafbepaling.

Vandaar dat enkele stoutere geesten in den laatsten tijd ook deze theorie verworpen hebben en kortweg aandringen op *straffeloosheid.* [3]) Juridisch wordt bovenal als argument aangevoerd, dat men, door handhaving der strafbaarheid, onvermijdelijk op één dezer twee klippen zal stooten: óf minitieuse détailregeling, praktisch onbruikbaar en bespottelijk, òf het scheppen eener caoutchoucparagraaf, als gevolg van te groote rechterlijke vrijheid. [4]) Principiëel baseert zich deze actie, afgedacht van min-serieuse motieven, [5]) op de gedachten, dat de strafwet, door godslastering strafbaar te stellen, God met menschelijken maatstaf meet, [6]) dat dwang in het godsdienstige in strijd is met het wezen van den modernen rechtsstaat en de vrijheid van geweten, dat de strafwet

---

[1]) t. a. p. bl. 101; cf. bl. 87.

[2]) t. a. p. bl. 97 vlg. en 103.

[3]) O.a. Pfleiderer, Die Grenzen der Staatswirksamkeit auf religiösem Gebiet (Monatschrift Deutschland, Oct 1902): Rothe, Gegen den Gotteslästerungsparagraphen (Hefte zur christlichen Welt, No. 57, 1906).

[4]) Rothe, t. a. p. bl. 27.

[5]) Zoo tracht Rothe, t. a. p. bl. 17, de strafbaarstelling der godslastering af te weren op deze grond, dat zij misbruikt kan worden in dien zin, „dasz im Winter ein Vagabund, der gern in die warme Zelle des Gefängnisses möchte, lediglich zur Erreichung dieses Zieles . . . . zu einer . . . . Gotteslästerung seine Zuflucht nimmt . . . ."

[6]) Rothe, t. a. p. bl. 20.

de religieuse worstelig, die met geestelijke wapens behoort te worden beslecht, onnoodig verscherpt en zoo schade toebrengt aan de religie zelve, als zaak van vrije overtuiging, in wetenschappelijken en vulgairen zin. [1] [2])

Hoewel de praemisse goeddeels door ons onderschreven wordt, kunnen wij de conclusie: „Godslastering blijve straffeloos," niet tot de onze maken, op gronden, beneden breeder uiteen te zetten. [3])

Anderzijds ontmoeten we ook in Duitschland *christelijke* schrijvers, die de strafbaarheid der godslastering verdedigen; hierop hopen wij eveneens terug te komen.[3])

§ 19. **Oostenrijk, Zwitserland, Zweden, Finland, Bulgarije.**

Bij de behandeling van § 166 van het Duitsche strafwetboek, in de vorige § gegeven, sluit zich gevoegelijk aan die van de moderne wetgevingen der bovenstaande landen.

Met gene toch hebben deze gemeen, dat in alle de godslastering strafbaar wordt gesteld in min of meer direct verband met de *religie*, doch zonder dat deze belichaamd is in ééne Staatskerk. In zooverre vormen ze dus evenals Duitschland eene tegenstelling met de landen, in de volgende § te bespreken. We zullen daarom hier vooral een vergelijkend overzicht geven en daarbij tot maatstaf nemen § 166 D. S. G. B. [4])

Wat **Oostenrijk** betreft, ga echter vooraf eene beschouwing der oudere bepalingen, uit historisch oogpunt niet van gewicht ontbloot.

Hier is met name vermeldenswaardig, de *Josephina* (II, 1787), als de eerste wetgeving, waarin de moderne ideeën zich belichamen, zij 't ook inconsequent.

In zake de bestraffing der godslastering biedt zij eene

---

[1]) Rothe, t. a. p. bl. 24.

[2]) Zie bestrijding dezer ideeën bij Kahl, t. a. p. bl. 81.

[3]) Zie Hoofdstuk II, § 2.

[4]) Cf. Kahl, t. a. p. § 6, bl. 33 vlg.

toepassing der verbeteringstheorie. [1]) Waar, naar de meening van Von Sonnefels, de religie slechts beteekenis had als „Leitriemen" voor de volksopvoeding, lag de beschouwing voor de hand, dat de godslasteraar niet zoozeer een misdadiger was dan wel iemand, wiens opvoeding door verstandelijk tekort was mislukt. Vandaar dan ook eene bepaling als deze (II, § 61): „Wer die Vernunft auf den Grad verleugnet, um den Allmächtigen in öffentlichen Oertern oder in Gegenwart anderer Menschen durch Reden, Schriften oder Handlungen freventlich zu lästern, ist als een Wahnwitziger zu behandelen und in dem Tollhause so lange gänzlich anzuhalten, bis man seiner Besserung vergewissert ist." [2]) Terecht zegt dan ook Von Bar: „Der bigott-religiöse Standpunkt (der Theresiana) ist aufgegeben, aber nur, um durch einen ängstlich-polizeilichen ersetzt zu werden." [3])

Daarentegen bedreigen de *wetboeken der 19e eeuw* (1803, § 107 — § 109, en bijna woordelijk gelijkluidend 1852, § 122 — § 124) de godslastering, die ze rangschikken onder het „Verbrechen [4]) der Religionsstörung", afgescheiden van de beschimping der „Religionsgesellschaften" (Vergehen, § 303) met gevangenisstraf.

Laatstgemeld wetboek, thans nog van kracht, bepaalt aldus:

§ 122. Das Verbrechen der Religionsstörung begeht:

a.) Wer durch Reden, Handlungen, in Druckwerken oder verbreiteten Schriften [5]) Gott lästert;

b.) enz.

§ 123. Ist durch die Religionsstörung öffentliches Aergernisz gegeben worden, oder eine Verführung erfolgt, oder gemeine Gefahr mit dem Unternehmen verbunden gewesen, so soll dieses Verbrechen mit schwerem Kerker von einem bis auf fünf Jahre, bei groszer Bosheit oder Gefährlichkeit aber auch bis auf zehn Jahre bestraft werden.

§ 124. Trifft keiner der in dem vorhergehenden Paragraphe

---

[1]) Günther, t. a. p. III, I, bl. 88.

[2]) Kahl, t. a. p. bl. 13; Günther, t. a. p. bl. 92.

[3]) t. a. p. bl. 160.

[4]) In tegenstelling met § 166 D. S. G. B. („Vergehen").

[5]) Wetboek 1803: „Reden, Schriften oder Handlungen".

erwähnten Umstände ein, so ist die Religionsstörung mit Kerker von sechs Monaten bis auf ein Jahr zu bestrafen.

Bij vergelijking met § 166 van het Duitsche Strafwetboek blijken o.a. de volgende verschilpunten: [1]) Beschimpend karakter der uitingen wordt hier niet vereischt; de verwekking van ergernis geldt slechts als bijkomende voorwaarde van strafverhooging; openlijkheid wordt niet uitdrukkelijk gevorderd, wel implicite; ook afbeeldingen vallen onder bereik der strafwet.

Terwijl Janka als vereischte stelt „die Absicht," om anderen in hun overtuiging en religieus gevoel te kwetsen, acht Finger wetenschap van die omstandigheid voldoende.

De nieuwere *ontwerpen* (I—VII) [2]) stellen alle de godslastering uitdrukkelijk strafbaar, maar, in navolging van het Duitsche S. G. B, als een der „Vergehen, welche sich auf die Religion beziehen." Zij eischen echter geene beperking door bepaalde middelen of vormen; alleen Ontwerp II spreekt van: „beschimpfenden Aeuszerungen." Wel wordt in alle uitdrukkelijk openlijkheid gevorderd. De strafbedreiging is belangrijk verzacht; zij wisselt af van 1 tot 3 jaar en bestaat in tuchthuis- of gevangenisstraf. Evenals in het Wetboek moet het Godsbegrip concreet worden opgevat als dat der wettelijk bestaande kerkgenootschappen.

Zwitserland. [3]) Op het oogenblik [4]) is de godslastering nog strafbaar in de wetgeving van 6 kantons: Graubünden (§ 81), Luzern (§ 117), Obwalden (art. 53), Schwyz (§ 97), Baselland (§ 84), Wallis (art. 102).

In 1875 werd art. 346 Freiburg: „Sera puni... celui qui publiquement profère des blasphèmes..." door de Bundesversammlung verklaard in strijd te zijn met art. 49, lid 2 der Bundesverfassung („Niemand darf... wegen Glaubensansichten mit

---

[1]) Cf. Kahl, t. a. p. § 6, bl. 34 vlg; Janka, Das österreichische Strafrecht (1884), bl. 314 vlg; Finger, Das Strafrecht systematisch dargestellt (1895), bl. 328 vlg; verdere literatuur bij Kahl, t. a. p. bl. 3.

[2]) Cf. Kahl, ibidem.

[3]) Cf. Stoosz, Die Grundzüge der schweizerischen Strafrechts, I (1892), bl. 65 vlg. en II (1893), bl. 184 vlg; Kahl, t. a. p. § 6, bl. 33; literatuuropgave, ibid., bl. 3.

[4]) Zie voor de oudere wetgeving: Temme, Lehrbuch des schweizerischen Strafrechts (1855), bl. 422 vlg.

Strafen irgend welcher Art belegt werden."), tengevolge waarvan uit bedoeld artikel de godslastering werd geschrapt. [1])

Als zelfstandig delikt wordt de godslastering strafbaar gesteld in de vijf eerstgenoemde kantons; daarentegen bepaalt Wallis: „Celui qui par blasphèmes,... aura outragé la religion..." Vereischt is algemeen de verwekking van ergernis en (behalve in Baselland) de openlijkheid derzelve. Luzern en Obwalden vorderen bovendien, dat de godslastering „bedacht" zij. In deze beide kantons is ook het strafmaximum het hoogst (6 jaar tuchthuisstraf). De rechtspraak (met name in Luzern) is zeer onvast en tracht bij voorkeur om de kwestie heen te gaan. [2])

Aanranding der *hostie* is als middellijke godslastering strafbaar in enkele Roomsche kantons: Luzern (§ 118), Obwalden (art. 53), Freiburg (art. 120), Wallis (art. 102). [3])

Stoosz acht den grond van strafbaarstelling der godslastering gelegen in de krenking van het religieus gevoel van anderen. [4]) Vandaar, dat het door hem bewerkte *Voorontwerp* tot een algemeen Zwitsersch Strafwetboek (1894) aldus bepaalt: Wer den religiösen Glauben anderer in Aergernis erregender Weise öffentlich verhöhnt, verspottet oder verächtlich macht..." [5]) Intusschen heeft de „Expertenkommission" ook deze bepaling uit het ontwerp verwijderd. [6])

Ten slotte volge hier nog een kort overzicht van de geldendende bepalingen in Zweden, Finland en Bulgarije. [7])

Zweden (1865, gewijzigd 1887) stelt strafbaar hem, die openlijk ergernis veroorzaakt door God te lasteren of te beleedigen. Openlijkheid is hier dus niet als in Duitschland vereischt voor de

---

[1]) Cf. Stoosz, t. a. p. I, bl. 66 vlg.

[2]) Stoosz, t. a. p. II, bl. 184 vlg.

[3]) Stoosz, t. a. p. II, bl. 186 vlg; cf. Gautier in „Die Strafgesetzgebung der Gegenwart," I, bl. 417.

[4]) t. a. p. II, bl. 185. Hij spreekt dan ook van „sogenannten Religionsverbrechen" (t. a. p. bl. 183).

[5]) Vorentwurf etc. von Carl Stoosz (1894), art. 94; cf. ook Motive, bl. 180.

[6]) Cf. Vorentwurf nach den Beschlüssen der Expertenkommission, art. 101.

[7]) Literatuuropgave bij Kahl, t. a. p. bl. 4.

lastering, maar voor de ergernis als haar gevolg. De straf is minstens een jaar gevangenisstraf of geldboete. (Hoofdstuk VII, § 1). [1])

In *Finland* (1889) wordt hij, die openlijk God lastert, gestraft met tuchthuis tot 4 jaren of gevangenisstraf. Is de daad een gevolg van onbedachtzaamheid of lichtzinnigheid, dan is het maximum der straf 6 maanden gevangenisstraf of boete. [2]) Openlijke beschimping van Gods woord, de leer, de Sacramenten of kerkelijke gebruiken van een in Finland erkend, toegelaten of geduld kerkgenootschap, is strafbaar met gevangenis tot 6 maanden of boete tot *f* 200. (Hoofdstuk X, § 1 en 2).

Eindelijk bedreigt *Bulgarije* (1896) de godslastering door openlijke opruiïng voor vergaderingen, of door verbreiding of openlijke tentoonstelling van afbeeldingen of drukwerken, met gevangenisstraf van ten hoogste één jaar. Uit de opgesomde middelen moet hier, evenals in Oostenrijk, het openlijk karakter der handeling worden afgeleid. (art. 204, j° 172).

§ 20. **Portugal, Ecuador, Rusland, Turkije.**

De drie eerstgenoemde, christelijke, landen nemen een geheel afzonderlijk standpunt in. Niet alleen dat de ideeën der Aufklärung hier geen of weinig ingang vonden, maar het staatsleven wordt nog geheel beheerscht door de middeleeuwsche grondgedachte der eenheid van Staat en Kerk. [3]) Uiteraard worden dan ook hier de vergrijpen tegen den heerschenden Staatsgodsdienst aan het hoofd van het strafwetboek geplaatst. Onder deze neemt dan de godslastering, in ruimen zin opgevat, eene eerste plaats in.

Allereerst dan de landen, waar de *Roomsche* Kerk Staatskerk is.

Als type hiervan kan dienen **Portugal** welks strafwetboek (1886) in art. 130 (vertaald) als volgt luidt: Wie zich vergrijpt aan

---

[1]) Te voren was de godslastering qua talis strafbaar met dwangarbeid ~~gedurende~~ minstens twee jaar; zie ook volgende noot.

[2]) Vóór 1887 deze bepaling ook in Zweden.

[3]) In zoover staat met deze landen op ééne lijn Engeland, dat echter, om zijn eigenaardige positie, met Amerika afzonderlijk zal worden behandeld (zie volgende §).

den eerbied jegens den Apostolisch-Roomsch-Katholieken godsdienst van het Koninkrijk, wordt veroordeeld tot (verbeterings-) hechtenis van een tot twee jaren en naar zijn inkomen tot eene, door geldboete vervangbare, straf van drie maanden tot drie jaren in de volgende gevallen:

1°. Als hij dezen godsdienst openlijk in een geloofsdogma, eene handeling of een *voorwerp* van haren eeredienst door daden of woorden of door openlijke geschriften of door een ander middel van publicatie beschimpt.....

§ 1. Als de dader vreemdeling is, worden in deze gevallen de vrijheids- en geldstraffen door uitzetting uit het Koninkrijk tot een duur van twaalf jaren vervangen. § 2. Als slechts bloote eerbiedskrenking is begaan, of de beleedigende woorden of lasteringen openlijk met luider stem geuit zijn, maar zonder het oogmerk den godsdienst van het koninkrijk te bespotten of te beschimpen, ... , wordt slechts de straf der uitzetting opgelegd, waaraan gevangenisstraf van drie tot veertien dagen kan toegevoegd worden. § 3. Als de beschimping in de verachting of ontwijding der heilige vormen van het Avondmaal bestaat, treedt straf van twee tot acht jaren in afzondering of gemeenschap of, naar keuze, tijdelijke tuchthuisstraf, in. [1])

Op zonderling standpunt staat in dezen het strafwetboek der Z.-Amerikaansche Republiek *Ecuador* (1873). Terwijl het eenerzijds de middellijke blasphemie, vooral door feitelijkheden, bedreigt met hooge vrijheidsstraffen (aanranding der hostie zelfs met zware tuchthuisstraf tot 16 jaren), met ontzetting van het recht, om kerkelijke bedieningen te bekleeden (artt. 161—165), beschouwt het anderzijds de eigenlijke godslastering (d. i. het lasteren of verachtelijk maken van God, Maria, de Heiligen, dogma's of gewijde voorwerpen) slechts als overtreding, strafbaar met geldboete en gevangenis van 3—7 dagen, of een van beide. (art. 601). [2]) [3])

---

[1]) Cf. Kahl, t. a. p. bl. 18 vlg.

[2]) Cf. Crusen in „Die Strafgesetzgebung der Gegenwart," II, bl. 35 en 43.

[3]) Voor de overige Zuid- en Middel-Amerikaansche republieken ontbraken mij de noodige gegevens.

Daarnaast zij gewezen op het land, waar de *Grieksche* kerk de heerschende is, n.l. **Rusland** (1903) [1]).

Kenmerkend is hier, behalve het bij de vorige groep opgemerkte, de nog verder uitgestrekte protectie van den Staatsgodsdienst, en daarnaast het, zij 't al in veel geringer mate, in bescherming nemen van andere, christelijke, belijdenissen.

De godslastering ligt opgesloten in art. 73, luidende, in Fransche vertaling: „Quiconque aura été reconnu coupable: de sacrilège envers Dieu célébré dans la Trinité consubstantielle, notre Tres Sainte Souveraine, Notre Dame et Vierge Eternelle Marie, les Puissances célestes Immaterielles ou les Saints de Dieu; de profanation ou d'outrages des Saints Sacraments, de la Sainte Croix, des Saintes Reliques, des Saintes Icônes ou des autres objets reconnus sacrés par l'Eglise orthodoxe ou par une Eglise chrétienne; d'outrages contre la Sainte-Ecriture, ou l'Eglise orthodoxe et ses dogmes, ou contre la religion chrétienne en général, etc...." De straf variëert naar omstandigheden (plaats, oogmerk); in de zwaarste gevallen bestaat ze in drie jaren gevangenis- of vestingstraf, gevolgd door dwangarbeid of transportatie. Karakteristiek is ten slotte de bepaling, dat, bijaldien de handeling te wijten is aan dronkenschap, onwetendheid of onverstand, hechtenisstraf zonder meer zal worden opgelegd. [2])

Ten slotte een enkel woord over *Turkije*, dat we in dit verband plaatsten, omdat ook daar Staat en Religie nauw ineengevlochten zijn, al is de laatste dan eene niet-christelijke.

Naar Mohamedaansch recht wordt hij, die God of den Profeet lastert, onverbiddelijk met den dood gestraft, zonder toekenning van een termijn tot berouw, en onverschillig welke religie hij belijdt. In sommige gevallen kunnen de „ongeloovigen" deze straf ontgaan, door overgang tot den Islâm, met verbeurdverklaring hunner goederen. [3])

---

[1]) Op 't oogenblik nog niet in werking getreden. Cf. literatuuropgave bij Kahl, t. a. p. bl. 4.

[2]) Cf. Kahl, t. a. p. bl. 19 vlg.

[3]) Du Boys, Historie du droit criminel des peuples modernes (1854), bl. 289 vlg; Van den Berg in „Die Strafgesetzgebung der Gegenwart," I, bl. 714.

§ 21. Engeland, Amerika.

Daar de revolutionaire denkbeelden in **Engeland** [1]) weinig ingang vonden, bleef de strafwetgeving ook in de 19e eeuw in het oude spoor. [2]) Twee wetten verdienen hier vermelding.

In 1813 (C. 127, § 1—3) hernieuwde *George III* de wet, in 1678 door Karel II uitgevaardigd tegen „heresies": „Every person who is guilty of atheism, blasphemy, heresy, schism .... may, upon conviction thereof before a competent ecclesiastical Court, be directed to recant the same and to do penance therefor, and to be excommunicated and imprisoned for such term, not exciding six months, as the Court pronouncing the sentence of excommunication may direct." [3])

Bovendien heeft men nog een wet van Victoria (1873 en 1874, c. 91), die enkele verouderde bepalingen afschafte.

In hoeverre echter aan al de wetten uit vroeger en later tijd, die nimmer uitdrukkelijk werden afgeschaft, nog rechtsgeldigheid kan worden toegekend, is moeilijk uit te maken. Elizabeth's wet van 1558 is in onbruik geraakt. Ook de wetten van Willem III (1697) en George III (1813) zijn praktisch krachteloos. [4])

Het tegenwoordig *begrip* „blasphemy" wordt door Stephen aldus gedefinieerd: „Every publication is said to be blasphemous which contains matter relating to God, Jesus Christ, the Bible, or the Book of Common Prayer, intended to wound the feelings of mankind, or to excite contempt and hatred against the church by law established, or to promote immorality." [5]) De *straf* is gevangenis, voor de godslastering in geschrifte (blasphemous libel) overeenkomstig de regels van het gewone „libel."

Evenals voorheen komt alleen het *Godsbegrip* der Anglikaansche Staatskerk hier in aanmerking. „So dient auch das Straf-

---

[1]) *Liter.* (vooral): Stephen, A Digest of the Criminal Law, 4e dr. (1887), bl. 109 vlg; cf. voorts de opgave bij Kahl, t. a. p. bl. 3.

[2]) Zie boven § 11.

[3]) Stephen, t. a. p. art. 162, bl. 111.

[4]) Kahl, t. a. p. bl. 22.

[5]) Naar strenger opvatting luidt de formuleering aldus: „A denial of the truth of Christianity in general, or of the existence of God. . . . ." Cf. Stephen, t. a. p. art. 161, bl. 110.

recht dem religiösen Zweck nur insoweit, als dieser unmittelbar einer Staatseinrichtung entspricht." [1])

Verschil van meening bestaat over de *begrenzing* der strafbaarstelling. Volgens de heerschende mildere opvatting zijn „publications intended in good faith to propagate opinions on religious subjects, which the person who publishes them regards as true,... not blasphemous... merely because their publication is likely to wound the feelings of those who believe such opinions to be false, or because their general adoption might tend by lawful means to alterations in the constitution of the church by law established." Daarentegen acht de strengere leer, [2]) ook door Stephen omhelsd, het onverschillig, „whether the matter published is, or is not, intented in good faith as an argument against any doctrine or opinion...." [3])

Al deze onzekerheid maakt begrijpelijk den wensch van Stephen: „that the question should be settled by Parliament." [4])

Totnogtoe is hiervan echter niets gekomen. Wel is in 1879 een *ontwerp*, door bedoelden schrijver vervaardigd, dat ook in deze leemte voorzag, [5]) bij het Parlement ingediend, doch spoedig weer ingetrokken. Dit ontwerp, dat in hoofdtrekken de wetgevingen van het vasteland volgt, vertoont de volgende verschilpunten met deze: Wetenschappelijke uiteenzetting van religieuse denkbeelden wordt uitdrukkelijk aan de strafbaarheid onttrokken. Als middel wordt alleen geschrift genoemd (blasphemous libel). Een bepaalde vorm wordt niet vereischt („a question of fact"); evenmin, dat ergernis zij verwekt.

Behalve in Engeland (met Ierland) is voorts de godslastering nog op overeenkomstige wijze strafbaar gesteld in Schotland, [6]) en in enkele Britsche koloniën en bezittingen. [7])

---

[1]) Kahl, t. a. p. bl. 23.

[2]) Theoretisch juister volgens Schuster (in „Die Strafgesetzgebung der Gegenwart," I, bl. 646).

[3]) Stephen, t. a. p. art. 161, bl. 111. Cf. denzelfden in Fortnightly Revieuw van Maart 1884.

[4]) t. a. p. bl. 111, noot.

[5]) Ontwerp IV, 14, sect. 98. Cf. Kahl, t. a. p. bl. 23 en 33 vlg.

[6]) Schuster, t. a. p. bl. 684.

[7]) Phillips in „Die Strafgesetzgebung der Gegenwart," II, bl. 245 (Britsch-Indië); Buresch, ibid., bl. 306 (N.-Zeeland).

Ofschoon nauw met het Engelsche strafrecht verwant, en daarom in dit verband behandeld, rusten op geheel afwijkende basis de geldende bepalingen in de **Vereenigde Staten** van Noord-Amerika. [1]) Immers vormen deze het eenige voorbeeld van strafbaarstelling van de godslastering in die landen, waar de scheiding van Kerk en Staat een voldongen feit is geworden, zij 't ook hier inconsequent.

Gansch natuurlijk zijn dan ook de met de Anglikaansche Staatskerk samenhangende bepalingen van het Engelsche recht hier onbekend. Eveneens ontbreekt eene afzonderlijke kategorie van misdrijven tegen den godsdienst.

Toch wordt ook hier het godsdienstig element bij verschillende delikten op den voorgrond gesteld. Zoo geldt in 't algemeen de regel: „Any public act that grossly and wantonly shocks the religious sense of the community as a body is a nuisance." Voor al dergelijke „profanity" is echter openlijkheid een eerste vereischte. [2])

In tegenstelling met Engeland is hier alleen de godslastering *in geschrifte* strafbaar.

„Maliciously to revile Christianity is an indictable offence at common law. A fortiori is blasphemy written or printed against God so indictable. But the disputes of learned men on controverted points cannot, unless a malicious intent is shown, be charged as blasphemy." [3])

Naar common law, in sommige staten ook volgens geschreven recht, is voorts strafbaar: „public brawling, scolding and profane swearing." [4])

Daarentegen zijn de hier opgesomde handelingen weggelaten uit het *Ontwerp* voor een strafwetboek der Vereen. Staten, in 1906 opgesteld. [5])

---

[1]) Wharton, A Treatise on Criminel Law, 6e dr. (1880), II, bl. 272 vlg.; Kahl, t. a. p. bl. 23 vlg.; literatuuropgave ibid., bl. 3.

[2]) Wharton, t. a. p. § 1431, bl. 279.

[3]) Wharton, t. a. p. § 1605, bl. 391.

[4]) Wharton, t. a. p. § 1443, bl. 288.

[5]) Kahl, t. a. p. bl. 24 en 33.

§ 22. Nederland.

Zelfs gedurende het Revolutietijdperk bleef hier ten lande, althans in de nationale wetgeving, de strafbaarheid der godslastering gehandhaafd. Evenwel bleek ook hier de invloed der Aufklärungsdenkbeelden in definitie en systematiek.

Het *ontwerp* Lijfstraffelijk Wetboek van *1804* wijdt nog een afzonderlijke afdeeling (onderdeel der „misdaden tegen de inwendige veiligheid van den Staat") aan bedoeld delikt en aan het daarmee verwante godloochening. [1]) In zijn geheel luidt deze afdeeling aldus:

Van Godlochening en Godslastering.

Art. 31. Godlochening bestaat in het opzettelijk verbreiden van de ontkentenis des bestaans van een Albestuurend Opperwezen.

Art. 32. Godslastering is het opzettelijk bespotten, belasteren of vervloeken van het Albestuurend Opperwezen.

Art. 33. Beide deze Misdaden worden bedreven:

1°. Bij Monde, 2°. Bij Geschrifte.

Art. 34. De grond van Strafbaarheid van beide deze Misdaden is gelegen in de verzwakking der banden van de Maatschappij, door dezelve veroorzaakt.

Art. 35. Beide deze Misdaden moeten gestraft worden met Gevangenis, of Verbanning voor altijd uit de geheele Republiek.

Ook dit gedeelte levert treffend bewijs voor „de meer leerstellinge dan wetgevende toon en wijze van behandeling." [2])

Minder doctrinair zijn de bepalingen van het *Crimineel Wetboek* voor het Kon. Holland (1809) [3]):

Art. 86. Op gelijke wijze (met gevangenis of bannissement te zamen of afzonderlijk, niet te bovengaande den tijd van zes jaren) zullen gestraft worden, die voorbedachtelijk openlijke daden plegen, of alzoo geschriften verspreiden, regtstreeks en opzettelijk ingerigt ter bespotting, belastering of vervloeking van het Albesturend Opperwezen.

---

[1]) Boek II, Hoofdstuk III, Afd. III, artt. 31—35.

[2]) Cf. van Hamel, Inleiding, 2e dr. (1907), bl. 79.

[3]) Cf. van Vredenburch, t. a. p. bl. 83 vlg.

Art. 90. Op gelijke wijze zullen gestraft worden de drukkers of boekverkoopers, welke zoodanige geschriften, als in artikel 86 . . . . . bedoeld zijn, drukken of doen drukken en alzoo in het licht geven, en welke uit dien hoofde onder de verplichting liggen van zich met den inhoud van zoodanige geschriften bekend te maken.

Art. 91. Alle andere boekverkoopers, die de bedoelde geschriften verkoopen of aan anderen verzenden, zullen mede op dezelfde wijze gestraft worden, indien zij van den misdadigen inhoud der voorzeide geschriften zijn bewust geweest, of in weerwil van het verbod, van wege de Politie gedaan, met het drukken, verkoopen of verzenden zijn voortgegaan. [1])

Met de invoering van den *Code Penal* in 1811 verdwijnt evenwel de godslastering uit de kategorie der strafbare feiten. [2]) Door latere aanvullings- of wijzigingswetten is de leemte niet aangevuld. Ook in geen der ontwerpen wordt meer van dit delikt gewag gemaakt en evenzeer ontbreekt het in ons tegenwoordig *Wetboek van Strafrecht* (1881).

Trouwens, bij de beraadslagingen is evenmin rechtstreeks op wederopname der godslastering aangedrongen. Wel werd, in verband met andere punten (rechten van dieren en gelijkstelling van eed en verklaring), wederzijds over de verwaarloozing van de „regten der Godheid" in het algemeen gesproken. [3]) Bij die gelegenheid liet zich de heer Heydenryck in afkeurenden zin aldus uit: „ . . . Ik vind in dit ontwerp van alles. Maar wat ik er niet in vind, is God. . . . Het smart mij, dat, terwijl de Staat zelf altijd nog een God — men denke aan den eed — erkent, in een wetsontwerp als dit zoo weinig op de regten der Godheid gelet wordt . . . . ." Minister Modderman antwoordde toen hierop als volgt: „ . . . In het Wetboek — zegt de heer H. — vindt men alles, maar niet God, en op de regten der Godheid wordt niet gelet. Ik meende, dat het sedert lang vaststond, dat God zijn regten zelf wel weet te handhaven; daartoe zijn geen menschelijke wetten noodig; daartoe is de strafwetgever niet geroepen. . . ."

---

[1]) Nagenoeg gelijkluidend: Ontwerp - 1808, Titel V, artt. 11 en 15.

[2]) Cf. van Vredenburch, t. a. p. bl. 84.

[3]) Alg. Beraadsl. in de 2e K. op 25 Oct. 1880. Cf. Smidt, Geschiedenis van het W. v. S., 2e dr. (1891), I, bl. 15 vlg.

Bleef alzoo in 's Rijks [1]) burgerlijke strafwetgeving tot op heden de straffeloosheid der godslastering gehandhaafd, een zwakke naklank van het verleden (zie § 13) bleef bewaard in het *Militaire* recht.

Reeds aanstonds na de herwinning onzer onafhankelijkheid wordt zij verboden als vergrijp tegen de Krijgstucht. „Daar de godsdienst de bron is van alle geluk, deugd, waren moed en troost, moet ook in den krijgsstand een ieder zich tot betrachting derzelve en tot eene zedelijke levenswijze bevlijtigen; de godslasteringen, het vloeken en zweren moeten worden nagelaten." [2])

Met name is dit punt ter sprake gekomen bij de vaststelling van de nieuwe *Wetboeken van Militair Straf- en Tuchtrecht* in 1902, [3]) waarmee genoemde Inleiding kwam te vervallen.

In de regeeringsontwerpen ontbrak elke bepaling dienaangaande. Vandaar herhaalde aandrang van de zijde der 2e Kamer, om de godslastering enz. alsnog op te nemen. Tegen den wensch, zulks te doen in het Wetboek van Mil. Strafrecht, [4]) werd ingebracht, ook door de regeering, dat de materie tot het Tuchtrecht behoorde. [5]) Doch toen wederopname van bovengenoemde Inleiding in de Wet op de Krijgstucht werd bepleit, [6]) kwam men aan met de bewering, dat het verbod, beter dan in den vorm van een wetsartikel, bij wege van dienstorders of handleidingen kon worden gesteld. [7])

Tijdens de openbare beraadslagingen kwam de kwestie weer aan de orde bij de behandeling van art. 125 van het Wb. van Mil. Strafrecht. [8]) Volgens het O. R. O. luidde dit aldus: „De militair, die [9]) een mindere uitscheldt, beschimpt of in zijne tegen-

---

[1]) Zie voor gemeentelijke verordeningen beneden, bl. 76.

[2]) Inleiding van het Regl. op de Krijgstucht van 1815, § 2.

[3]) Cf. van der Hoeven, Militair Straf- en Tuchtrecht (1903—1904), vooral II, bl. 325 vlg.

[4]) v. d. Hoeven, t. a. p. I, bl. 43; II, bl. 291.

[5]) ibid., II, bl. 291 vlg; III, bl. 19.

[6]) ibid., III, bl. 12 vlg.

[7]) ibid., III, bl. 13 en 16; cf. ook bl. 69.

[8]) ibid., II, bl. 325 vlg.

[9]) Later is hier „opzettelijk" ingevoegd, (ibid., bl. 326 en 339). Zie voor de beteekenis hiervan: ibid., bl. 353 en 355.

woordigheid bespot, . . ." Hierop werd nu ingediend een amendement Idenburg c.s., voorstellende om na „uitscheldt" in te lasschen de woorden *„tegen hem vloekt. . . ."*

De bedoeling hiermee was, niet „het vloeken in het algemeen te doen strafbaar stellen, doch alleen dat vloeken, dat rechtstreeks aanleiding kan geven tot insubordinatie." [1])

Over dit amendement is een breede, niet altijd aan verwarring gespeende, discussie gevoerd.

Reeds het *begrip* „vloeken tegen iemand" gaf aanleiding tot misverstand. Terwijl de voorstellers het verklaarden in den zin van: „godslasterlijke woorden spreken," [2]) werd door sommigen ook het „vervloeken" er onder gebracht, [3]) of het begrip te onvast en daarmee onbruikbaar geacht, [4]) waartegen anderzijds werd voorgesteld, de interpretatie aan den rechter over te laten. [5])

Algemeen werd het incidenteel *strafbaarstellen* te dezer plaatse van godslastering en vloeken als zoodanig afgekeurd, zij 't ook uit verschillend motief. [6]) Met beperking van het begrip in den zin van het amendement, werd ze eenerzijds verdedigd, deels op gelijken grond, als door de voorstellers was geschied [7]), deels ook uit principiëel gezichtspunt. [8])

Anderzijds werd van verschillende zijden aangedrongen op schrapping [9]) of althans wijziging van het amendement in den subjectieven zin van „verwenschen". [10]) Laatstgenoemde gedachte werd belichaamd in het amendement — De Visser, om in te voegen de woorden *„hem uitvloekt"*. [11]) Ten slotte werd dit aangenomen [12]) na verwerping van het gewijzigd amendement —

---

[1]) ibid., bl. 327; cf. ook bl. 338.
[2]) ibid., bl. 338, 340, 354.
[3]) ibid., bl. 343, 344.
[4]) ibid., bl. 328, 333, 347, 349.
[5]) ibid., bl. 339, 349, 354.
[6]) ibid., bl. 330, 333, 342, 356.
[7]) ibid., bl. 335, 336, 353, 356.
[8]) ibid., bl. 333, 341, 352.
[9]) ibid., bl. 329, 344.
[10]) ibid., bl. 333, 345, 346, 348.
[11]) ibid., bl. 351.
[12]) ibid., bl. 359.

Idenburg c. s., om in plaats van „tegen hem vloekt", te lezen: „hem met vloeken bejegent." [1])

In het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer en het Regeeringsantwoord werd deze kwestie andermaal over en weer onder de oogen gezien, zonder dat echter nieuwe gezichtspunten werden geopend. [2])

Vermelding verdient nog in dit verband de toezegging van den minister (Bergansius) in de 2de Kamer, dat in de voorschriften ter uitvoering van de Wet heel in 't algemeen het vloeken van meerderen tegen minderen uitdrukkelijk zou worden verboden, tengevolge waarvan dit feit dus volgens art. 2 der Wet op de Krijgstucht zal kunnen worden gestraft. [3]) De toekomst zal leeren in hoeverre hieraan gevolg zal zijn gegeven bij de nog te wachten inwerkingtreding der nieuwe wetgeving.

Hoe men ook over dezen loop van zaken moge oordeelen, in elk geval vertoont het burgerlijke strafrecht, bij het militaire vergeleken, nog een achterstand.

Gedurende de laatste jaren hebben intusschen enkele *gemeenteverordeningen* zich beijverd, de leemte in de rijkswetgeving gelaten, althans in beperkten kring, aan te vullen. Niet altijd werden deze pogingen met evenveel succes bekroond.

Zoo werd bij K. B. van 3 Dec. 1896 (Sbl. 177) [4]) vernietigd als in strijd met de wet o. m. art. 6, litt. c. van de politieverordening der gemeente *Wonseradeel*, luidende: „Het is verboden in het openbaar godslasteringen te uiten." Als grond werd opgegeven, dat 't hier niet betrof de openbare orde, zedelijkheid of gezondheid, noch in 't algemeen de huishouding der gemeente (art. 135, jo. 153 Gem. wet).

Beter lot wedervoer art. 5, litt. j. der politieverordening van de gemeente *Werkendam*, dat aldus bepaalt: „(Het is

---

[1]) ibid., bl. 354; cf. bl. 343.

[2]) ibid., bl. 359 vlg.

[3]) ibid., bl. 333 en 359.

[4]) Cf. Gemeentestem van 3 Aug. en 21 Dec. 1896 (Nos 2340 en 2360); Wb. Burgerl. Admin. van 31 Dec. 1896 (no. 2481); Standaard van 8, 12 en 15 Maart 1897 (Nos 7670, 7674 en 7676); Oppenheim, Het Ned. Gemeenterecht, 3e dr. (1906), I, bl. 119.

verboden) op den openbaren weg misbruik te maken van Gods Heiligen Naam, het bezigen van . . . . Godslasterlijke vloeken . . . . ." [1]) (strafmaximum: *f* 25 of hechtenis van zes dagen). Naar we uit particuliere bron vernamen (in de bekende verzamelingen van jurisprudentie troffen wij de vonnissen niet aan), werd op grond dezer bepaling o. a. in het jaar 1904 iemand door den kantonrechter te Heusden veroordeeld tot zes dagen hechtenis en verwees de Hooge Raad in cassatie hiervan de zaak naar het gerechtshof te 's-Hertogenbosch, dat de straf veranderde in geldboete.

Andere verordeningen (voorzoover ons bekend) stellen wel een enkele maal het vloeken onder straf, maar nimmer de godslastering.

De vraag, òf en in hoeverre o. i. de bevoegdheid der gemeentebesturen strekt, om in dezen regelend op te treden, en de andere vraag, of zulk eene handelwijze wenschelijk is te achten, hopen wij te behandelen in het volgende hoofdstuk, als we de strafbaarstelling van de godslastering in 't algemeen ter sprake zullen brengen. [2])

Ten slotte wenschen we nog de beschouwingen van enkele *schrijvers* te vermelden.

In zijne meergemelde dissertatie komt *Van Vredenburch* tot gelijke resultaten als de leidende geesten der Aufklärung in Frankrijk. Over de „religiedelikten" in 't algemeen laat hij zich aldus uit: „ . . . ad delicta non referendae mihi videntur actiones, nisi quae injuriam erga civitatem vel cives continent. . . . et licet opiniones vel actiones, reverentiae supremo Numini debitae vel receptae in civitate religioni, videantur contrariae, divinae tamen majestatio laesio poenis in foro non est vindicanda, quippe hominis non est, de injuriïs in Deum commissis vel committendis judicare; et absurdum foret statuere, divinam majestatem hominum indigere defensione." [3]) Zoo luidt dan ook een zijner stellingen:

---

[1]) De redactie dezer alinea is zeker niet onberispelijk. Niet alleen dat de zin niet loopt, maar vooral de uitdrukking: „misbruik maken van Gods Heiligen Naam" is te vaag, terwijl „Godslasterlijke vloeken" daarnaast overbodig heeten mag.

[2]) Zie Hoofdstuk II, § 3.

[3]) t. a. p. bl. 93.

„Codice Poenali, cujus apud nos est vis et auctoritas, in eas actiones, quibus injuriam in Deum aut in Religionem fieri dicunt, nisi illae tranquillitati et saluti civium vel civitatis adversentur, prudenter nihil statutum videtur." [1])

En wat speciaal de blasphemie aangaat, is zijn meening: „Videtur vero illud damnum a civitate magis institutione, educatione, monitio et exemplis avertendum, quam gravi poena reparandum." [2])

Op gelijk standpunt plaatst zich *Rutgers van Rozenburg*. Hij beweert o. m.: „.... leges poenales humanas numen Dei non posse defendere, et hanc of causam omnem hujusmodi poenam esse injustam, quum principali illo careret requisito, ut nempe ad propositum possit inservire," [3]) en voorts: „civitatis finem esse defensionem jurium civitatis ac singulorum civium, non vero religionis nec bonorum morum. Unde sequitur poenas sanciri tantum posse contra peccata vel vitia, quum opus non sit: nam jus divinum solum illis infractum est; Deus autem hoc tuebitur, neque cunctae civitati imputabit singuli alicujus flagitia." [4]) „Ne igitur ecclesia vindicem desideret civitatem ad tuenda dogmata vel disciplinam, quae oratione ac persuasione oportet defendi, ne poenae saeculares sanciantur contra blasphematores, apostatas, schismaticos, hæreticos, sortilegos, sacrilegos." [5]) Ten slotte zegt hij in een zijner Theses: „Respublica defendere debet cultum publicum et pacem religionis, sed nulla delicta contra religionem vindicet." [6])

Meer cynisch is de bewering van Mr. *Buyn*, „dat ook de meest volkomen aflegging van alle banden der betamelijkheid, zij moge ons schoonheidsgevoel of ons zedelijk bewustzijn kwetsen, niettemin behoort te worden gehandhaafd als een regt, zegenrijk in de toepassing op het maatschappelijk leven. Daaraan toch alleen danken wij het, dat de gruwelijke strafwetten op hoon,

---

[1]) t. a. p. bl. 99 (N°. IX).
[2]) t. a. p. bl. 82.
[3]) t. a. p. bl. 87.
[4]) t. a. p. bl. 124.
[5]) t. a. p. bl. 126.
[6]) N°. III, t. a. p. bl. 127.

smaad, laster en beleediging van het Opperwezen, door het misleid zedelijk bewustzijn op *blasphemie* gesteld, en door het vooroordeel gehandhaafd, eindelijk zijn te niet gedaan." [1])

Ook *Van Hamel* ontzegt aan de misdrijven tegen den godsdienst alle recht van bestaan. Na eene veelszins juiste kritiek op de motiveering der strafbaarheid van § 166 Duitsch S. G. B. (krenking van het religieus gevoel) en artt. 145—151 van ons W. v. S. (vrees voor verstoring der openbare rust), gaat hij voort als volgt: „Wat we met het recht willen steunen, en indien geen ander middel ten dienste staat met het strafrecht, gaarne zeggen wij het den Duitschen wetgever na, zijn de grondslagen van het leven in de maatschappij. Maar, dit voegen wij er bij, alleen die welke door dwang kunnen worden gelegd en onderhouden. Zoodanige grondslag is naar onze opvatting de godsdienst niet meer. Haar, de „wijsbegeerte des gemoeds," de overlegging omtrent het onzienlijke door den drang naar hooger dingen opgewekt, het idealisme, welken vorm of naam het zich kieze, in ieder leven dat zijne bestemming begrijpt te herkennen, verwijzen wij naar het sanctuarium der „consciëntie." Wat het recht, en ook het strafrecht afdwingen mag en moet, is de vrijheid van het godsdienstige leven, de ongestoorde vrijheid." [2])

Door deze woorden wordt de heerschende meening ten onzent vrijwel weergegeven. [3])

Intusschen ontbreken, vooral in den laatsten tijd, niet stemmen in *andere* richting.

Hierop komen we in het volgend hoofdstuk terug, waarin we tevens een weerlegging van de o. i. verkeerde opvattingen zullen trachten te geven. [4])

---

[1]) Het Regt tot eene volkomen onbelemmerde Gedachte-Uiting (1867), bl. 15.

[2]) De Grenzen der Heerschappij van het Strafrecht (Inaug. Oratie, 1880), bl. 38.

[3]) Cf. *Simons*, De Vrijheid van Drukpers (1883), bl. 159: „Bescherming van de Godheid blijve aan haar zelf overgelaten."

[4]) Zie Hoofdstuk II, § 2.

§ 23. Terugblik. Stand van het Vraagstuk.

Nu we aan het einde van ons historisch gedeelte gekomen zijn, mag een terugblik in vogelvlucht stellig niet overbodig heeten ter betere orientiëering van het terrein, vooral ook met het oog op de hierna te geven schets van eigen opvatting.

In hoofdzaak kunnen de vele uiteenloopende meeningen over juridisch begrip en strafbaarstelling der godslastering worden herleid tot twee hoofdrichtingen, die in de Oudheid evenwijdig liepen, doch in later eeuwen nà elkander den toon hebben aangegeven:

A. De *Theocratisch-Christelijke* beschouwing, die de godslastering construeerde als misdrijf tegen den (waren) godsdienst of de Kerk, nader als beleediging van God of van de goddelijke majesteit, deze opgevat in ruimen, theologischen zin. Aanvankelijk, onder Israël, consequent belichaamd in het Mozaïsch Recht, moest deze richting, toen zij in later tijd die exceptioneel bedoelde wetgeving in hoofdzaak behield, — hoewel handhaving der basis van dit recht, de theocratie, steeds meer ondoenlijk bleek, — stranden op de klippen van wreede gestrengheid in de theorie en gedwongen toegeeflijkheid in de praktijk. Het opkomen der revolutionaire leer, wier verzet zich eerst richtte tegen de excessen, later tegen de theorie zelve, verhaastte haar ondergang.

B. De *Heidensch-Moderne* opvatting, die de religie niet alleen, maar ook de Godheid en haar Openbaring buiten bescherming der strafwet plaatste en dus consequent tot straffeloosheid der godslastering moest concludeeren. In de Oudheid meer onbewust, in den Nieuwsten Tijd welbewust optredend, liet zij niet alleen het Mozaïsch Recht, maar tevens de algemeen geldige beginselen, daarin vervat, ten eenenmale links liggen; de strafbaarstelling ook van dit delikt werd slechts getoetst aan de belangen van enkeling of gemeenschap, en dies verworpen.

Terwijl het heidendom neigde tot vergoding van den Staat, speciaal in de personen van Keizers en Koningen, [1]) plaatste de geest der Revolutie als souverein in de plaats van God den

---

[1]) Thiersch, t. a. p. bl. 3.

mensch, door het hoogste gezag af te leiden, hetzij uit de ongeorganiseerde individuen (Volkssouvereiniteit), hetzij uit de georganiseerde massa (Staatssouvereiniteit). [1]) Met de verwerping der souvereiniteit Gods viel tegelijk ook de constructie der godslastering als majesteitsbeleediging.

Blijkens de talrijke theoretische conversen en de concessies aan de praktijk in vele moderne wetgevingen, rust ook deze leer niet op hechte basis. Waarschijnlijk zal echter, den heerschenden tijdgeest tn aanmerking genomen, de overwinning zijn aan de meer radicale elementen, die het voordeel der consequentie op hun zijde hebben.

Of de *Christelijke* idee nog een werkzaam aandeel in den strijd zal nemen, is de vraag. De oudere bovengeschetste „theocratische" opvatting is in dubbelen zin uit den tijd; verdediging van haar komt slechts sporadisch meer voor. In Duitschland is zelfs van invloedrijk Roomsche zijde onlangs aangedrongen op afschaffing der „Gotteslästerungsparagraph," [2]) welke eisch dan wel verdedigd wordt op grond van gebrekkige redactie der tegenwoordige § 166, maar tevens blijk geeft van onmacht tot positieve regeling dezer materie.

Zal verzet tegen de moderne theoriëen van christelijke zijde vruchtdragend blijken, dan dient ook in dezen te worden ingenomen een veelszins *„gereformeerd"* standpunt, gegrond op de eeuwige beginselen der H. Schrift, en dies zoowel theoretisch houdbaar, als praktisch te verwezenlijken.

Aan de constructie dezer Gereformeerde theorie zij het volgende hoofdstuk gewijd.

---

[1]) Thiersch, t. a. p. bl. 35.

[2]) Rothe, t. a. p. bl. 12.

HOOFDSTUK II.

Schets Van Eigen Opvatting.

§ 1. Algemeen Begrip Godslastering.

Dat de vaststelling van dit begrip eigenaardige moeilijkheden met zich brengt, bleek ons reeds in het vorige hoofdstuk. Toch is een juist inzicht in het wezen van de godslastering als zoodanig onontbeerlijk om te geraken tot afbakening van het engere deliktsbegrip niet alleen, maar bovenal ter beantwoording der vraag, òf en, zoo ja, op welke gronden strafbaarstelling gewenscht en plichtmatig heeten mag.

Taalkundige ontleding brengt ons niet veel verder. Afgedacht van de talrijke controversen over het Godsbegrip, staat ook de beteekenis van „lastering" allerminst vast. Zooveel is zeker, dat dit woord, dat buiten deze samenstelling tegenwoordig niet voorkomt, — schoon nauw er mee verwant, — niet moet verward worden met „laster," noch in zijne algemeene beteekenis van kwaadsprekerij, noch in den specifiek-juridischen zin van gekwalificeerden smaad. [1]) Ook hier geldt: Verba valent usu.

Om nu na te gaan, welke beteekenis door het gebruik aan het begrip godslastering is gehecht, hebben we een kort uitstapje te doen op het terrein der *godgeleerdheid*. Immers historisch heeft het begrip zich juist op theologischen bodem ontwikkeld; daaraan hebben de wetgevers en rechtsgeleerden van vroeger en later tijd de deliktsomschrijving ontleend. Zoo zullen ook wij trachten uit het theologisch begrip tot het juridisch-strafrechtelijke te concludeeren.

Uiteraard kan hier van ons geen zelfstandige uitzetting worden verwacht, als gelegen buiten het terrein onzer speciale studiën. In alle bescheidenheid zullen we ons slechts hier en daar een kantteekening veroorloven.

Hoewel de schrijvers in uitgangspunt van elkaar afwijken,

---

[1]) Cf. art. 262 W. v. S.

kan, wat de kern der zaak betreft, veilig van eene communis opinio gesproken worden. Roomsche [1]) en Protestantsche [2]) moralisten stemmen hierin overeen. Met name bij de eersten ontmoeten we vrij uitvoerige uiteenzettingen.

Als samenvatting dezer beschouwingen diene het volgend overzicht.

Godslastering [3]) is rechtstreeksche hoon jegens God, belichaamd in gedachten, woorden of hiermee gelijkwaardige zinnebeelden. Wat de boosaardigheid betreft, zijn echter drie graden te onderscheiden, naarmate de godslastering is:

a) tevens kettersch, als men de waarheid, aangaande God geopenbaard, loochent, indien dit een uiting is van het gemoed;

b) tevens verwenschend, wanneer men God kwaad toewenscht, als uitvloeisel van haat tegen Hem;

c) bloot smadelijk, niet gepaard gaande met andere zonden. [4])

Men onderscheidt verder de volgende soorten:

1°. het onttrekken aan God van wat Hem eigen is (blasphemia derogativa);

2°. het toeschrijven aan God van wat Hem niet toekomt (bl. attributiva);

3°. het toekennen aan het schepsel van wat God alleen eigen is [5]);

4°. het ironisch, spottend, verwenschend, smadelijk of verachtelijk spreken over God. [6])

Met het onbedachtzaam aanroepen van Gods Naam (in

---

[1]) Cf. o. a. Thomas Aquinas, Summa Theologica, Tom. IV, II, 2, qu. 13, art. 1; Lehmkuhl, Theologia Moralis, I, 9e dr. (1898), bl. 229 vlg; Cathrein, Moralphilosophie, II, 3e dr. (1899), bl. 44 vlg. Zie ook boven I, § 6.

[2]) Cf. o. a. De Moor, Commentarius perpetuus in Joh. Marckii Compendium etc., II (1763), bl. 755 vlg; Geesink, Van de Tien Geboden LII, Heraut n°. 1419 (12 Maart 1905).

[3]). Thomas, t. a. p.: „Blasphemiæ vitium ad infidelitatem eatenus spectat quatenus per illam homo corde, vel ore, secundum intellectum, vel affectum, Deo tribuit quæ ei non conveniunt, vel negat quæ ei conveniunt."

[4]) Lehmkuhl, t. a. p. bl. 230.

[5]) Soms onder de 2de soort gerangschikt, b.v. door Thomas, t. a. p.

[6]) Lehmkuhl noemt nog het in toorn tegen God uitspreken van goddelijke en heilige zaken etc., en rekent voorts nog tot godslastering de gevallen, waarin de smaad gericht is tegen heilige zaken of personen (t. a. p. bl. 230 vlg.); de Protestantsche theologen laten deze weg.

letterlijken zin) en het onheilig vloeken en ijdel zweren behoort de godslastering tot het gebied der *profanatie* van den Naam, d. i. de zelfopenbaring Gods. Vandaar dat deze begrippen wel eens worden verward.

Onder het ijdel *uitspreken* van Gods Naam is te verstaan het zonder noodzaak uitspreken der woorden: God, Jezus, etc., voluit of verbasterd; daarmee staat op ééne lijn het op gelijke wijze gebruikmaken van woorden, die de uitdrukking zijn van Gods machtsopenbaring in de natuur, Wat het onheilig *vloeken* betreft, hierbij roept men God (of den duivel) aan tot verderf van zijn' naaste of van zichzelf. Het laatste kan ook voorwaardelijk geschieden in het ongeoorloofd gebruik van den *eed.* Maar bij de *godslastering* valt de gebedsvorm, die, hoe ontaard ook, nog een erkenning van hoogere machten in zich sluit, geheel weg; zij draagt dan ook een veel gruwzamer karakter. [1])

Intusschen is de grens, met name tusschen vloeken en godslastering, niet altijd zuiver te trekken. Want de verwensching van zichzelf of anderen kan gekleed zijn in bewoordingen, die daaraan tevens een godslasterlijk karakter verleenen, [2]) en bovendien kan de vloek zich ook richten tegen God.

Trouwens, ook naar andere zijde is de grensbepaling vaak moeilijk te geven. We zagen reeds in het geschiedkundig gedeelte, hoe nauw de godslastering b. v. samenhangen kan met ketterij. [3])

In 't algemeen moet dan ook worden geconcludeerd, dat tweeërlei opvatting van godslastering wèl te onderscheiden is:

1°. (ruim) de meer *formeele*, volgens welke verschillende zonden tegen de eerste tafel van den Dekaloog, in godslasterlijke termen vervat, daarom tevens als godslasteringen worden aangeduid.

2°. (eng) de meer *materieële* (blasphemia mere contumeliosa),

---

[1]) Geesink, t. a. p.

[2]) Cf. van Dale, Woordenboek der Ned. Taal, sub voce: Vloeken = a. verwenschen, b. een vloek uitspreken over, c. vervloeken, d. godslasterlijke woorden spreken. In laatstgenoemden zin moest ook het amendement-Idenburg c. s. volgens de voorstellers worden opgevat. (Zie boven, Hoofdstuk I, § 22).

[3]) Cf. vooral § 3 en 7 van Hoofdstuk I.

volgens welke godslastering een zelfstandige overtreding der zedewet is.

Daarnaast is eene andere onderscheiding, vooral met het oog op de strafbaarstelling, van belang, die eene tegenstelling maakt tusschen:

a) de opzettelijke, bedoelde *(objectieve)* godslastering.

b) de niet door den spreker of schrijver als zoodanig bedoelde, maar alleen door de lezers of hoorders als zoodanig opgevatte *(subjectieve)* godslastering. [1])

Thans, na de grenzen eenigszins te hebben afgebakend, moet nog wat dieper het *wezen* der godslastering worden nagegaan.

Velen [2]) hebben gemeend, het begrip te kunnen weergeven als *„beleediging jegens God."* Aan deze definitie zijn zeker bezwaren verbonden.

Immers als we beleediging ook hier nemen in de gangbare beteekenis, [3]) dan kunnen daartoe alleen worden gebracht de derogatieve en attributieve godslastering en dan nog slechts, voorzoover ze betrekking hebben op zedelijke hoedanigheden. En wat deze aangaat, is de constructie o. i. onhoudbaar, daar bij God geen sprake kan zijn van krenking van diens eergevoel, wijl Hij de volmaakt Heilige is, en nog minder van aanranding van den goeden naam, waardoor de zonde afhankelijk zou worden gesteld van menschelijke waardeschatting. [4]) [5])

---

[1]) Cf. Hoedemaker, t. a. p. bl. 152 vlg.

[2]) Met name van Roomsche zijde; cf. o. a. Lehmkuhl, t. a. p. bl. 229: „contumelia Dei illata."

In verband hiermee staat de Roomsche opvatting der godslastering als onderdeel der irreligiositeit.

[3]) d. w. z. als aanranding der zedelijke persoonlijkheid. In ruimeren zin geldt van iedere zonde, dat God er door beleedigd wordt. Cf. voorts volgende noot.

[4]) Zie Woordenb. der Ned. Taal, sub voce: Beleediging = door woord of daad iemand kwetsen in eer en goeden naam; cf. ook aanhef art. 261 W. v. S. In deze verbinding beteekent „eer": eergevoel en „goede naam": de uitwendige eer, in de maatschappij aan iemand toekomende of door hem genoten. Cf. Simons, Leerboek van het Ned. Strafrecht, II (1907), bl. 45.

[5]) Voorzoover zij zich tegen *deze* constructie richtte, school dan ook in het verzet der Aufklärung een element van waarheid.

Beter lijkt het ons toe, met anderen [1]) de godslastering te omschrijven als aanranding der openbaring van Gods wezen, die Hij heeft neergelegd in de natuur en in de H. Schrift, een neerhalen van Zijne majesteit, de naar buiten gekeerde zijde Zijner heiligheid, in de sfeer van het menschelijk onheilige en gemeene, een wegcijfering van den afstand, van de afhankelijkheidsverhouding tusschen Schepper en Schepping. De godslastering is dus te beschouwen als een inbreuk op de aan God verschuldigden eerbied, als een loochening Zijner waardigheid. [2]) Zij sluit zich zoo het dichtst aan bij de (aardsche) majesteitsbeleediging en kan worden gedefiniëerd als: *„schennis der goddelijke majesteit."* [3])

De openbaring van Gods wezen, belichaamd in de H. Schrift, leert ons Hem kennen als den drieëenigen God: Vader, Zoon en H. Geest.

Tegen dit Godsbegrip, maar ook hiertegen alleen, richt zich de godslastering. Hierbuiten ligt dus de smaad, geuit jegens de afgoden niet alleen, maar ook jegens het Godsbegrip naar Joodsche of Mohamedaansche opvatting, en evenzeer de beschimping van de heiligen, de hostie of andere voorwerpen van vereering.

§ 2. Rechtsgrond en Omvang der Strafbaarstelling.

Terecht is door Pols [4]) opgemerkt, dat, hoewel de maatschappelijke orde in den loop der eeuwen verbazend gewijzigd is, het strafrecht meer in den vorm, dan in de stof veranderd is. Echter valt z. i. daarbij niet te loochenen het feit, „dat het aantal misdrijven verminderd is, omdat een juister inzicht in den aard van het recht tal van misdrijven heeft doen verdwijnen uit het strafrecht der moderne volken, nadat men tot de erkenning was

---

[1]) o. a. Geesink, t. a. p., die het geheele 3e gebod beschouwt van uit het gezichtspunt der „Revelatie".

[2]) Niet te verwarren met de loochening van Gods bestaan.

[3]) Cf. van Dale, t. a. p. sub voce lasteren: God lasteren is door woord of daad Gods majesteit kwetsen.

[4]) De Verdeeling der Strafbare Feiten in Misdrijven en Overtredingen, T. v. S. I (1886), bl. 223.

gekomen, dat ze handelingen betroffen, die niet op het terrein van het recht behoorden." Als voorbeeld noemt hij dan o. a. ook „de misdrijven tegen abstrakte begrippen, tegen de zedelijkheid, tegen de Godheid en meer dergelijke, die ons recht... verworpen heeft." [1])

Het geconstateerde feit is ongetwijfeld juist; doch 't is de groote vraag, of „men" het rechtsterrein niet binnen te enge grenzen heeft beperkt en de „misdrijven tegen de Godheid," met name de godslastering, niet ten onrechte, ook in onze wetgeving, daarbuiten heeft gesloten.

Zullen we deze vraag behoorlijk beantwoorden, dan dient vooraf ook onzerzijds het gebied van het strafrecht te worden afgebakend. Ten volle onderschrijven wij deze woorden van Van Hamel: „Geen grooter onzekerheid in de grensbepaling der heerschappij van het strafrecht, dan wanneer zij over het gebied moet loopen . . . der goede zeden en dat van den godsdienst. In hoever staat men hier op rechtsgrond? In den regel hangt van hare beantwoording die der andere af, in hoever het strafrecht middel ter bescherming wezen mag." [2])

Wat het laatste punt betreft, hoewel logisch zeker afpaling van het algemeene rechtsgebied aan begrenzing van het terrein van het strafrecht behoort vooraf te gaan, keeren we op praktische gronden hier de volgorde om. [3])

Allereerst dan deze vraag: Wat is de grond van het *strafrecht* en dus tevens de grens van zijne heerschappij?

Deze vraag meenen we niet beter te kunnen beantwoorden dan door ons aan te sluiten aan de formuleering der „Strafrechtstheorie volgens de Gereformeerde leer" van Mr. *Gewin*: „Het doel met de straf te bereiken is de verheerlijking Gods, waartoe heel de schepping is geschapen, welke verheerlijking zich hier openbaart in handhaving Zijner eeuwige rechtsorde. De misdadiger wordt niet gestraft, omdat hij eenig aan ons menschen toekomend goed aantastte, doch daar hij zich aan de door God gestelde rechtsorde vergreep. Hoewel, naast dit met de straf te

---

[1]) t. a. p. bl. 239.

[2]) De Grenzen der Heerschappij van het Strafrecht, bl. 32.

[3]) Bezwaren kan dit niet opleveren; immers beheerscht het strafrecht geheel het terrein des rechtslevens. Cf. Gewin, Beginselen, bl. 11.

bereiken doel, ook andere doeleinden kunnen worden nagestreefd in het belang van het schepsel of de gemeenschap, dienen deze laatste toch steeds te worden beschouwd in het licht van het „Soli Deo Gloria." " [1]) En elders: „Volgens onze meening heeft de strafwet geene subjectieve rechten of maatschappelijke belangen te beschermen, maar heeft ze te handhaven Gods eeuwige rechtsorde en alle inbreuken daarop te straffen." [2])

Uitgaande van het hiergestelde kriterium: *handhaving der goddelijke rechtsorde*, komen we nu reeds tot het *negatieve* resultaat, dat we niet kunnen overnemen de motiveering der strafbaarstelling of straffeloosheid van de godslastering, gegeven door hen, die aan het strafrecht in 't algemeen een andere basis onderschuiven. Op dezen grond achten we dus verwerpelijk, afgedacht nog van logische bezwaren:

1°. de constructies, berustend op de theorie der *subjectieve rechten:*

a) godslastering is beleediging van God en dus, daar Hij geen menschelijke rechten bezit, straffeloos (Aufklärung); hiertegen is voorts nog aan te voeren het bezwaar van onjuiste begripsbepaling (zie boven, bl. 85);

b) zij is strafbaar als beleediging of beschimping van een kerkgenootschap (Feuerbach c. s.); bovendien onaannemelijk, wijl collectiviteiten in 't algemeen niet beleedigd kunnen worden; [3])

c) zij is strafbaar als krenking van het religieuse gevoel van den enkele (Binding c. s.); overigens nog onhoudbaar op dezen grond, dat naar analogie dan ook wetenschappelijke, zedelijke, aesthetische en andere gevoelens door de strafwet zouden moeten worden beschermd, wat tot ongerijmdheden zou leiden, terwijl voorts contrôle onmogelijk en willekeur onvermijdelijk zou zijn; [4])

2°. de constructies, die uitvloeisels zijn van de theorie der *rechtsbelangen*:

a) godslastering krenkt geen enkel rechtsbelang, is dus

---

[1]) t. a. p. bl. 42.

[2]) t. a. p. bl. 109; cf. ook bl. 11.

[3]) Cf. Van Lamsweerde, Beleediging van eene Collectieve Eenheid (1894), bl. 20 vlg; Simons, t. a. p. bl. 46.

[4]) Cf. Van Hamel, t. a. p. bl. 38.

straffeloos (Van Hamel c. s.); afkeurenswaardig ook om deze reden, dat ze het begrip „rechtsbelangen" beperkt tot die maatschappelijke levensvoorwaarden, wier aanranding een materieel gevolg met zich brengt;

b) zij verstoort ot bedreigt de openbare orde en is daarom strafbaar (Meves c.s.); onjuist o. a. ook hierom, wijl de handeling niet als zoodanig, maar om een (mogelijk) intredend gevolg slechts wordt gesanctionneerd;

c) zij is strafbaar als vergrijp tegen het kultuurgoed van den godsdienst (Kahl c. s.); waartegen verder in te brengen is, dat hier de religie geacht wordt de bescherming der strafwet te behoeven (zie hierover beneden).

Positief rust nu anderzijds op ons de beantwoording der vraag, òf en in hoeverre metterdaad de godslastering moet beschouwd worden te zijn eene der „inbreuken op Gods eeuwige rechtsorde" en dus eene strafbare handeling, dan wel of ze als daarbuiten gelegen straffeloos zij te achten.

In dezen volgen we weer de aanduiding van Mr. Gewin: „Deze inbreuken kunnen zoowel gericht zijn tegen God en godsdienst als tegen Overheid, maatschappij of evenmensch." [1]) Voor de hand ligt dan de gevolgtrekking, dat we de godslastering, als vergrijp tegen de eerste tafel van den Dekaloog, moeten indeelen bij de eerstgenoemde rubriek, die der „inbreuken, gericht *tegen God en godsdienst.*"

Van *Christelijke* zijde is de strafbaarstelling der godslastering in dezen zin inderdaad herhaaldelijk bepleit en wel zoo, dat men haar construeerde òf als misdrijf tegen den godsdienst (Religionsverbrechen), òf als misdrijf tegen God (crimen laesae majestatis divinae). Bezien we beide opvattingen thans wat van naderbij.

ad *A.* Eerstgenoemde richting valt dan weer uiteen in twee schakeeringen:

1°. de theokratisch-kanoniekrechtelijke opvatting, tot op den Nieuwsten Tijd de heerschende leer, volgens welke de godslastering is misdrijf tegen eene *bepaalde* (de ware) religie, den staatsgods-

[1]) t. a. p. bl. 109. O. i. ware 't gewenscht, hier bij te voegen de inbreuken, gericht tegen „zichzelf" (zelfmoord en d.g.l.), en weg te laten de woorden „en godsdienst" (in dit opzicht juister t. a. p. bl. 11), om redenen, beneden uiteen te zetten.

dienst of de staatskerk. Deze beschouwing was een gevolg der principieële dwaling, als zou het nog de taak der Overheid zijn, evenals onder Israël, den waren godsdienst, belichaamd in eene van staatswege officiëel erkende belijdenis, te beschermen tegen inbreuken van buiten. Hoewel in onderdeelen verschillend, was deze opvatting langen tijd gemeengoed aan de belijdenissen der verschillende Christelijke richtingen. Vanaf Augustinus gold algemeen de beschouwing, dat het de roeping der Overheid was, uit te roeien al wat strijdig was met de leer der heerschende kerk; hieronder begrepen de godslastering als onderdeel der ketterij. Ook Calvijn en zijne navolgers zijn door jammerlijke inconsequentie op dit spoor voortgegaan. Zij waren in dit opzicht kinderen huns tijds. [1])

Trouwens, deze beschouwing paste volkomen bij het denkbeeld van de uniformiteit der Kerk, toen algemeen heerschende. „Er was slechts ééne kerk van Christus op aarde, en die eenig denkbare kerk had zij (de Overheid) tegen schisma, haeresie en secte te beveiligen." [2]) Consequentie van dit standpunt was de doodstraf, ook op godslastering.

Behalve door de in het eerste hoofdstuk aangehaalde schrijvers, [3]) vinden we deze theorie in onzen tijd nog gehuldigd door *Van Velzen.* [4]) Na de gelijkstelling van de eerste met de tweede tafel der wet te hebben bepleit, gaat hij aldus voort: „Blijkt echter iemand, niettegenstaande alle aangewende middelen, om bij hem de afgoderij en valschen godsdienst te weren en uit te roeien, onverbeterlijk te zijn; blijkt hij door hetgeen hij openbaart een verharde godslasteraar te zijn, zeker, dan zou de doodstraf niet minder over hem, dan over landverraders en anderen moeten uitgesproken worden." [5])

Met onze verwerping der theorie van de uniformiteit der kerk op grond van de beperktheid van het subjectief inzicht ook

---

[1]) Cf. Advies, passim; Kuyper, Het Calvinisme (1898), bl. 91 vlg.

[2]) Kuyper, t. a. p. bl. 92.

[3]) Cf. vooral § 7.

[4]) Open Brief aan Prof. Dr. A. Kuyper (1883). Zie hiertegen: Heraut 25 Nov.—23 Dec. 1883 (Nos. 309—313); cf. Standaard 25 Mei—18 Juni 1874 (Nos. 660- 680).

[5]) t. a. p. bl. 15.

bij de belijdenis der Waarheid, [1]) valt intusschen vanzelf de constructie der godslastering als misdrijf tegen ééne (de ware) religie.

2°. Kan alzoo het Godsbegrip eener bepaalde belijdenis niet voorwerp van strafrechtelijke bescherming zijn, thans dringt zich de vraag op: Moet dan de Overheid niet verbieden, het aan alle openbaringsvormen der christelijke religie gemeenschappelijk element, i. c. het begrip der goddelijke drieënheid, zooals de H. S. het leert, door lastering aan te randen? Het is deze leer, die opkomt na het revolutietijdperk en, brekend met het onder 1°. behandeld standpunt, de godslastering construeert als misdrijf tegen *de religie*, wier handhaving en bescherming aan de Overheid tot taak zou zijn gesteld. Ze wordt gehuldigd door de oudere „anti-revolutionaire" richting, zoo hier als elders.

In het buitenland zien we deze beschouwing o.m. aangehangen door *Stahl*, waar hij zegt: „Die Blasphemie ist Verbrechen, nicht wegen der persönlichen Versündigung gegen Gott, aber auch nicht wegen der Verletzung gegen die Menschen, die eine Kirchengesellschaft bilden, sondern wegen der Verletzung der öffentlichen Heiligung des göttlichen Namens." [2])

Wat ons land betreft, kan hier gewezen worden op *Groen van Prinsterer* in diens eerste periode. Naar aanleiding van een gezegde van De Gerlache: „que Dieu ne trouve pas de garantie dans la loi," laat hij zich uit als volgt: „Wij vragen of er iets heiliger, iets eerbiedwaardiger wordt gevonden dan de Godsdienst? En of zij, die den grondslag, die den band uitmaakt van alle Maatschappijen; .... aan al de buitensporige aanvallen van ongeloof en spotzucht behoorde bloot gesteld te zijn?" In de Grondwet „zoeken wij te vergeefs naar eene bepaling, welke de Godsdienst tegen beschimping en verguizing beveiligt." Zelfs de vrijheid om niets te gelooven, behoeft „niet noodzakelijk gepaard te gaan met bespotting van het heiligste en hoogste Wezen en van de wijze waarop Het door de onderscheidene gezindheden wordt vereerd...." [3])

Ook dit standpunt kan het onze niet zijn. Al ging Rutgers van Rozenburg zeker te ver, toen hij (in 1854) beweerde: „Quum

---

[2]) Kuyper, t. a. p. bl. 92.

[1]) t. a. p. II, bl. 691. Cf. ook Thiersch, t. a. p. bl. 58 en 98.

[3]) Ned. Ged., 1e Serie, I (1829), bl. 65.

enim principes Dei putent ministros, necesse quidem est, ut ab iïs etiam Dei causam agendam contendant, [1]) atque etiamsi, qui in patria nostra *antirevolutionarios* se dicunt, poenas saeculares ob delicta contra religionem palam nondum admittant, ex sententia eorum et doctrina, si illis obtemperetur. dubium non est, quin tandem sequatur, ut civitas denuo censor constituatur ubi publicae opinio sufficit, vindex ubi coërcitio soli Deo competit," [2]) toch kan niet geloochend worden, dat ook de opvatting der godslastering als misdrijf tegen den godsdienst in 't algemeen (Religionsverbrechen) tot onaannemelijke gevolgtrekkingen moet leiden.

Immers, door de religie te beschouwen als voorwerp van bescherming door de strafwet,[3]) moeten bij analogische gevolgtrekking ook strafbaar worden gesteld godloochening, waarzeggerij en d.g.l., eveneens gericht tegen de religie, afgedacht van confessioneele verschillen, welke consequentie wel door weinigen zal worden aanvaard. Dan zal voorts de rechter zich geroepen zien, uitspraak te doen in zake irreligieuse meeningen, waardoor miskend worden eenerzijds het wezen van den Staat, als voortgekomen uit de gemeene gratie, anderzijds de vrijheid van geweten en overtuiging voor het individu, waaruit consequent ook de vrijheid van het woord en van de drukpers voortvloeien. [4]) Ook de godslastering mag dus niet strafbaar worden gesteld op grond van religieuse afwijking, noch van onvromen zin. [5])

Onaannemelijk is alzoo o. i. het standpunt van hen, die tengevolge eener verkeerde notie van het wezen der overheid, speciaal van haar verhouding tot de religie, de strafbaarstelling der godslastering baseeren op de roeping van gene, om, hetzij de ware Kerk, hetzij de religie in 't algemeen, tegen aanranding te beschermen, waartoe veeleer met geestelijke wapens behoort te worden gestreden. [6])

---

[1]) Praemisse en conclusie dekken elkander zeker niet.

[2]) t. a. p. bl. 112.

[3]) Niet te verwarren met de vraag, hier niet aan de orde, in hoever het staatsleven zelf op religieuse basis behoort te rusten.

[4]) Kuyper, t. a. p. bl. 99 vlg.

[5]) Kuyper, t. a. p. bl. 95.

[6]) Om deze reden lijkt 't ons dan ook wenschelijk, den term „misdrijven tegen den godsdienst" te doen vervallen.

ad *B.* Rest alzoo slechts de constructie der godslastering als misdrijf tegen *God.* [1]) Inderdaad meenen wij als zoodanig haar strafbaar karakter te kunnen handhaven, en wel op grond der beginselen, neergelegd in Gods Woord. Met name in het *Mozaïsche Recht* vinden we de grondgedachten ontvouwd, van waaruit we, met abstraheering der specifiek-theokratische elementen, ook voor 't heden tot eene vaste slotsom kunnen geraken. Ook in dit opzicht zal ons blijken, „dat het Mozaïsche recht, schoon niet bestemd . . . . . eene ordening voor allen tijd te zijn, toch als de spiegel is, waarin alle recht tot zelfbewustzijn komen kan." [2])

Onder Israël was, zooals we gezien hebben, [3]) de godslastering qua talis strafbaar als *majesteitsschennis*, als krenking der souvereiniteit Gods op staatkundig en godsdienstig gebied beide. In de *laatste* beteekenis is ze, sinds de theocratie wegviel en de creatie der twee zelfstandige kringen van Staat en Kerk haar beslag kreeg, thans geheel aan het bereik der strafwet onttrokken en behoort ze — evenals de andere in de eerste tafel van den Dekaloog vervatte vergrijpen tegen God, deze in vollen omvang [4]) — thans eigenaardig tot het tuchtrecht der Kerk, in dit opzicht de erfgenaam van Israëls tweeledig volksbestaan. Door het theocratisch karakter der Mozaïsche wetgeving toch was het begrip „rechtsorde", in hare naar God gekeerde zijde, daar veel ruimer dan in eenigen anderen staat, waar God zelf niet rechtstreeks meer regeert.

Om dezelfde reden moest voorts ook het begrip godslastering, in *staatsrechtelijken* zin opgevat, belangrijk worden ingekrompen. Immers de wereldlijke majesteit, bij Israël geheel attribuut der Godheid, is in onze staten grootendeels overgegaan op de Over-

---

[1]) Bij Stahl is deze constructie ondenkbaar ook op dezen grond, dat hij het subjectieve recht, evenals de rechtsorde in 't algemeen, beperkt tot de menschelijke samenleving: „Gott schreiben wir keine Rechte zu." (t. a. p. II, bl. 280).

[2]) Fabius, Moz. en Rom. Recht, bl. 6.

[3]) Hoofdstuk I, § 1.

[4]) Met uitzondering van de openlijke Sabbathschennis, als zijnde bovenal gericht tegen eene scheppingsordonnantie, geldig voor alle tijden en volken. Cf. T. de Vries, Overheid en Zondagsviering (Acad. Pr. Vrije Universiteit, 1899), bl. 70 vlg.

heid, regeerende „bij de gratie Gods"; en daarmee is tevens als zelfstandig delikt de beleediging der aardsche majesteit ontstaan. Intusschen behield God aan zich de *oppersouvereiniteit* als „Koning der Koningen," in welke kwaliteit de Overheid Zijn dienaresse is. Als aanranding nu dezer goddelijke oppermajesteit, den grondslag van het gezag der Overheid, dien deze op straffe van zelfvernietiging heeft te beschermen tegen elken opzettelijken inbreuk, behoort o. i. de godslastering binnen het bereik der strafwet te vallen. Daarbij is 't dan voorts onverschillig, of het godslasterlijk karakter in den vorm dan wel in den inhoud der uiting mocht gelegen zijn, en of de dader al dan niet aan God gelooft.

Hiermede is tevens de eigenlijk primordiale vraag beantwoord, of de godslastering door het algemeene rechtsbegrip omsloten wordt, een onderdeel van de andere vraag, of ook tegenover God van rechtsverhoudingen sprake kan zijn. [1])

In verband met den hiergestelden rechtsgrond blijkt tevens, wat den *omvang* der strafbaarstelling betreft, het algemeene begrip godslastering, zooals we dat in de vorige § leerden kennen, eene belangrijke, essentiëele, beperking te behoeven. Immers tengevolge van het verwerpen der constructie als religiemisdrijf moet, om te geraken tot het deliktsbegrip, uit het algemeene begrip geëlimineerd worden het daarin vervatte specifiek-*religieuse* element.

Derhalve valt *buiten* de deliktsomschrijving niet slechts wat door eene bepaalde belijdenis in tegenstelling van andere, als (subjectieve) godslastering wordt beschouwd, b. v. de beschimping van de heiligen, de hostie enz., maar ook de tegen alle Christelijke belijdenissen gerichte (objectieve) blasphemie, voorzoover deze blijft op zuiver godsdienstig terrein; b. v. de lastering tegen Christus en den H. Geest. Voorzoover echter ook in deze middellijk Gods Souvereiniteit in staatsrechtelijken zin wordt aangerand, vallen ze binnen de grenzen van het delikt. [2])

Om de tegenstelling met de boven verworpen standpunten nog eens duidelijk te doen uitkomen:

---

[1]) Zie voor dit punt Fabius, Zonde en Recht, bl. 11 vlg.; denzelfde, Voortvaren, 2e dr. (1902), bl. 155.

[2]) Zie voor de nadere deliktsbegrenzing, op grond van andere, strafrechtelijke, beginselen, de volgende §.

Terwijl de *oudere Christelijke* richtingen het strafrechtelijk begrip godslastering met het theologische vereenzelvigden, of hoogstens het specifiek-kerkelijk element uit het laatste verwijderden; terwijl de *moderne, niet-christelijke* strafrechtstheoriëen feitelijk haar uitgangspunt nemen van hetzelfde ruime theologische begrip, en dit dan verder òf geheel buiten het gebied der strafwet stellen, of wel er binnen plaatsen na willekeurige, niet-wezenlijke inperking; — beide stroomingen in verband met dieperliggende staats- en strafrechtelijke beginselen —; handhaven wij in onze *Gereformeerde* theorie eenerzijds het zelfstandig bestaan van beide begrippen, door tusschen beide eene qualitatieve grenslijn te trekken; maar kennen voorts anderzijds een volstrekt strafbaar karakter toe aan het juridisch begrip godslastering.

Voor de hier gegeven constructie vinden we steun bij *Mr. Gewin* [1]) en *Dr. A. Kuyper.* Laatstgenoemde laat zich over de kwestie der strafbaarstelling uit als volgt: „Indien blasphemie strafbaar zal worden gesteld, dan moet het zijn om de eere Gods, en dat wel niet kerkelijk: God als voorwerp van onze aanbidding, maar staatsrechtelijk: God als hoogste Souverein en Oppergebieder van het land . . . . De Staat heeft zich af te vragen, of hij de eere van den hoogen Souverein des lands door opzettelijke beschimping of beleediging mag laten aanranden . . ., omdat het aan de koningen voegt, de eere van den Koning der koningen hooger te stellen dan hun eigen eere en er deswege te jaloerscher over te waken." [2]) Elders, de roeping der Overheid in geestelijke dingen tegenover God besprekend, zegt hij: „Ze moet God als haar Opperheer erkennen, aan Wien ze haar macht ontleent. . . Ze moet Godslastering, waar ze het rechtstreeksch karakter van hoon tegen Gods majesteit aanneemt, te keer gaan. . . En wat aangaat de Godslastering, zoo berust het recht der Overheid om deze te keer te gaan in het Godsbesef dat een ieder van nature ingeschapen is, en vloeit de plicht er toe voort uit het feit dat God Opperkoning over elk volk is. Doch juist deswege is het feit van Godslastering alleen dan geconstateerd te achten, als het opzet bleek, om in arren moede deze Oppersouvereiniteit van

---

[1]) Openl. Godsl., t. a. p. bl. 258.

[2]) Standaard, 15 Maart 1897 (No. 7676).

God over heel het volk te honen. Wat dan gestraft wordt is niet de religieuse afwijking, noch de onvrome zin, maar de aanranding van den staatsrechtelijken grondslag, waarop èn Staat èn Overheid rust." [1])

Hiermede meenen wij, zoowel het juridisch begrip begrensd te hebben, als den rechtsgrond der strafbaarstelling te hebben aangewezen.

§ 3. Wettelijke Formuleering. [2])

Indien ergens, dan is bij een delikt als het onderhavige met zijn onzekere begripsbegrenzing en betwiste strafbaarstelling formuleering van den *norm* eisch van goede wetstechniek.

Bovenal heeft de wetgever zorg te dragen, duidelijk te doen uitkomen, dat niet de godslastering in algemeenen, theologischen zin, als zonde, strafbaar wordt gesteld. De vrijheid van overtuiging, niet slechts de wetenschappelijke, dient gewaarborgd te worden. Nimmer mag eene zuiver religieuse afwijking door de strafwet getroffen worden.

Daarom worde als eerste vereischte gesteld, dat de handeling *opzettelijk* [3]) moet geschieden. Zoo blijven eerlijke meeningsuitingen straffeloos, daar niemands overtuiging hem dwingt, zich op schennende wijze over Gods majesteit uit te laten.

Voorts achten we, als uitvloeisel van het publiekrechtelijk karakter, dat de godslastering als misdrijf draagt, beperking noodzakelijk door het moment *„openlijk."* [4])

Overigens komt meerdere beperking ons overbodig en dus verkeerd voor, met het oog op de enge beteekenis, aan het deliktsbegrip toegekend. Niet wenschelijk is dus de overname der in

---

[1]) Het Calvinisme, bl. 95. Zie hierover Hoedemaker, t. a. p. bl. 151 vlg., die ten onrechte in dit standpunt een gelukkige inconsequentie meent te ontdekken.

[2]) Cf. Gewin, Openl. Godsl., bl. 258; Standaard van 15 Maart 1897 (No. 7676).

[3]) Opzet hier op te vatten in den zin der wilstheorie. Daarbuiten valt alzoo de dolus eventuale. Cf. Gewin, t. a. p. bl. 259, noot.

[4]) D. w. z. voor ieder, die wil, waarneembaar. Dit element valt dus buiten het opzet. Hierin ligt 't verschil met: „in het openbaar." Cf. Nota Prof. de Vries bij Smidt, Geschiedenis enz., III (1887), bl. 362.

buitenlandsche wetgevingen voorkomende nadere begrenzing door de momenten: beschimping of ergernisverwekking, dáár althans verklaarbaar als correctief tegen de te ruime opvatting der godslastering als „religiedelikt." Alleen ware, gelet op den gewoonlijk verbalen zin van het begrip „lasteren" en op de onzekerheid van het begrip „uitingen" anderzijds, wellicht gewenscht de opsomming der middelen: *„woord, geschrift of afbeelding."* [1])

Ook de *sanctie* dient voorts in overeenstemming te zijn met den rechtsgrond der strafbaarheid, boven ontwikkeld.

Met het wegvallen der theocratische rechtsbedeeling behoort ook de *doodstraf*, saamhangend met het zooveel ernstiger karakter daar aan het delikt toegekend, tot het verleden. Voor de uitwendige uitroeiïng uit de burgerlijke gemeenschap is thans in de plaats getreden de geestelijke uitsluiting buiten de Kerk, als erfgenaam van Gods Verbond met Israël, terwijl voor toepassing der doodstraf in 't algemeen niet de Mozaïsche wetgeving, maar het Noachietisch verbond (Gen. 9) maatstaf behoort te zijn. [2])

Voor onzen tijd zien we ons dus aangewezen op *gevangenisstraf*, wier duur dan minstens evenlang moet worden gesteld als van die, bedreigd op de beleediging der aardsche majesteit, waarmee de godslastering als misdrijf het nauwst verwant is.

Om eindelijk elk misverstand af te snijden, als gold het hier bescherming van de religie in 't algemeen of van eene in 't bijzonder, ware dan verder *systematisch* de plaats der godslastering in het strafwetboek, al of niet in een afzonderlijken titel, naast de gewone majesteitsbeleediging aan het hoofd der misdrijven tegen den Staat, resp. de Koninklijke Waardigheid. Zoo zou begripsverwarring stellig meer uitgesloten zijn dan wanneer men haar opnam in eene rubriek: misdrijven tegen God [3]) of den godsdienst, welke laatste qualificatie overigens op hierboven [4]) uiteengezette principieële gronden is af te keuren.

---

[1]) Op grond van algemeen strafrechtelijke beginselen blijven gedachten straffeloos. Cf. Gewin, Beginselen, bl. 112.

[2]) Cf. Fabius, De Doodstraf (1906), bl. 100 vlg.

[3]) Waartoe voorts alleen de openlijke Zondagsontheiliging kan worden gebracht; zie boven bl. 93.

[4]) bl. 92.

Met deze uiteenzetting van het jus constituendum is tevens reeds goeddeels de vraag beantwoord, hoe te oordeelen over het strafbaarstellen der godslastering in *gemeenteverordeningen*, zoolang de rijkswet daarin niet heeft voorzien. [1])

Principiëel genomen, achten we deze handelwijze niet wenschelijk. Afgedacht nog van de mogelijkheid van allerlei excessen, b.v. het strafbaarstellen in de Zuidelijke provinciën van de beschimping der heiligen, het aanranden der hostie enz., is het lage strafmaximum, waartoe de gemeentelijke verordeningen zijn beperkt (6 dagen gevangenisstraf of *f* 25 boete) op verre na niet evenredig met de zwaarte van het delikt.

Daarbij komen dan nog bezwaren, ontleend aan het positieve *staatsrecht*. O. i. is de Kroon volkomen bevoegd, dergelijke bepalingen te schorsen of te vernietigen (art. 153 Gem. wet) op grond van strijd, hetzij

a) met de wet (art. 135 Gem. wet). Immers strekt niet alleen het begrip zedelijkheid zich niet tot godslastering uit, maar bovenal kan deze niet gerekend worden, de huishouding der gemeente te betreffen [2]); — hetzij

b) met het algemeen belang. De opvatting der godslastering als beleediging der goddelijke majesteit, verheven zelfs boven die der landsoverheid, geeft aan het delikt eene beteekenis, die het, onafhankelijk van locale omstandigheden, tot eene materie van bij uitstek rijksbelang stempelt; waarbij komt dat de qualificatie als overtreding hier vooral misplaatst zou zijn. [3])

Met waardeering overigens van de diepere motieven, die bij de vaststelling der betreffende bepalingen in bedoelde politieverordeningen hebben voorgezeten, achten we, ook met het oog op de moreele schade, die uit vernietiging dier voorschriften moet voortvloeien, de oplossing alleen denkbaar in dien zin, dat niet de plaatselijke —, maar de rijkswetgever de leemte, die ongetwijfeld in dit opzicht in ons huidig strafrecht bestaat, aanvulle.

---

[1]) Cf. Standaard van 12 Maart 1897 (n°. 7674); zie boven bl. 76.

[2]) Cf. voor het eerstgenoemde punt: Gemeentestem van 3 Aug. 1896 (n°. 2340); voor het laatstgenoemde: Oppenheim, t. a. p. I, bl. 333; zie voorts onder b.

[3]) Cf. Standaard, t. a. p.

In dit verband nog een enkel woord over de strafbaarstelling van het *vloeken* en ongeoorloofd *zweren*, als nauw verwant aan en vaak verward met godslastering.

O. i. gaat 't niet aan, ze onder of met laatstgenoemd begrip saam te vatten. [1]) Immers, terwijl de godslastering als rechtstreeksche beleediging der goddelijke majesteit een der zwaarste misdrijven uitmaakt, zijn gene van veel minder ernstigen aard te achten, daar hier, afgedacht van mogelijken samenloop met godslastering, op den voorgrond treedt het verwenschen van anderen of zichzelf, [2]) al dan niet in voorwaardelijken vorm. Als zoodanig sluiten ze zich eenigermate aan bij de gewone beleediging.

Ook hier zijn als deliktsbestanddeelen noodwendig: opzet, teneinde niet te treffen los daarheen geworpen uitroepen of stopwoorden, — èn openlijkheid, althans voorzoover men zichzelf als objekt der verwensching kiest. Uiteraard kan hier met eene veel lichtere sanctie worden volstaan. Tegen strafbaarstelling in plaatselijke verordeningen, zoolang ook hier de rijkswetgever nalatig blijft, gelden in hoofdzaak dezelfde bezwaren als boven in zake godslastering zijn ontvouwd.

---

[1]) Zie boven, bl. 84; in gelijken zin Kohler, t. a. p. I, bl. 170. Anders Gewin, Openl. Godsl., bl. 258 vlg., die althans het vloeken onder de godslastering wil begrepen zien.

[2]) De zelfverwensching levert een voorbeeld op van de rubriek: inbreuken op de goddelijke rechtsorde, gericht tegen zichzelf; zie boven bl. 89.

BESLUIT.

Aan het eind van onzen arbeid volge nog een enkel woord ten besluite.

Door bestudeering van historie en beginselen, in den weg van vergelijkend onderzoek en betoog, hebben wij getracht eene oplossing te vinden voor een probleem, dat de grondslagen van Staats- en Strafrecht beide raakt en stellig mag worden beschouwd als een belangrijk onderdeel der Sociale Kwestie. [1])

De verwezenlijking der hier uiteengezette denkbeelden in de praktijk is de roeping van den wetgever; de toepassing op de concrete gevallen die van den rechter. Stellig zal zoo met name op de schouders van laatstgenoemde een zware taak worden gelegd, zooals in 't algemeen, waar 't geldt bescherming van de ideëele goederen der menschheid. Toch gelooven we, dat ook in deze materie zich op den duur eene vaste jurisprudentie zal vormen, evenals hier te lande inzake beleediging, evenmin een scherp belijnd begrip, en evenals b. v. in Duitschland inzake godslastering nu reeds het geval is. [2])

Intusschen valt een en ander buiten het bestek van dit werk, dat zich slechts tot theoretische uiteenzetting wenschte te bepalen.

We zullen ons doel bereikt achten, indien, ook door dezen arbeid, een beter inzicht in wijder kring mocht worden verkregen. Dan kan 't niet uitblijven, of er zal, meer dan tot nog toe, ernst met het vraagstuk worden gemaakt van Christelijke zijde. Krachtiger zal dan worden gestreefd naar aanvulling eener leemte in onze strafwetgeving, die straks een eeuw (sedert 1811) zal hebben bestaan.

O. i. is het juist toe te schrijven aan het gemis eener in elk opzicht bevredigende theorie, dat in de praktische politiek het vraagstuk zelden of nooit principiëel aan de orde is gesteld,

---

[1]) Dit woord hier opgevat in ruimen zin; cf. noot 1, volgende bladzijde.

[2]) Cf. Gewin, Openl. Godsl., bl. 259, noot.

ja, naar 't schijnt, zelfs ontweken, als een terrein vol voetangels en klemmen. Verwondering moet 't zeker wekken, dat, terwijl uit de beginselen van alle Christelijke staatspartijen, zij 't al op verschillende gronden, strafbaarstelling der godslastering in ruimer of enger zin voortvloeit, zelfs de wenschelijkheid hiervan slechts in één programma is belichaamd, en dan nog met beperking tot leger en vloot. [1])

Ook in dit opzicht mag in onzen tijd nog wel ter harte genomen worden het woord van *Groen van Prinsterer*: „In Nederland . . . mag men ons niet langer opdringen . . . eene strafwet, waarbij enkel op het nut en de veiligheid der Maatschappij, en niet op de handhaving van Gods eer en Zijne algemeene voorschriften wordt gelet." [2])

Het strafbaarstellen der godslastering, mits op de hierboven ontwikkelde gronden, zal stellig krachtig bijdragen tot het opnieuw leggen van den band tusschen God en de Overheid, welks doorsnijding, in den vorm van sæcularisatie der wetgeving, voor het geheele samenstel van Staat en Maatschappij verderfelijk is geweest. Breeder opgevat, wordt door die strafbaarstelling weer het beginsel in eere hersteld, dat ook tusschen God en mensch rechtsverhoudingen bestaan, dat Hij rechten bezit tegenover Zijne Schepping.

In dezen zal opnieuw blijken de waarheid van het voortreffelijke „wortelwoord" van *De Bonald*: „La Révolution a commencé par la déclaration des droits de l'homme; elle ne finira que par la déclaration des droits de Dieu." [3])

---

[1]) Bedoeld is hier art. 6 van het Soc. Program van Patrimonium (vastgesteld 9 Mei 1894): „P. vraagt, dat . . . geen enkel ondergeschikte gedwongen worde, zich door zijn meerdere met vloeken en Godslastering te hooren toespreken . . . . . ."

Cf. Oosterbaan, Polit. en Soc. Programma's, II (1900), bl. 36.

[2]) Bijdrage tot Herziening der Grondwet in Nederlandschen zin (1840), bl. 71 vlg.

[3]) Aangehaald o. a. bij Fabius, Zonde en Recht, bl. 13; cf. van denzelfden schrijver: Voortvaren, 2e dr. (1902), bl. 120.

INHOUD.

	blz.
Inleiding	7
Hoofdstuk I. Geschiedenis en Rechtsvergelijking	9—81
Overzicht	9
AFDEELING I. DE OUDHEID	10—13
§ 1. Israël	10
§ 2. Heidensche Staten	12
AFDEELING II. DE MIDDELEEUWEN	14—20
§ 3. Inleiding. Het Christendom	14
§ 4. Het Byzantijnsche Rijk	15
§ 5. De Westeuropeesche Rijken	16
§ 6. Het Kanonieke Recht	18
AFDEELING III. DE NIEUWE TIJD	21—40
§ 7. Inleiding. De Reformatie	21
§ 8. Voornaamste Auteurs	25
§ 9. Frankrijk, Oostenrijk	28
§ 10. Duitschland	31
§ 11. Engeland	33
§ 12. Génève	35
§ 13. Nederland	38
AFDEELING IV. DE NIEUWSTE TIJD	41—79
§ 14. Inleiding. De Aufklärung	41
§ 15. Fransch-Italiaansche Auteurs	44
§ 16. Duitsche Auteurs	47
§ 17. Frankrijk, Italië	50
§ 18. Duitschland	53

		blz.
§ 19.	Oostenrijk, Zwitserland, Zweden, Finland, Bulgarije	62
§ 20.	Portugal, Ecuador, Rusland, Turkije . . .	66
§ 21.	Engeland, Amerika	69
§ 22.	Nederland	72
§ 23.	Terugblik. Stand van het Vraagstuk . . .	80
Hoofdstuk II. Schets Van Eigen Opvatting		82—101
§ 1.	Algemeen Begrip Godslastering	82
§ 2.	Rechtsgrond en Omvang der Strafbaarstelling.	86
§ 3.	Wettelijke Formuleering	96
Besluit		100

8/5/291

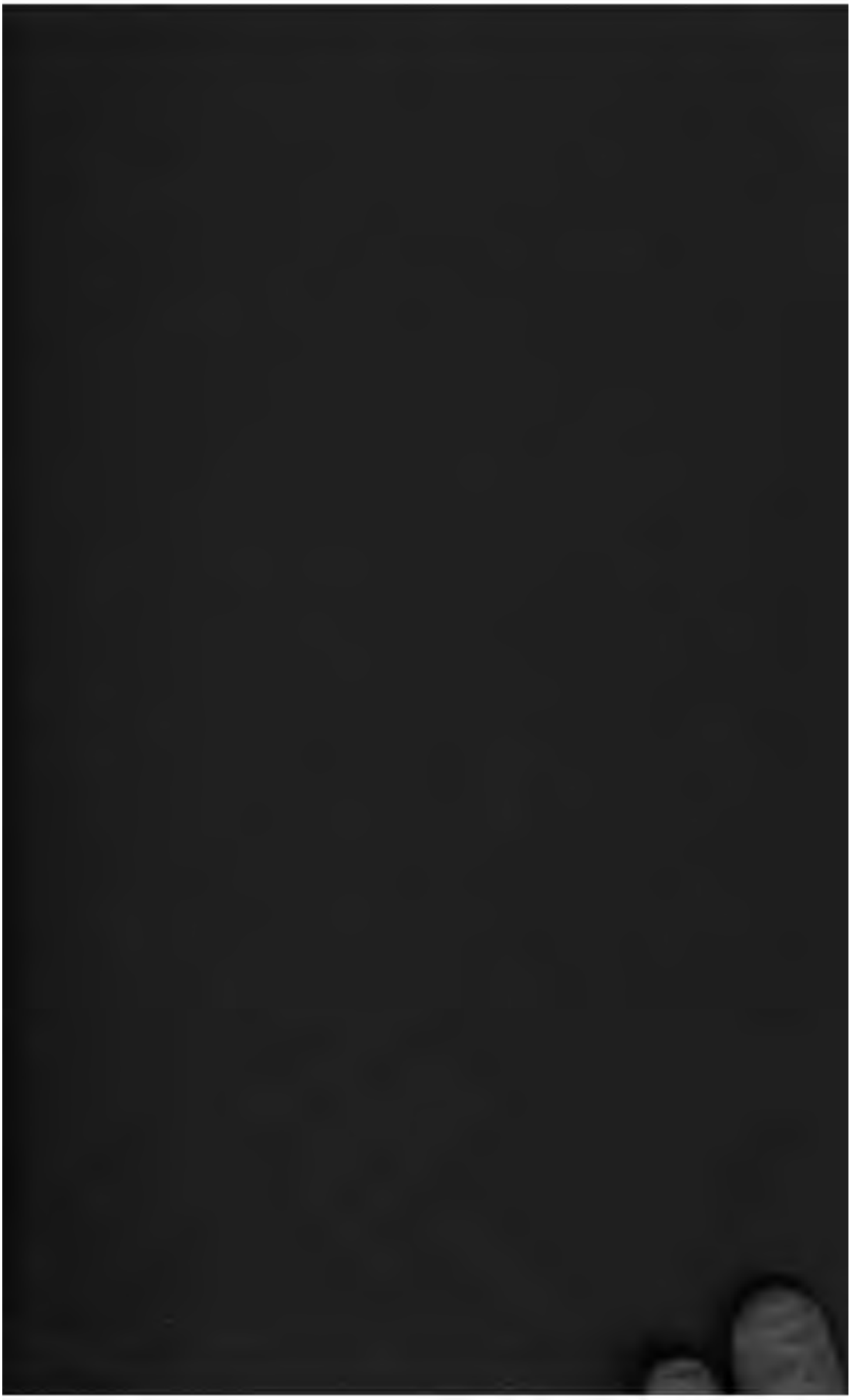

CHARDON

GOS